

**KARADENİZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ
EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
TÜRKÇE EĞİTİMİ ANABİLİM DALI
TÜRKÇE EĞİTİMİ PROGRAMI**

**REŞAT NURİ GÜNTEKİN'İN ROMANLARINDA EĞİTİM EVRENİNİN
KRONOLOJİK OLARAK İNCELENMESİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Esra HACİSALİHOĞLU KAYA

**TRABZON
Ocak, 2012**

**KARADENİZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ
EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
TÜRKÇE EĞİTİMİ ANABİLİM DALI
TÜRKÇE EĞİTİMİ PROGRAMI**

**REŞAT NURİ GÜNTEKİN'İN ROMANLARINDA EĞİTİM EVRENİNİN
KRONOLOJİK OLARAK İNCELENMESİ**

Esra HACİSALİHOĞLU KAYA

**Karadeniz Teknik Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü'nce Yüksek Lisans
Unvanı Verilmesi İçin Kabul Edilen Tezdir.**

**Tezin Danışmanı
Prof. Dr. N. Nazan BEKİROĞLU**

**Trabzon
Ocak, 2012**

KTÜ Eğitim Bilimleri Enstitüsü Müdürlüğü'ne

Bu çalışma jürimiz tarafından Türkçe Eğitimi Anabilim Dalında YÜKSEK LİSANS tezi olarak kabul edilmiştir. 30/01/2012

Tez Danışmanı : Prof. Dr. N. Nazan BEKİROĞLU

Üye :Prof. Dr. Ali ÇELİK

Üye : Prof. Dr. Muhsin KALKIŞIM

Onay

Yukarıdaki imzaların, adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

Doç. Dr Haluk ÖZMEN

Enstitü Müdürü

BİLDİRİM

Tezimin içerdiği yenilik ve sonuçları başka bir yerden almadığımı ve bu tezi KTÜ Eğitim Bilimleri Enstitüsünden başka bir bilim kuruluşuna akademik gaye ve unvan almak amacıyla vermediğimi; tez içindeki bütün bilgilerin etik davranış ve akademik kurallar çerçevesinde elde edilerek sunulduğunu, ayrıca tez yazım kurallarına uygun olarak hazırlanan bu çalışmada kullanılan her türlü kaynağa eksiksiz atıf yapıldığını, aksinin ortaya çıkması durumunda her türlü yasal sonucu kabul ettiğimi beyan ediyorum.

Esra HACISALİHOĞLU KAYA

30/01/2012

ÖNSÖZ

Cumhuriyet Dönemi edebiyatının önemli yazarlarından biri olan Reşat Nuri Güntekin, yazdığı romanlarla dönemine ayna tutmuştur. Romanlarında, eğitimci olmasının verdiği etkiyle eğitim ile ilgili unsurları sıklıkla kullanan Reşat Nuri, böylece yaşadığı dönem aydınının eğitim ile ilgili düşüncelerini de ortaya koymuştur.

Romanlarında eğitimin önemi, Anadolu'nun eğitilmesi gerektiği, eğitimde eski ve yeni çatışması gibi konulara değinen Reşat Nuri Güntekin eğitim ile ilgili durumu gözler önüne sermiş, var olan problemlere çözüm yolları da üretmiştir. Bu çalışmada Reşat Nuri Güntekin'in eğitim evreninin kronolojik olarak nasıl bir değişim gösterdiği belirlenmeye çalışılmıştır.

Çalışmanın birinci bölümünde araştırmanın genel çerçevesine değinilmiş, ikinci bölümünde çalışmanın alt yapısını oluşturacak kavramsal çerçeve literatür taramasıyla ele alınmıştır. Üçüncü bölümde çalışmanın yöntemi ile seçilen araştırma modeline, çalışmanın yapıldığı evrene, verilerin toplanması ve değerlendirilmesine değinilmiştir. Dördüncü bölümde araştırma sonunda elde edilen bulgular verilmiş ve yorumlanmıştır.

Alıntıların imlası olduğu gibi muhafaza edilmiş, çalışmanın tamamında anlam karışıklığı doğurabilecek durumların dışında düzeltme imi kullanılmamıştır.

Araştırmamın gerçekleşmesinde öneri ve katkılarıyla çalışmama yön veren danışman hocam Sayın Prof. Dr. Nazan BEKİROĞLU'na, yardımlarını esirgemeyen Araştırma Görevlisi Erhan DURUKAN'a teşekkürlerimi sunarım.

Ocak 2012

Esra HACISALİHOĞLU KAYA

İÇİNDEKİLER

	<u>Sayfa Nr.</u>
ÖNSÖZ.....	IV
İÇİNDEKİLER.....	V
ÖZET.....	VIII
ABSTRACT.....	IX
KISALTMALAR LİSTESİ.....	X
GİRİŞ.....	1-2

BİRİNCİ BÖLÜM

1. ARAŞTIRMANIN GENEL ÇERÇEVESİ.....	3-6
1.1. Problem Durumu.....	3
1.2. Problem Cümlesi.....	4
1.3. Alt problemler.....	4
1.4. Varsayımlar.....	5
1.5. Sınırlılıklar.....	5
1.6. Tezin Önemi ve Amacı.....	5
1.7. Konu Alanıyla İlgili Araştırmalar.....	5

İKİNCİ BÖLÜM

2. KAVRAMSAL ÇERÇEVE.....	7-22
2.1. Türk Eğitim Sisteminin Tarihsel Gelişimi.....	7
2.1.1. Osmanlılar Dönemi (1299-1773).....	8
2.1.1.1. Medreseler.....	8
2.1.1.2. Sıbyan Mektepleri.....	9
2.1.2. Eğitimde Yenilik Çalışmaları (1773-1839).....	11
2.1.3. Tanzimat ve Eğitim (1839-1876).....	12
2.1.3.1. Mekteb-i İptidai (1862).....	14
2.1.3.2. Mekteb-i Rüşdiye (1838).....	14
2.1.3.3. Mekteb-i İdadi (1872).....	15
2.1.3.4. Mekteb-i Sultani (1867).....	15
2.1.4. II. Abdülhamid Dönemi (1876–1908).....	16
2.1.5. II. Meşrutiyet Dönemi (1908-1918).....	17

2.1.6. Cumhuriyet Dönemi	17
2.2. Reşat Nuri Güntekin.....	19

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. YÖNTEM	23-25
3.1. Araştırmanın Modeli	23
3.2. Evren	24
3.3. Verilerin Toplanması ve Değerlendirilmesi	25

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

4. BULGULAR VE YORUMLAR.....	26-95
4.1. Kahramanların Eğitim Durumları	26
4.1.1. Kadın Kahramanların Eğitim Durumları.....	26
4.1.2. Erkek Kahramanların Eğitim Durumları.....	28
4.1.3. Çocuk Kahramanların Eğitim Durumları	36
4.2. Eğitim Kurum ve Yöntemleri.....	37
4.2.1. Geleneksel Eğitim Kurum ve Yöntemleri	37
4.2.1.1. Medreseler	38
4.2.1.2. Sibyan Mektepleri.....	40
4.2.2. Modern Eğitim Kurumu ve Yöntemleri	43
4.2.2.1. Temel Eğitim ve Ortaöğretim Kurumları	43
4.2.2.1.1. İptidai Mektepler	43
4.2.2.1.2. Numune Mektebi	45
4.2.2.1.3. Rüşdiye	46
4.2.2.1.4. İdadi	47
4.2.2.1.5. Galatasaray Sultanisi	48
4.2.2.1.6. Darüleytam	49
4.2.2.1.7. Darüşşafaka	50
4.2.2.1.8. Ana Mektebi	50
4.2.2.2. Mesleki-Teknik Eğitim ve Yükseköğrenim Kurumları	50
4.2.2.2.1. Darülfünun.....	51
4.2.2.2.2. Darülmuallimin.....	52
4.2.2.2.3. Darülmuallimat	54
4.2.2.2.4. Darülelhan	55

4.2.2.2.5. Harbiye Mektebi	55
4.2.2.2.6. Mülkiye Mektebi	57
4.2.2.2.7. Hukuk Mektebi	57
4.2.2.2.8. Mühendis Mektebi	58
4.2.2.2.9. Tıbbiye Mektebi	59
4.2.2.2.10. Ebe Mektebi.....	59
4.2.2.3. Gayrimüslimlere ve Yabancılara Ait Eğitim Kurumları.....	60
4.2.2.3.1. Kilise Mektepleri	60
4.2.2.3.2. Notre Dame De Sion (Fransız Sörlük Mektebi)	61
4.2.2.3.3. Ermeni Katolik Mektebi	62
4.2.2.3.4. Amerikan Koleji	62
4.2.3. Konak Eğitimi	63
4.3. Öğretmen Tipleri	65
4.3.1. İdareci Tipleri	65
4.3.2. Erkek Öğretmenler	69
4.3.3. Kadın Öğretmenler	75
4.3.4. Eski Tip Öğretmenler	78
4.3.5. Yeni Tip Öğretmenler	83
4.4. Öğrenci Tipleri	87
4.4.1. Kılık Kıyafet.....	87
4.4.2. Maddi Durum	89
4.5. Fiziki Ortam	91
4.5.1. Okul Binası.....	92
4.5.2. Derslikler	94
4.5.3. Araç-Gereçler	94
SONUÇ	96-98
YARARLANILAN KAYNAKLAR	99-103
ÖZGEÇMİŞ	

ÖZET

Reşat Nuri Güntekin'in Romanlarında Eğitim Evreninin Kronolojik Olarak İncelenmesi

Türk edebiyatında önemli bir yere sahip olan Reşat Nuri Güntekin pek çok türde eser vermiştir. Eğitimcilik yönüyle de dikkat çeken yazar, romanlarında eğitim ile ilgili unsurları sıklıkla kullanmıştır. Bu çalışmayla Reşat Nuri Güntekin'in romanlarında eğitim evreninin nasıl bir değişim gösterdiği tespit edilmeye çalışılmıştır.

Araştırmada doküman incelemesi tekniği ve tarama modeli kullanılmıştır. Araştırmanın evrenini Reşat Nuri Güntekin'in on dokuz romanı oluşturmuştur. Örneklem seçme yoluna gidilmemiştir. Eserlerdeki eğitim ile ilgili fikirler fişlenmiş, kodlanmış, kodlanan veriler anlamlı bir bütün olacak şekilde kategorilere ayrılmıştır. Verilerin sunumunda eserlerden alıntılar yapılmıştır.

Bulgular ve yorumlar kısmında, Reşat Nuri Güntekin'in on dokuz romanından elde edilen veriler, kahramanların eğitim durumları, eğitim kurum ve yöntemleri, öğretmen tipleri, öğrenci tipleri ve fiziki ortam başlıkları altında ele alınarak yorumlanmıştır.

Araştırmanın sonucunda Reşat Nuri Güntekin'in romanlarında Anadolu'nun eğitilmesi fikrinin esas olduğu ve bunun tüm romanlarında bilinçli olarak işlendiği görülmüştür. Yazarın ilk romanından son romanına doğru kahramanların eğitim durumlarında, fiziki ortamda ve öğrenci tiplerinde belirgin bir değişim görülmediği ve öğretmen tiplerine sıklıkla yer verildiği gözlenmiştir. Kadın kahramanların, erkek kahramanlara oranla daha düşük eğitim seviyesine sahip oldukları, çocuk kahramanların eğitilmesi gerektiği fikri ve yurt dışı eğitiminin, kahramanların eğitimlerinde önemli bir aşama olarak düşünüldüğü görülmüştür. Yazarın ilk romanından son romanına doğru bakıldığında onun, eğitimde yenileşme hareketlerinin başladığı bir dönemde eski ve yeni eğitim kurumlarına ait çatışmalara yer verdiği, eskiye ait olan yanlış metotları eleştirdiği ve yenilikçi eğitimin savunucusu olduğu ön plana çıkmıştır. Eğitimde geleneksel ve modern anlayışa sahip olan farklı tipteki idarecilere ve öğretmenlere bir arada yer verilmiştir. Öğrencilerin maddi durum ve kıyafet açısından aynı imkânlarla sahip olmadığı gözlenmiştir. Fiziki ortam olarak Anadolu'ya ait görüntüler hâkimdir.

Anahtar Kelimeler: Reşat Nuri Güntekin, Roman, Eğitim, Eski-Yeni, Anadolu.

ABSTRACT

Examination of the Education World in Reşat Nuri Güntekin's Novels Chronologically

Reşat Nuri Güntekin who has an important place in Turkish Literature, wrote at many types of literature. In this study, it has been trying to be determined to show how education universe changed in in his novels.

Document analysis and scanning technique have been used in this research. Reşat Nuri Güntekin's nineteen novels have been formed the universe of the research. The ideas about education in his works have been carded; encoded and encoded datas have been classified in a meaningful way. Excerpts from his works have been used in presentation of datas. In additional, the trustworthiness of study has been made by taking ideas of a lecturer, experted at this subject,

At Findings and Comments section, datas from Resat Nuri Güntekin's nineteen novels have been handled and commented under heroes' educational status, educational institutions and methods, types of teacher, types of student, physical environment, headings.

As a result of the research it was observed that Reşat Nuri Güntekin's novels based on the idea of Anatolia's training and this idea was consciously processed in all his novels. It has been determined that there hasn't been remarkable changes at the educational status of heroes, physical condition and types of student from the writer's first novel towards the last novel but different types of teacher have been used. It has been observed that female heroes had a lower educational level than their males and overseas education had an important part to increase level of heroes' education. By looking the writer's first novel to last one it has been seen that some innovation movements began at education, conflict between new and old education instituion were used and innovative education approach was adopted. Both modern and traditional types of teachers and directors were used together. It has been determined that there wasn't any change in types of students and there were images which belonged to Anatolia.

Key Words: Reşat Nuri Güntekin, Novel, Education, Old-New, Anatolia.

KISALTMALAR LİSTESİ

t.y.	: tarih yok
vs.	: vesaire
MEB	: Milli Eğitim Bakanlığı
ODTÜ	: Orta Doğu Teknik Üniversitesi
T.C.	: Türkiye Cumhuriyeti
TTK	: Türk Tarih Kurumu

GİRİŞ

Eğitim, çocuk olsun, genç olsun, yaşlı olsun, insanlarda sosyal hayata ve çağa uygun tutum ve davranış ve değişikliği sağlamaktır. Eğitimin işlevi ise, topluma sağlıklı bir biçimde uyum yapabilmeleri için insanları etkilemektir (Kavcar, 1999: 1).

John Dewey (1996: 152)'e göre eğitim bireye doğanın hazır olarak vermediği şeyleri vermektir, yani bireyi toplum kurallarına alıştırmak, doğal yetenek ve güçleri toplumsal değerlere uydurmaktır.

Eğitim en çok bilinen tanımıyla, bireyin davranışlarında, kendi yaşantısı yoluyla ve kasıtlı olarak olumlu ve istendik yönde değişiklik oluşturma sürecidir. Bunun dışında da eğitimle ilgili birçok tanım yapılmıştır. Bu tanımlar; eğitimcilerin farklı felsefi görüşlerden hareketle “olani” değil “olması gerekeni” tanımlama girişimlerinden ortaya çıkmıştır. Farklı görüşlere karşın eğitimciler, eğitimi bir değiştirme süreci olarak görmektedirler. Ayrıca eğitim bilimciler göre, “bireyin mevcut haliyle yetersiz bulunduğunu ve belli ölçütlere ve telakkilere göre yeterli bir hale getirilmesi gerektiğidir. Yani eğitim sonucunda birey davranışlarında mutlak bir değişiklik beklenmektedir (Tekin, 1979: 1).

Edebiyat ile eğitim kuşkusuz ayrı birer disiplindir. Edebiyatın amacı, insanların duygularına hitap ederek içlerindeki güzellik duygusunu geliştirmek ve onlara “estetik haz” sağlamaktır. Eğitimin amacı ise, insanların akıllarına hitap ederek onlarda ahlâk ve yasanın öngördüğü olumlu yönde davranış değişikliği meydana getirmektir. Her iki disiplinin kendi amacına ulaşmak için uyguladığı yöntemler de farklıdır. Amaç ve yöntem farklılığına rağmen bu iki disiplini birleştiren öyle güçlü bir bağ vardır ki çoğu zaman bu farklar ortadan kalkar ve birine ait olan bir eser, diğerrinin amacını farkında olmadan gerçekleştirir. Bu güçlü bağ “insan”dır. Her iki disiplin, en geniş anlamda insanı ele alır ve onu bilgilendirmek, geliştirmek, biyolojik ve psikolojik bakımdan olgunlaştırmak suretiyle kendine güvenen, daha mutlu bir yaşama ulaşmayı isteyen bir birey durumuna yükseltmek ister (Duymaz, 2005).

Edebiyat ile eğitim arasındaki yakınlık “edebiyat” kelimesinin daha kökünden başlar: Edebiyat kelimesi Arapça “edep” sözcüğünden gelmektedir. “Edep”, iyi terbiye,

nezaket, usluluk anlamlarına gelmektedir. Kısaca, edebiyat kökü itibariyle “iyi eğitim, kamunun beğendiği davranış ve söz” anlamına gelmektedir (Ceyhan, 2011).

Edebiyat; malzemesi dile dayanan, insanların duygu, düşünce ve hayallerini dile getiren, edebi ve estetik değeri olan, bayağılık ve çirkinliği kabul etmeyen sözlü ve yazılı verilerin tamamıdır (Yalçın ve Aytaş, 2003: 17).

Edebiyat biliminin objesi, hareket noktası, faaliyet alanı ise, bizzat edebiyat eseri ve onun estetik dünyasıdır (Çetişli, 2009). Edebiyatın amacına ulaşmasını sağlayan ve onu elle tutulur, gözle görülür hale getiren edebi eserlerdir. Yani edebiyatın, malzemesi olan dille sözcüklere dökülerek yazılı hale gelmesiyle edebi eserler oluşmaktadır. Edebi eser, toplumda yaşanan olayları ve durumları yansıtması bakımından bir ayna görevi görür.

Edebiyatın eğitimle bu denli ilişkili bir bilim olması edebiyatın aracı olan edebi eserlerde de kendini göstermektedir. Edebiyatla eğitim arasındaki bu bağ; eğitimi edebi eserlerin en önemli konularından biri haline getirmiştir.

İnsanın bir fert olarak toplumdan, sosyal hayattan ayrı düşünülmesi nasıl mümkün değilse, insan elinden çıkan edebî eserler de ortaya çıktığı toplumun sosyal yapısından ayrı düşünülemez. En ferdi düşünen, tamamen şahsî duygularını, kendi iç âlemini dile getiren şair ve yazarların eserlerinde bile dikkatle incelendiği zaman içinde yaşadıkları toplumun derin izleri görülebilir. Edebi eserler, belli bir görüşü, inancı, örf ve âdet gibi çeşitli sosyal olay ve olguları işlerler, onları konu olarak alırlar. Bir anlayışı ret veya kabul eden bir davranış gösterebilirler. Bu bakımdan toplumdaki görüş, düşünüş ve değişmeler edebiyata buna bağlı olarak edebi eserlere yansır.

Bu yönüyle eğitimin edebi eserlerin ele aldığı konulardan biri olduğu göz önünde bulundurulursa edebi eserlerin ait olduğu toplumun ve yazıldığı dönemin eğitim özelliklerini ve eğitimin nasıl bir değişim sürecinden geçebileceğini yansıtabileceği açıkça ortadadır. Dolayısıyla herhangi bir dönemin eğitimiyle ilgili izlenimlerimizi o dönemin edebi eserlerini inceleyerek belirleyebiliriz.

BİRİNCİ BÖLÜM

1. ARAŞTIRMANIN GENEL ÇERÇEVESİ

1.1. Problem Durumu

İnsan, dünyaya gözünü açtığı ilk andan itibaren etrafı tarafından anlaşılacak ve kendisini anlatmak ister. Bu, ilkel zamanlardan beri insanın en büyük gereksinimlerinden biri olmuştur. İnsan, bu nedenle yaşadığı çağlara ve yerlere kendi izini taşıyan birtakım yaşantılar bırakmıştır. Bunu yaparken çeşitli araçlar kullanmıştır. Ayrıca bu araçlar insanoğlunun kendisini anlatmasına fırsat verirken bir yandan da diğer bir ihtiyaç olan geçmişi öğrenme arzusunun giderilmesine imkân sağlamıştır. Bu araçlar için de o döneme ait bakış açısını yaşamışlığı anlatan en etkili araçlardan birisi de edebiyat olmuştur.

Edebiyat içinden çıktığı kültürün ve çağın tanığı değil mi? Belki kimi edebiyat ürünleri öyledir, onlarda çağın, kültürün karakterleri çok belirgindir; kimilerinin tanıklığını anlamak, daha çaba gerektiren yorumlarla ortaya çıkarılabilir. Evet, edebiyat çağın, kültürün, o çağ ve kültürdeki insanın, o insandaki evrensel insanın tanığıdır elbette. Bu, edebiyatın tanıklığına ilişkin bir yorum. Edebiyat tanıktır, önemli bir tanık. Örneğin Homeros'la tanımıyor muyuz Eski Yunan'daki yaşamı? Orada görünen Ayistesya'yı! Güzeli. Birçok, tarihsel, sosyolojik, psikolojik incelemelerde yakalanamayacak insan zenginliğini, derinliğini edebiyat yapıtlarında bulmuyor muyuz? Edebiyat yaşamın resmi değil, onun parçasıdır (İnam, 2003).

Eğitimin, insan sayesinde ilerleyen ve gelişen bir süreç olduğu göz önünde bulundurulursa o zaman diyebiliriz ki tarih boyunca edebiyatın kendisi eğitimin aracı ve yaşama geçirilme biçimi olmuştur. Özellikle resmi eğitimin her zaman insanların gerçek duyuşsal ihtiyaçlarını karşılamadığı durumlarda edebiyat, eğitimin yerini tutmuştur (Ceyhan, 2011). Dolayısıyla eğitimin birikimli olarak ilerleyerek bugünlere gelmesi ve kendisini sürekli yenilemesi eğitimin, bu süreç içindeki değişimlerinin belirlenmesi ihtiyacını doğurmuştur. Buna bağlı olarak bu ihtiyacın giderilmesinde çoğu zaman edebi eserler önemli kaynaklar olmuştur.

Cumhuriyet Dönemi romancılarımızdan Reşat Nuri Güntekin'in eğitimci kişiliği ve Anadolu'yu yakından tanınması, eğitimin o döneme ait tarihine ve bu dönem içerisinde yaşadığı değişikliklere ışık tutması açısından kendisini ve eserlerini önemli hale getirmiştir. Toplumun eğitimle kalkınacağına inanan yazar, mesleğinin de verdiği etkiyle eğitim sorunlarına eğilir. Yazarın romanları eğitimle öyle iç içedir ki *Çalılıkusu*, *Yeşil Gece*, *Acımak* ve *Kan Davası* gibi romanlarının ana kahramanlarını öğretmenler oluşturmaktadır. Reşat Nuri Güntekin romanlarında birçok konuya ve toplumsal yaraya parmak basarak bunlara yönelik çözümler öne sürmüştür. Ama yaşantısının etkisiyle onun romanlarında daha çok eğitim ve eğitimin temel unsurları ön plana çıkmaktadır.

Dolayısıyla bu araştırma Reşat Nuri Güntekin'in ilk romanından son romanına doğru eğitim evreni içindeki her türlü unsurun nasıl bir değişim geçirdiğini ortaya koyarak günümüze ışık tutmak gerekçesiyle yürütülmektedir.

1.2. Problem Cümlesi

Reşat Nuri Güntekin' in eğitim evreni ilk romanından son romanına doğru nasıl bir değişim gösterir?

1.3. Alt problemler

1. Reşat Nuri Güntekin'in ilk romanından son romanına doğru kahramanların eğitim durumları nasıl bir değişim gösterir?
2. Reşat Nuri Güntekin'in ilk romanından son romanına doğru eğitim kurum ve yöntemleri nasıl bir değişim gösterir?
3. Reşat Nuri Güntekin'in ilk romanından son romanına doğru öğretmen tipleri nasıl bir değişim gösterir?
4. Reşat Nuri Güntekin'in ilk romanından son romanına doğru öğrenci tipleri nasıl bir değişim gösterir?
5. Reşat Nuri Güntekin'in ilk romanından son romanına doğru fiziki ortam nasıl bir değişim gösterir?

1.4. Varsayımlar

1. Reşat Nuri'nin romanlarının eğitim evrenini ortaya koyma açısından yeterli olduğu varsayılmıştır.
2. Güvenilir kaynaklardan edinilen bilgilerin geçerli olduğu kabul edilmiştir.
3. Araştırmayla ilgili yapılan literatür taramasının gerekli bilgilerin toplanması bakımından yeterli olduğu varsayılmıştır.

1.5. Sınırlılıklar

1. Yapılan çalışma Reşat Nuri Güntekin' in romanlarındaki eğitim evreniyle sınırlıdır.
2. Bu araştırma, çalışmanın yapıldığı süreyle sınırlıdır.

1.6. Tezin Önemi ve Amacı

Bu tezin amacı Reşat Nuri Güntekin' in ilk romanından son romanına doğru onun eğitim ile ilgili fikirlerini ve oluşturduğu evreni ortaya koymaktır. Bu çalışma tarihi seyir içerisinde eğitim sisteminin nasıl bir değişim geçirdiğini göstermesi açısından ve kendisi de bir eğitimci olan Reşat Nuri'nin eğitim ile ilgili fikirlerini ortaya koyma açısından önemlidir. Bu alanda yapılan çalışmaların eksikliği ve araştırmanın bu yöndeki eksikliğin giderilmesinde farklı bir bakış açısı getirmesi, araştırmanın önemini ortaya koyan diğer faktörlerdendir.

1.7. Konu Alanıyla İlgili Araştırmalar

Reşat Nuri Güntekin romanlarında eğitim olgusunun ele alındığı çeşitli araştırmalar vardır. Bunlar, onun romanlarının tamamında veya bir kısmında eğitim ile ilgili meselelerin manzarasını tespit eden çalışmalardır.

Aydın (2006), "Reşat Nuri Güntekin' in *Çalılıkusu, Acımak, Yeşil Gece, Kan Davası* Romanlarında Öğretmen Tipleri ve Toplumun Öğretmen Algılaması" adlı yüksek lisans tezinde Reşat Nuri Güntekin'in hayatını ele aldıktan sonra bu dört romanı özetlemiştir.

Daha sonra bu romanlardaki öğretmen tiplerini yetiştikleri okullara, öğretmenliği kabul ediş amaçlarına, öğretmen-öğrenci ilişkilerine, öğrenciler arası ilişkilerine, eğitimde kullandıkları yöntemlere ve inandıkları değerlere göre incelemiş ve gruplara ayırmıştır. Son olarak da bu dört romanda toplumun öğretmene bakış açısını ele almıştır.

Çelik (2000), “Reşat Nuri Güntekin’in Romanlarında Sosyal Tenkit” adlı eserinde, Reşat Nuri’nin romanlarını fert ve toplum ilişkisi, bürokrasi ile ilgili meseleler, ahlaki meseleler, ekonomik meseleler, dinle ilgili meseleler, kültürel meseleler, sosyal sınıflarla ilgili meseleler, siyasi meseleler, kadınlarla ilgili meseleler ve eğitim ile ilgili meseleler başlıkları altında ayrı ayrı incelemiştir. Eğitim ile ilgili meseleleri Osmanlı dönemi eğitim kurumlarındaki bozulma ve eğitimde eski-yeni çatışması, eğitimde yanlış kullanılan yöntemler açısından ele almıştır.

İKİNCİ BÖLÜM

2. KAVRAMSAL ÇERÇEVE

2.1. Türk Eğitim Sisteminin Tarihsel Gelişimi

Göktürkler ve Uygurlar Döneminde oturmuş bir eğitim kurumundan bahsetmek zordur (Erdoğan, 2002: 2).

Türkler İslamiyet ile tanıştıktan ve Müslüman olduktan sonra medrese sistemini kurmuşlardır. Medreseler Türk-İslam devletlerinin eğitim sisteminin temellerini oluşturmuştur (Topçu, 2007: 28). Özellikle Karahanlılar bilime verdikleri önemden ötürü ülkelerinin her yerine medreseler açmışlardır.

Selçuklular, Karahanlıların izinden giderek, medrese sistemini seçmişlerdir. Ülkelerinin her yerine medreseler açarak, bu medreseleri birbirine bağlayan yollar, kervansaraylarla, ülkelerini âdeta bilim ağları ile örmüşlerdir. “İlk Türk Üniversitesi” diye de bilinen “Nizamiye Medreseleri”, bu dönemde açılmıştır. Burada dini bilgi içeren derslere (fıkıh, kelam, tefsir, hadis) ek olarak, astronomi ve tıp gibi bilim dalları da okutulmuştur. Medreselere girmek için öne sürülen koşul, akıl ve yeteneklerdir. Buradan mezun olan öğrenciler, yine yetenek ve becerilerine göre meslek sahibi olmuşlardır. Kadılar, imamlar, tıp doktorları, matematikçiler ve astronomistler medreselerde yetişmiştir (Kaya, 1981: 66).

Medreselerin mali kaynağını bu iş için ayrılmış vakıflar karşılamıştır. Yine de müderrisler, maaşa benzer bir şekilde hazineden para almışlardır. Medreselerin her biri, kendine özgü örgütlenmiştir ve farklı işleyişlere sahiptirler. Ancak vakıflara bağlı olarak kurulmaları ve dini nitelik taşıyan öğretimleri ortak özellikleridir (Başaran, 1995: 11-12).

“Selçuklular Döneminde Moğol baskısından kaçan birçok Doğulu şair ve bilim adamı, Anadolu’ya yerleşmiştir. Kendi topraklarına yerleşen bu beyin göçü sayesinde, Selçuklu medreseleri daha da gelişerek ünlenmiştir.” (Köprülü, 1999: 65).

Mektep ve medreseler Selçuklu örgün eğitim ihtiyacını karşılarken, “ahilik teşkilatı” olan “loncalarda” da, yaygın eğitim ihtiyacı karşılanır. Ahilik meslek ve sanat dallarında etkili bir teşkilat olarak çırak, kalfa, usta hiyerarşisine dayanmaktadır.

Ahi zaviyelerinde, haftanın belli günlerinde toplanan esnaf ve sanatkârlar, görgü kuralları, vatandaşlık bilgileri, askerlik ödevi gibi genel bilgilerle eğitilir. Burada İslam ahlakı, ibadet ve İslam kurallarına dair eserler de okunur. Ahi teşkilatına kadınlar üye olamaz. Ancak, “Bacıyan-ı Rum” (Anadolu Bacıları) örgütü de kadınlar arasında tıpkı ahilerinki gibi, eğitim-kültür ve dayanışma merkezidir.” (Çağatay, 1997: 243).

2.1.1. Osmanlılar Dönemi (1299-1773)

Osmanlı Devleti, kuruluşundan yenileşme hareketlerine kadar, kitap geçme esasına dayalı, din ve geleneklerin hâkim olduğu bir eğitim sistemine sahip olmuştur. Kitap, tabletler, yazı takımı, mürekkep şişesi, kamyş kalemler ve cevizden ezilerek yapılan mürekkepler bu dönemde kullanılan temel ders araç ve gereçleridir. Öğretim yöntemlerinde, ezberin sık kullanıldığı bu dönemde, İbrahim Hakkı gibi bazı müderrisler, bugünkü örnekleriyle benzerlikler taşıyan öğrenci merkezli öğretim yöntemlerini de uygulamaya çalışmışlardır (Göktaş ve diğerleri, t.y.: 11).

Osmanlı Devleti’nde başlıca örgün eğitim kurumları, medreseler ve sıbyan mektepleridir.

2.1.1.1. Medreseler

Osmanlılar Dönemindeki ilk medrese Orhan Bey döneminde İznik’te açılmıştır. Osmanlılar döneminde medreseler dini eğitim veren birer yüksek okul niteliğindedir. Temel dersler: Kur’an bilimleri, yazı (kaligrafi), fıkıh, aritmetik ve edeptir. Dini eğitim nedeniyle medreselerde Arapça, bilim dalı olarak yerleşmiştir.

Medreselerde diploma usulü uygulanmıştır. Müderris öğrencinin tam yetiştiğine kanaat getirdikten sonra diplomasını vermiştir. Medrese hocası, bu konuda tam yetkilidir.

Medreseler genellikle vakıflar tarafından kurulmuş ve yönetilmiştir. Her türlü masrafları vakıflar tarafından karşılanmıştır (Çelikkaya, 1997: 141).

Medreselere sıbyan okullarını bitirmiş ya da kendi kendini özel olarak yetiştirmiş Müslüman ve Sünni mezhebinden olan erkek çocukları alınmıştır. Bu nedenle kız çocukları sıbyan mekteplerinden sonra örgün eğitime devam edememiştir (Erden, 2001: 155).

Medreselerde ders veren öğretim elemanları, ilk yıllarda ülke dışındaki ünlü üniversitelerden getirilmiştir. Daha sonraki yıllarda ise medreseler, kendi mezunlarından öğretim elamanı ihtiyacını karşılamışlardır. Öğretim elemanları, müderris (profesör), müd (doçent), müfid ya da danişmend (asistan), şeklinde sınıflandırılmıştır. Öğretim elemanları, girdikleri derslere göre maaş almıştır. Mali kaynağın adresi ise bağlı buldukları vakıflardır. Ayrıca müderrislik devlet içinde önemli bir makamdır ve müderrisler kendi isteklerine bağlı olarak üst düzey devlet memuru olma hakkına sahiptirler (Bilim, 1998: 11- 12).

2.1.1.2. Sıbyan Mektepleri

Osmanlıların, ilköğretim seviyesindeki okullarına genel olarak “sıbyan mektebi” veya “mahalle mektebi” denilmiştir.

Sıbyan mektepleri, okuma-yazma, bazı dinî bilgiler ve basit hesap işlemlerinin verildiği ilkokullardır. Hemen her mahallede bulunduğu için “Mahalle Mektepleri” veya taş bina olarak inşa edildiği için “Taş Mektep” de denilen bu okullar örgün eğitimin ilk basamağını oluştururlar. Okuma-yazmanın yanında ahlâkî terbiye verilmesi de amaçlanır. Çocuğu şerden sakındırmak ve hayra sevk etmek, Osmanlı cemiyetinin eğitim felsefesidir. Sıbyan mekteplerinde bugünkü gibi sınıf, ders saati ve teneffüs ayarlaması yoktur. Sabahtan ikindiye kadar ders verilir, yalnız öğle paydosu vardır (Demirtaş, 2007: 174).

Önceleri sıbyan mektepleri için özel olarak yetiştirilmiş öğretmenler olmadığı gibi okul denebilecek binalar da yoktur. Mescitleri kirletebilecekleri düşüncesi ile onlara mescitlerde yer verilmeyince bu okullar özel evlerde, mescit ve cami kenarlarında vs. yer bulmuş, her mahallede ve hemen her köyde açılmıştır. Sıbyan okulları her mahallede, oranın zengin ve hayırsever kişileri tarafından kurulmuştur, zengin bulunmayan yerlerde ise halk el birliği ile okul yaptırmıştır. Devletin ileri gelenlerinin okul yaptırması ise bir gelenektir. Sıbyan okulları özel kişiler tarafından kurulmuşsa okula han, hamam, dükkan, zeytinlik gibi gelir kaynakları bağlanmış ve öğretmen harçlığı, okulun bakımı gibi giderler bu gelirlerle karşılanmıştır (Erden, 2001: 154).

Küttab veya mekteb öğretmenlerine “muallim” denilir. Muallimler genellikle o mahalle veya camiinin imamı da olurlar; imamların eşleri de kız öğrencilere öğretmenlik yapabilmektedir. Muallimler genellikle fazla itibar görmezler. Küttab öğretmenleri çeşitli zamanlarda ve Kur’ân’ın bitiminde, öğrencilerden ve ana babalarından hediyeler alırlar.

Çocukların küttaba başlama yaşı, 5-6 civarındır. Bitirme ise 13-15 yaşları arasında, buluş çağında olur. Başlama, özellikle Osmanlılarda "âmin alayı" denilen, çocukların ve öğretmenlerin katıldığı, ilahiler okuyarak o yerleşim yerinde yürüyüş yapılan bir törenle olur. Okul genelde tek bir dersane şeklinde olur ve burada farklı seviye ve yaşlarda çocuklar bulunabilir.

Öğretimin esası Kur’an’dır. Öğrencilerden üç yılda Kur’an’ı ezberlemeleri istenir. Ama bu, çoğu zaman ezber şeklinde değil Kur’an’ın hatmi (baştan sona bir kez yüzünden okunması ve bazı sayfaların ezberlenmesi) şeklinde olur. Programın içinde yazı da vardır. Yazı, şiir ve atasözleri üzerinde olur. Bu derslere ek olarak hikâyeler ve aritmetik de vardır. İbadet şekilleri de öğretilir. On yaşına kadar Kur’an’ı hatmeden çocuk, daha sonra kelime bilgisi, hitabet, dilbilgisi, edebiyat, tarih gibi ek konular üzerinde üç yıl daha çalışabilir. Perşembe öğleden sonra ve cuma günleri tatildir (Demirtaş, 2007: 175).

Osmanlı Döneminde saray çocuklarını okutmak, memur ve hizmetlileri yetiştirmek gibi amaçlarla da okullar açılmıştır. Saraydaki okullar Enderun Mektebi, Şehzadegan Mektebi ve Meşkhane’dır.

Enderun Mektebi, esas olarak Hıristiyan tebaadan alınan yetenekli çocukları iyi ve güvenli devlet adamı ve asker yapma amacını güder (Akyüz, 2010: 94).

Bu okullarda din, edebiyat, tarih, matematik, müzik ve beden eğitimi alanlarında eğitim verilmiştir ayrıca bu okullarda öğretim Türkçe olarak yapılmıştır. Enderun okullarından Osmanlı Dönemi boyunca 79 sadrazam, 3 şeyhülislam, 36 kaptan-ı derya olmak üzere çok sayıda mimar, şair, ressam ve tarihçi yetişmiştir (Erdoğan, 2002: 3).

Şehzadegân Mektebi, saray içinde, şehzadelerin ilköğretimine mahsus bir okuldur. Programı halk çocuklarının gittiği sıbyan mekteplerindeki gibidir. Meşkhane, sarayda yetenekli iç oğlanların musiki öğrendikleri okuldur (Akyüz, 2010: 98).

Osmanlı Devleti'nde askeri mektepler de ordunun ihtiyacı olan yetişmiş elemanların kaynağı görevini yapmıştır. Acemioğlanlar, Mehterhane, Kılıçhane, Humbarahane, Tüfenkhane ve Cambazhane bu mekteplerin türlerindedir. Bu okullardan mezun olan öğrenciler Osmanlı ordusunda yetenekleri ve başarıları ölçüsünde yükselebilmıştır (Topçu, 2007: 37).

Osmanlı Devleti'nde yaygın eğitim kurumları “ilim ve terbiye müesseseleri” olarak bilinmektedir. Okul çağı dışında kalan, her yaş ve seviyedeki insan, bu eğitim olanaklarından yararlanabilmiştir. Osmanlı yaygın eğitim kurumlarının başında saraylar, camiler, kütüphaneler ve loncalar gelmiştir (Topçu, 2007: 39).

2.1.2. Eğitimde Yenilik Çalışmaları (1773-1839)

Osmanlı Devleti, yönetim ve sosyal alanlardaki kurumlarının üstünlüğünü Avrupa'da başlayan Rönesans, Reform Hareketleri ve Coğrafi Keşiflerle kaybetmeye başlamıştır. İmparatorluk duraklama ve gerileme dönemlerine girmiş, artık eski gücünü kaybetmiştir. Devletin ve toplumun ihtiyaçlarını belirli bir düzeye kadar karşılayan eğitim sistemi de, 16. yüzyıldan sonra çağın ihtiyaçlarına cevap vermekte zorlanmaya başlamıştır. Özellikle 17. yüzyılın sonunda başlayan askeri yenilgilerden sonra, eğitimdeki eksikliklerin ve problemlerin imparatorluğun gerilemesindeki rolü önemli derecede belirginleşmiştir.

“Osmanlı Devleti, bir dizi yenilgiden sonra, önce askeri alanda bazı yenileşmelere girmeyi gerekli görmüştür. 1734’te kısa ömürlü bir okul olan Hendesehane, 1776’da bir Askeri Deniz Okulu olan Mühendishane- i Bahri Hümayun açılmıştır.” (Akyüz, 2010: 143).

Osmanlı Devleti’nin siyasî, sosyal ve eğitim alanlarındaki Batılılaşma hareketi, daha çok III. Selim Dönemi ile başlamış, Tanzimat Dönemi ile yoğunluk kazanmış ve uzantıları Cumhuriyet Dönemine kadar sürmüştür. Eğitim alanındaki Batı tarzına uygun yenileşme, medrese eğitiminin yanında, Batı usulleriyle eğitim yapan okulların açılmasıyla başlamıştır (Topçu, 2007: 52).

Osmanlı Devleti’nde eğitimde yenileşme adına atılan önemli bir adım da Batı’ya öğrenci gönderilmesidir. Bu amaçla III. Selim zamanında çeşitli fen ve kültür bilgilerini yerinde öğrenmek ve Fransızca’ya vakıf olmak, memlekete dönüşte Divan’da Fenerli Rum tüccarlar yerine bunları kullanmak üzere İshak isimli bir Türk genci Paris’e yollanmıştır.

Yabancı dile yer vermiş olan yüksek askeri okullara öğrenci hazırlamak için orta öğretim kuruluşlarına şiddetle ihtiyaç vardır. Gerek bu okullara öğrenci hazırlamak, gerekse iyi memur yetiştirmek amacıyla padişah tarafından rüşt çağındaki çocukların devam edeceği okul anlamına gelen rüşdiye okullarının açılmasına 1838’de karar verilmiştir (Koçer, 1991: 40).

2.1.3. Tanzimat ve Eğitim (1839-1876)

Tanzimat Döneminde; eğitimle ilgili olarak alınan önlemler II. Mahmud zamanında başlatılanların bir devamıdır. Tanzimatçıların eğitim yaklaşımı, Avrupa etkisini, özellikle laiklik görüşünü taşır.

Erden (2001: 157)Tanzimat Dönemi eğitiminin temel özelliklerini şöyle sıralamıştır:

- a) Örgün eğitim alanında büyük çabalar gösterilmiş ve birçok yeni okul kurulmuştur.
- b) Örgün eğitimin kurulup geliştirilmesi çabaları için mantıki bir sıra izlenmiş, örneğin, ilköğretime hiç müdahale edilmeden orta öğretim alanında düzenlemelere gidilmiştir.

- c) Mantık sıra izlemeyen girişimler, esas olarak, medreselerin tepkisinden kaçmak ve onların etkisinde olan sıbyan okullarının dışında yeni okullar açmak amacıyla gerçekleştirilmiştir.
- d) Medrese zihniyeti yeni okullarda öğretmenler, öğrenciler, ders programları ve ders yöntemleri açısından etkisini sürdürmüştür.
- e) Tanzimat döneminde azınlık ve yabancı okullarda çok büyük gelişmeler gözlenmiştir.
- f) Öğrenci ve öğretmen kılık-kıyafetleri bu dönemde belirlenip düzenlenmeye başlamıştır.
- g) Az zamanda çok iş yapmak düşüncesi vb. nedeniyle, açılan sivil okulların pek çoğu için özel binalar yapılmamış, bunlar eğreti binalarda öğretimlerini sürdürmüşlerdir.
- h) Programlara hayata dönük yeni dersler konulmuştur.
- i) Kızlar için ilköğretim sonrası örgün eğitim kurumları ilk kez bu dönemde açılmıştır.

Bu dönemde 1869 tarihli Maarif-i Umumiye Nizamnamesi ile eğitim alanındaki karmaşa ilk kez bir düzene girer. Bu nizamname, bütün eğitim kurumlarını, ilk, orta, yükseköğretim kademeleri şeklinde, üç ana kademedede toplar. Bu düzen içinde, köy ve mahallelerde “sıbyan”, beş yüz evli kasabalarda “rüşdiye”, bin evli kasabalarda “idadiye” ve vilayet merkezlerinde “sultaniye”lerin açılması öngörülür. Ayrıca bunlarla birlikte ve bunlardan üstün olmak üzere, birçok meslek ve ihtisas mektepleri ile Darülfünun kurumlarını da açarak, bu kurumları düzenler (Topçu, 2007: 59).

Öğretim teknolojileri açısından diğer önemli bir gelişme de Ahmet Kemal Efendi'nin 1848 yılında Maarif-i Umumiye Nazırı iken Almanya eğitim sisteminden etkilenecek rüşdiyelere harita, küre gibi yeni ders araç ve gereçleri getirmesidir. Böylece “Usul-û Cedit” adı verilen yeni yöntemler ve modern ders araç gereçleri ilk kez kullanılmaya başlanmıştır (Binbaşıoğlu, 1995).

Sıbyan mekteplerinin yazı öğretiminde yaşadığı başarısızlık, Tanzimatçıları okuma-yazmayı kolaylaştıracak yeni yöntemler geliştirmeye yöneltmiştir. Bunun sonucunda, 1862 yılından itibaren İstanbul'daki 36 sıbyan mektebinde yeni bir alfabe öğretim yöntemi denenmeye başlanmıştır. Yeni yöntem, yalnızca okuma ve yazmanın kolaylaştırılması anlamına gelmemekte; daha geniş bir düşünceyi, eğitimdeki modernleşmeyi, sınıfları, sırası, tahtası, haritası, küresi olan yeni bir öğretim tarzını simgelemektedir. Bu yeni yönteme, “usul-i cedit-i tedrisiye” adı verilmiş ve bu amaçla modern okullara örnek olması için 1872'de iptidaî (sıbyan mekteplerinin dışında ve yenilikleri kolayca uygulamak için açılan ilkokullar) düzeyde “Numune Mektebi” açılmıştır.

Bu dönemde ayrıca mesleki ve teknik eğitimin temelleri atılmış, ilk kez öğretmen yetiştirilen meslek okulları, kızlar için ilk kez orta dereceli okullar açılmıştır. Öğrenci ve öğretmenlerin kılık ve kıyafetleri belirlenmiş, bir ceza yöntemi olarak kullanılan falaka

kaldırılmış, dünyadaki gelişim doğrultusunda eğitim programlarında pozitif bilimler din derslerine göre daha fazla yer almış; ilk eğitim düzeyi hariç resmi eğitim dilinin Türkçe olması zorunluluğu getirilmiştir. Sınıf esasına göre bölünmüş olan sistemde; kara tahta, sıra, küre, harita gibi ders araç gereçleri ve ders programı gibi çağdaş öğretim araçları kullanılmaya başlanmıştır (Göktaş ve diğerleri, t.y.: 8).

İlköğretim, Maarif-i Umumiye Nizamnamesi ile düzenlenen son şekliyle, iki okul kademesinden oluşmuştur.

2.1.3.1. Mekteb-i İptidai (1862)

İptidai mektepleri çocuğa mektep terbiyesi veren eğitim müesseselerinin ilk basamağı sayılır. Burada çocuklara terbiyenin kazandırılması bir kamu hizmeti olarak kabul edilmiştir. Bu yüzden eğitim zorunlu ve ücretsiz idi. 7-13 yaşları mecburi eğitimin sınırı olarak kabul edilmişti. İptidai mekteplerinin gelişmesi ve yayılmasında Selanikli hocaların büyük rolü olmuştur. Bu hocalardan bazıları Şemsi Efendi, Abdi Kamil Efendi ve İsmail Hakkı Efendilerdir. Kara tahta, tebeşir, okul sırası gibi modern eğitim araçlarının bu okullarda kullanılmaya başladığı görülmektedir. Bu dönemde okutulan dersler ise Elifba, Kur'an-ı Kerim kıraatı, biraz Türkçe öğretimi ve jimnastik den ibaret idi (Ergin, 1977: 466-473).

2.1.3.2. Mekteb-i Rüşdiye (1838)

Rüşdiye diye adlandırılan eğitim kurumları, Türk eğitim tarihinde önceleri ortaöğretim kademesinde ortaya çıkmışsa da, zamanla öğretim seviyesi düşerek ilköğretim kademesine geçmiştir. Bir süre için bu okullar "yüksek ilkokul" denilebilecek bir düzey ve nitelik taşımışlardır. 1913 yılına gelindiğinde ise diğer ilkokulların içinde erimişlerdir.

Mekteb-i Rüşdiye'ler, iptidai mekteplerden mezun olan öğrencilerle eğitim yapan üç yıl süreli okullardır. İlköğretimin üst kademesini, oluşturmuşlardır. Okula alınan öğrenciler yeniden elifba eğitimine alınarak Kur'an Okuma, Din, Türkçe, Arapça, Hesap, Coğrafya, Türk ve İslâm Tarihi, Güzel Yazı, Tarım gibi dersleri okumuşlardır. Bu okullar, öğrencilerin sıralarda oturduğu ve sınıflara ayrılarak eğitim gördüğü ilk örnekler

olmuşlardır. Osmanlı ilköğretim sistemi son şeklini Birinci Dünya Savaşı'nın patlayacağı yıllarda oluşturmuştur. Öğretim süresi altı yıl olarak belirlenmiştir (Ergün, 1990: 383).

Ortaöğretim, en son şekliyle şu iki ana kademedен oluşmuştur.

2.1.3.3. Mekteb-i İdadi (1872)

Aynı anlam içerisinde kendinden daha yüksek bir okula öğrenci hazırlayan okullara da 'İdâdî' denilmiştir. Bir ara sıbyan okulları için rüştiyelere öğrenci hazırladığı için idâdî ismi kullanılsa da, bu isim daha sonraları yalnızca orta öğretimde kullanılmıştır. Bu okullardan mezun olanlar iptidailerde öğretmenlik yapmak veya Mekteb-i Sultani'lere devam etmek hakkına sahiptir. Mekteb-i İdadi'lerin süresi beş yıldır ve bu okullarda, Din Bilgisi, Türkçe, Arapça, Fransızca, Hesap, Cebir, Geometri, Coğrafya, Farsça, Hitabet, Tarih, Kimya, Sağlık Bilgisi ve Felsefe dersleri okutulmuştur (Topçu, 2007: 61).

2.1.3.4. Mekteb-i Sultani (1867)

Mekteb-i Sultani'ler, Sultan Abdülaziz'in Fransa gezisinin etkisiyle açılan, Fransız Liselerini örnek alan, ortaöğretim kurumlarıdır. Bu okullarda öğretim Türkçe ve Fransızca dillerinde yapılıyordu. İlk "Mekteb-i Sultani" 1867'de "Galatasaray Sultanisi" adı altında İstanbul'da kuruldu. Ardından hemen bütün büyük vilâyetlerde diğer Sultaniler açıldı. Bu okullardan mezun olanlar, devletin önemli yüksek görevlerine atanmışlardır. Bu okulun mezunları, Darülfünun'a devam etmek hakkına da sahiptirler (Ergin, 1977: 495-500).

Darülfünunlar ilk kez bu dönemde açılmıştır. Darülfünun okulları bugünkü üniversite eğitime denk düşen, yüksek seviyede bilimlerin okutulduğu okullardır. İlk defa 1846'da açılan bu okullar, 1863, 1870 ve 1874 tarihlerinde üç kez öğretime başlamak zorunda kalmıştır. Çünkü Darülfünun, kısa süreler içinde sık sık kapanmıştır. Son olarak 1900'de "Darülfünunu Şahane" adı altında yeniden açılmıştır. 1924'te idarî ve malî özerkliğe kavuşturulan Darülfünun 1933'te kaldırılıp, yerine "İstanbul Üniversitesi" kurulmuştur (Aytaç, 1984: 62).

Osmanlı Devleti'nde öğretmen yetiştirme faaliyetleri bu dönemde başlamıştır. Devletin açtığı yeni ve modern okulların ihtiyacı olan öğretmenleri yetiştirmek üzere açılmışlardır. Darülmualimin, ilk defa 1848'de Rüştiyelere öğretmen yetiştirmek üzere kurulmuştur. Daha sonraları, alt (iptidaiye) ve yüksek (âliye) kademelerine ayrılan Darülmualiminler de kurulmuştur. Darülmualimat; kız rüşdiyeleri ve iptidai mekteplerine öğretmen yetiştiren kurumlardır. Bu okullardan ilk Darülmualimat, 1869'da açılmıştır.

Menşe-i Muallimin, askerî okullara öğretmen yetiştirmek üzere açılan okullardır, ilk Menşe-i Muallimin 1875'te açılmıştır (Aytaç, 1984: 62).

2.1.4. II. Abdülhamid Dönemi (1876–1908)

II. Abdülhamid'in 1876'da tahta geçmesinden, 1908'de II. Meşrutiyet'in başlamasına kadar olan dönemdir. Bu dönemde yetiştirilmek istenen insan tipi, Tanzimat'ın “ Osmanlılık” idealine bağlı, dindarlık, itaatkârlık, Padişah Abdülhamit'e sadakat özellikleri güçlendirilmeye çalışılan insan tipidir. Programlardan hayata dönük ve bazı başka dersler çıkarılmış, Din ve Ahlak derslerinin saatleri arttırılmıştır (Akyüz, 2010: 226).

Bu dönem ilk ve ortaöğretim alanında, Tanzimat devrinde yapılan kanunların uygulanması ve eksikliklerin giderilmesi dönemidir. Dönemin önemli eserlerinde gözlem, deney, çözümlenme ve sentez gibi daha modern öğretim yöntemleri önerilmiş, farklı yazma teknikleri kullanılmıştır. 1848'de açılan ilk öğretmen okulunun mezunlarından olan Selim Sabit Efendi, öğrenimini ilerletmek için Paris'e gitmiş, döndüğünde vermiş olduğu derslerde sıra, yazı tahtası, yer küre ve harita gibi ders araçları kullanmıştır (Göktaş ve diğerleri, t.y.: 8).

Bu dönemde birçok meslek ve sanat okulu açılmıştır. İlk kez özel eğitim alanında sağır, dilsiz, körler için bir okul açılmıştır. Türk, azınlık ve yabancı özel öğretim büyük gelişme göstermiştir. Rüşdiye ve idadilerin yaygınlaştırılmasına önem verilmiştir. Azınlık ve yabancı öğretim kurumları hariç okul, öğretmenler, programlar, kitaplar, basın, düşünceler denetim altına alınmış, yeni düşünceler engellenmeye çalışılmıştır.

2.1.5. II. Meşrutiyet Dönemi (1908-1918)

1908’de, II. Abdülhamid, 1878 yılında kapattığı parlamentoyu yeniden toplama kararı alarak Meşrutiyeti ikinci kez ilan etmiştir. II. Meşrutiyet’in ilanı ile basına uygulanmakta olan sansür kaldırılmış, hürriyet ve güven ortamı sağlanmıştır. Kanun-i Esasi’nin yürürlüğe girmesiyle, anayasa üzerinde önemli değişiklikler yapılmış ve Türk halkı ikinci kez yönetime padişahla beraber katılma imkânı bulmuştur (Göktaş ve diğerleri, t.y. : 10).

II. Meşrutiyet döneminde, kızlar için ilk kez bir yükseköğretim kurumu açılmıştır. Dönemin sonuna doğru sıbyan mekteplerinin çoğu kapatılmıştır. İlk resmi anaokulları bu dönemde açılmış, okul öncesi eğitimde ilk ciddi adımlar atılmıştır. Eğitimde drama ilk kez bu dönemde kullanılmaya başlanmıştır. Medreselerin ıslahı için fikirler ve teşebbüsler yaygınlaşmıştır. Öğretmenlerin yetiştirilmesinde yenilikler yapılmış, önemli adımlar atılmıştır. Eğitimde niceliğe önem verilmiş, nitelik ikinci planda tutulmuştur. Programlara sosyal, siyasal muhtevalı, hayata dönük bazı dersler girmiştir. Eğitim ve öğretim yöntemlerinde kitap ve öğretmenden eşyaya yönelen, gözleme ve öğrencinin kendisinin araştırıp bulmasına dayanan bir yolda gidilmeye başlanmıştır (Akyüz, 2010: 265- 266).

Bu dönem çıkarılan “Tedrisat-ı İptidaiye Kanun- ı Muvakkatı” ile her vatandaşın okur- yazar olabilmesi için, ilköğretim mecburi ve ücretsiz olmuş, okul çağına gelen her çocuğun mecburi olarak okula devam etmesi kararlaştırılmıştır (Koçer, 1991: 190).

Önceki yıllardaki eğitimde öğretmen, kitap, hafıza çok önemliyken, Meşrutiyet Döneminde bunlarla beraber tabiat, eşya, olay ve deney de önem kazanmıştır (Göktaş ve diğerleri, t.y.: 10).

2.1.6. Cumhuriyet Dönemi

Cumhuriyet yönetiminin yerleşmesi, gelişmesi ve kalıcı olması için; iyi eğitim görmüş, bilinçli bir toplumun varlığı ön şarttır. Bu inançta olan Mustafa Kemal; eğitim sisteminin ülke ihtiyaçlarına ve çağın gereklerine uygun olarak yeni baştan kurulmasını ve bu eğitimin aynı zamanda toplumun bütün kesimlerine yaygınlaştırılmasını gerekli görür. Bu yaklaşımla belirlenen milli eğitim politikası, milli kültür birliğinin sağlanması,

vatandaşlık eğitiminin, ilköğretimin yaygınlaştırılması ve Türkiye'nin ihtiyaç duyduğu eğitilmiş insan gücünün yetiştirilmesi amaçlarına dayandırılır (Topçu, 2007: 73).

29 Ekim 1923'te Cumhuriyet kurulduğunda, Osmanlı Devleti'nden kalan medreseler ve sıbyan mektepleri gibi geleneksel okulların yanında Batılı tarzda açılmış Rüşdiye, İdadi, Sultani gibi orta öğretim ve İptidaî gibi ilköğretim kurumları ile azınlık ve yabancılara ait okullar da varlıklarını sürdürmektedir. Bu kurumlar milli bir amaç gütmekten çok, birbirine zıt görüşlü insanlar yetiştirmiştir. Ülkedeki öğretim dağınıklığını gidermek ve birliği sağlamak amacıyla 3 Mart 1924'te 430 sayılı Tevhid-i Tedrisat Kanunu çıkarılmıştır. Bu kanunla, bütün eğitim ve öğretim kurumları Eğitim Bakanlığına bağlanarak öğretimin tek elden yürütülmesi sağlanmış, Türk eğitim tarihinde en uzun süre yaşamış olan medreseler ve sıbyan mektepleri kapatılmış ve eğitimde laiklik ilkesine doğru önemli bir adım atılmıştır (Demirtaş, 2007: 181).

Tanzimat Döneminde açılan öğretmen okulları Cumhuriyet Döneminde önce muallim mektepleri, 1940'larda köy enstitüleri, 1950'lerden sonra da ilk öğretmen okulları adını almıştır. 1973 yılında çıkarılan 1739 sayılı Temel Eğitim Yasası, öğretmenlerin yükseköğretimle yetiştirilmesini emrettiği için 1975 yılında 2 yıllık eğitim enstitüleri açılmıştır. Bunlar 1982 yılına kadar eğitim- öğretime devam etmiş ve 2547 sayılı Yükseköğretim Yasası ile üniversitelere bağlanarak eğitim yüksekokulları adını almıştır. 1989 yılında 4 yıllık eğitim- öğretim kurumları olan bu okullar, 1992 yılında fakültelerin sınıf öğretmenlikleri haline getirilmiştir (Arslanoğlu, 1996: 65).

Atatürk, bizzat kendisi "Başöğretmen" unvanı ile eline tebeşir alarak, kara tahta başında halka ders vermiş, kitlelerin eğitim düzeyinin yükselmesi için büyük çaba harcamıştır. Bu hareketiyle, eğitim ve eğitimcilere çok değerli bir manevi destek sağlamıştır (Akyüz, 2010: 327).

Cumhuriyetin ilk yıllarından itibaren yaygın eğitim ve yetişkinler eğitimine yönelik çalışmalar yapılmıştır. Bu anlamda 1928'de Millet Mektepleri, 1930'lu yıllardan itibaren köylerde Halk Okuma Odaları ve 1932'den itibaren de Halk Evleri açılmıştır. Bu kurumlarda yetişkinlere yönelik olarak okuma-yazma kursları, kültürel ve sanatsal alanlarda ve çeşitli mesleki konularda bilgilendirmeler yapılmıştır.

1933'de gerçekleştirilen üniversite reformu ile Darülfünun, İstanbul Üniversitesi'ne dönüştürülerek mevcut öğretim üyelerinin çoğunun işine son verilmiş ve bunların yerine Almanya'daki Nazi baskısından kaçan profesörler istihdam edilmiştir. Bu reformla birlikte üniversite Milli Eğitim Bakanlığına bağlanmıştır. 1946 yılında çıkarılan bir yasa ile üniversitelere özerklik ve tüzel kişilik tekrar verilmiştir (Erdoğan, 2002: 6-8).

Cumhuriyetle birlikte yapılan inkılâpların tam anlamıyla amacına ulaşması için bilgi ve kültürün hızla yayılması gerekmiştir. Arap alfabesi ile bunun gerçekleşmesinin mümkün olmadığına inanan Atatürk, Türk dilinin okunup yazılmasının kolaylaştırılması için harf değişikliğine gitmenin gerekliliğine inanmıştır. Uzun süren çalışmaların sonucunda dil bilimcilerin, eğitimci ve aydınların da görüşlerinin alınmasıyla yeni alfabe hazırlanmış ve birkaç ay gibi kısa sürede yürürlüğe konmuştur (Su, 1982: 204).

2.2. Reşat Nuri Güntekin

Cumhuriyet Dönemi Türk edebiyatının önemli yazarlarından biri olan Reşat Nuri Güntekin, günümüzde de geniş kitlelerce beğenilerek okunmaya devam etmektedir.

26 Kasım 1889'da İstanbul'da doğan Reşat Nuri Güntekin, ilköğrenimini İstanbul Selimiye ve Çanakkale Mahalle Mektebinde tamamladıktan sonra Galatasaray Lisesi'nde ve İzmir Frerler okulunda okumuştur. İstanbul Darülfünunu Edebiyat şubesinden mezun olmuş ve öğretmenlik mesleğine başlamıştır (1912). Memur olarak önce Bursa Sultanisi orta kısmı Fransızca öğretmenliğine atanmış, daha sonra İstanbul'da çeşitli okullarda müdürlük yapmıştır. Vefa, İstanbul Erkek, Çamlıca, Kabataş, Galatasaray ve Erenköy Liselerinde Türkçe, edebiyat, felsefe, fenn-i terbiye (eğitim bilimi) dersleri okutmuştur (Aydın, 2006: 36).

1927 yılında Milli Eğitim Bakanlığı müfettişliğine getirilmiştir. 1939'da Çanakkale milletvekili seçilmiştir. 1943'te tekrar Milli Eğitim'e dönmüş ve 1947 yılında başmüfettiş olmuştur. Bu görevdeyken UNESCO'nun Türkiye temsilcisi ve talebe müfettişi sıfatıyla Paris'e gitmiştir. 1954 yılında emekliye ayrılmıştır. Dönüşünde İstanbul Şehir Tiyatroları Edebi Heyet Üyeliğine seçilmiştir. Hastalığının son aylarında gönderildiği Londra'da 7 Aralık 1956'da ölmüştür (Emil, 1989: 1).

Hilmi Yücebaş'ın Ruşen Eşref Ünaydın'dan aktardığı gibi o, bu dünyaya, Avrupa doğusunun bir ucunda, kendi memleketinin o zamanlar payitahtı bulunan İstanbul'un Üsküdar semtindeki bir konağında gözlerini açmıştır. Çok şeyi görmüş, duymuş, anlamış; çok şeye gülümsemiş, acımış ve edebiyatımıza daha değer kazandırmış sevimli gözlerini Shakespeare'nin diyarının payitahtındaki hastanelerden birinin odasında yapayalnız yummuştur (Yücebaş, 1957: 3).

Yazar Anadolu'yu, kendisinin “Çocukluğum bir asker doktoru olan babamın peşinde küçük Anadolu şehirlerinde geçmiştir.” ifadesinde belirttiği gibi çocukluk yıllarında tanımış, daha sonra yaptığı çeşitli gezilerde, özellikle Milli Eğitim Bakanlığında müfettişlik görevini yaptığı yıllarda Anadolu'nun çeşitli sorunlarını yakından görmek olanağını elde etmiştir (Önertoy, 1974: 83).

Kendisi de bir eğitimci olan Reşat Nuri Güntekin, eserlerinin hemen hemen tamamında eğitim ile ilgili pek çok unsura yer vermiştir. Yazarın eserlerinde, toplumun kurtuluşunun eğitim ile gerçekleşeceği düşüncesi hâkimdir. Nitekim yazar *Kan Davası*, *Çalıkluşu*, *Yeşil Gece* romanlarında aile geçimsizliği, sefalet, cehalet, gerilik ve terk edilmişlik yüzünden kaybolan masum çocukların idealist öğretmenler elinde kurtuluşu konularını ele alır (Emil, 1989: 25).

Reşat Nuri, Anadolu halkının eğitim ve öğretimine ayrı bir önem vermiştir. Özellikle çocukların eğitiminde tutulacak yol, onun önem verdiği konulardandır. Öğretimle eğitimin bir arada yürütülmesinden yana olan Reşat Nuri, öğretmenlerin aynı zamanda birer eğitimci olmaları gerektiğine de dikkatleri çekmiştir (Taydaş, 2000: 45).

Kurtuluşu eğitimde gören yazar, aydınlanmanın öğretmenler vasıtasıyla gerçekleşeceğini düşünmüştür. “Biz gençler üçer beşer içerilere yayılmalı, bir güneşe muhtaç olmadan yaşayacak ve çevrelerini aydınlatacak küçük küçük ışık kaynakları yaratmalıydık. Bizim için kurtuluş ancak bu yıldızların parlamasıyla başlayacaktı.” şeklinde bu konudaki görüşünü belirten yazarın cümlelerinden çevrelerini aydınlatacak ışık kaynakları olarak gördüklerinin öğretmenler olduğu anlaşılmaktadır (Karaalioğlu, 1982: 153).

Ahmet Hamdi Tanpınar'ın (1989: 461) “Türkçe'nin ortasında geniş bir sevgi ve şefkat ürpermesi” olarak nitelendirdiği Reşat Nuri Güntekin'in temel eğitim felsefesini “sevgi, şefkat ve acıma” duyguları oluşturmuştur. O, doğrudan eğitimi konu alan romanlarında ve romanlarının eğitim ile ilgili kısımlarında eğitim prensibi olarak “sevgi, şefkat ve acıma” duygularını esas almıştır. “Reşat Nuri Güntekin'in en geniş manada pedagoji prensibi bu duygudan kaynaklanır. O, esasen direktif üzerine yazıldığı söylenen *Yeşil Gece* romanı hariç, bütün öteki romanlarında çocuk terbiyesi üzerinde başka bir düşünceye sahip değildir.” (Emil, 1989: 56).

Türk Edebiyatında “Anadoluculuk” yahut “Memleket Edebiyatı” çığırının başında Reşat Nuri Güntekin vardır (Emil, 1989: 13). Eğitimcilik ve müfettişlik görevleri dolayısıyla yaptığı gezilerden, Anadolu hakkında teferruatlı izlenimler edinen Reşat Nuri Güntekin, aydınlanmanın Anadolu'dan başlayacağını düşünmüştür. Memleket edebiyatı anlayışı çerçevesinde eserler veren Reşat Nuri Güntekin, *Çalılıkusu* adlı eserinde Anadolu'ya ülkücü bir aydın dikkatiyle yaklaşmıştır. Yazar herkesin kaçtığı Anadolu'ya ilk gönüllüler olarak genç öğretmenleri göndermiştir. Bunların arasında “Feride” Anadolu'ya giden ilk genç kız öğretmen olarak dikkati çekmiştir. Dame de Sion'u bitiren bu genç kızın ısrarla Anadolu'ya gitmek istemesi ilgililer tarafından çok garip karşılanmıştır (Önertoy, 1974: 7).

Yazar, başkişi Feride'nin romantik aşk serüveni içinde eğitim kurumları ve Anadolu'nun sosyal yapısı ile ilgili birtakım sorunlarını da gündeme taşımıştır. Daha yerinde bir söyleyişle Cumhuriyet aydınına Anadolu'nun kapısını -öteki romanlarında parça parça da olsa varlığını sürdürecektir olan- Feride öğretmenin kişiliğinde açmaya çalışmıştır (Korkmaz, 2005: 382). Güntekin araladığı bu Anadolu kapısından, diğer romanlarındaki öğretmen karakterlerini de kendi istekleriyle Anadolu'ya göndermiştir.

Reşat Nuri Güntekin Cumhuriyet Dönemi yazarlarından ve yenilikçi eğitim anlayışından yanadır, medrese zihniyetine karşıdır. Yazar, *Yeşil Gece* romanını bu fikir üzerine yazmıştır. *Yeşil Gece* romanı üzerine kendisine sorulan soruya “Aynı zamanda mektep hocasıydım. Karanlık bir taassup ve hoşgörüsüzlük muhitinde, her şey olduğu gibi eski halinde dururken, bir kanun ile laik tedrisatın nasıl başa çıkarılacağına akıl

erdiremiyordum.” cevabını vererek yenileşme hususundaki görüşlerini ve romanı bu düşünce üzerine yazdığını belirtmiştir (Baydar, 1960: 89-90).

Yazar, gazete ve kitaptan yoksun olan Anadolu'da halkın eğitimi için tiyatrodan yararlanılabileceğini düşünür. Tuluat tiyatrolarının çokluğunu ve halkı etkileyebilme yeteneğine fazlasıyla sahip olduklarını şu sözlerle açıklamıştır: “Evet, Anadolu'daki tuluat tiyatroları orta kültür müesseselerinden çok fazladır. Hem de şu farkla ki, mektebin talebesi senelerce aynı, iki yahut üç yüz talebedir, fakat tuluat sahnelerinin seyircileri her gece değişir.” (Önertoy, 1974: 95). Yazar bu düşüncesi doğrultusunda *Son Sığınak* adlı romanında tiyatronun bir edep mektebi olduğundan bahsetmiştir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. YÖNTEM

Bu bölümde çalışmanın amacına ulaşılabilmesi için kullanılan araştırma modeli, araştırma için seçilen evren, verilerin toplanması ve değerlendirilmesi hakkında bilgi verilmiştir.

3.1. Araştırmanın Modeli

Bu çalışma betimsel nitelikte tarama modeliyle yapılmış bir araştırmanın ürünüdür. Tarama modeli, “Mevcut durumu tespit etmek için yürütülen bir araştırma türüdür. Daha çok araştırılmak istenen olayın veya problemin mevcut durumu nedir ve neredeyiz sorularına cevap aranır.” (Kaptan, 1998: 2009).

Bu çalışmada Reşat Nuri Güntekin romanları, doküman incelemesi tekniğiyle incelenmiştir. Yapılacak olan çalışma ile ilgili mevcut kayıt ve belgeleri toplayıp belirli norma veya sisteme göre kodlayıp inceleme işlemine doküman analizi denir. Doküman analizi belgesel gözlem ya da belgesel tarama olarak da tanımlanmaktadır. Doküman analizi sürecinde, bir araştırmacı öncelikle amacına yönelik mevcut kaynakları bulur, her kaynağı dikkatlice okur, gerekli bilgileri not alır ve aldığı notlardan yola çıkarak bazı değerlendirme işlemleri yapar. Bu süreçte en önemli konu araştırmacının kaynaklardaki bilgileri, kaynakta anlatılmak istenen anlamda anlaması ve o doğrultuda kullanmasıdır. Doküman analizi yoluyla yapılan sentezler, o alanda yapılmış bütün eserleri belirli özelliklere göre sınıflandırabilme özelliğine sahiptir. Bu işlemin sonucunda yeni bir bilgiye ulaşılması veya bu yolla keşif yapılması zor görülmekle birlikte, daha çok yapılanlardan yola çıkılarak, genel eğilimlerin, alternatif düşünce ve fikirlerin varlıkları biraz daha netleşmiş olur (Çepni, 2009: 106-107).

Bu bağlamda tezin amacına yönelik olarak Reşat Nuri Güntekin'in her romanı dikkatlice okunmuş, çalışmayla ilgili kısımlar not alınmış, alınan notlardan yola çıkılarak değerlendirmeler yapılmıştır.

3.2. Evren

Bu çalışmanın evrenini Reşat Nuri Güntekin' in romanları oluşturur. Örneklem seçilme yoluna gidilmemiş, Reşat Nuri Güntekin'in bütün romanları incelenmiştir. İncelenen romanlar şunlardır:

Harabelerin Çiçeği (1918)

Gizli El (1920)

Çalığışu (1922)

Damga (1924)

Dudaktan Kalbe (1925)

Akşam Güneşi (1926)

Bir Kadın Düşmanı (1927)

Yeşil Gece (1928)

Acımak (1928)

Yaprak Dökümü (1930)

Kızılıcak Dalları (1932)

Gökyüzü (1935)

Eski Hastalık (1938)

Ateş Gecesi (1942)

Değirmen (1944)

Miskinler Tekkesi (1946)

Kavak Yelleri (1950)

Kan Davası (1955)

Son Sığınak (1961)

3.3. Verilerin Toplanması ve Değerlendirilmesi

Reşat Nuri Güntekin romanları doküman incelemesi tekniğiyle analiz edilmiş ve eserlerindeki eğitim fikirleri üzerinde içerik analizi yapılmıştır.

İçerik analizinde temel amaç, toplanan verileri açıklayabilecek kavramlara ve ilişkilere ulaşmaktır. Betimsel analizde özetlenen ve yorumlanan veriler, içerik analizinde daha derin bir işleme tabi tutulur ve betimsel bir yaklaşımla fark edilmeyen kavram ve temalar bu analiz sonucu keşfedilebilir. Bu amaçla toplanan verilerin önce kavramsallaştırılması, daha sonra da ortaya çıkan kavramlara göre mantıklı bir biçimde düzenlenmesi ve buna göre veriyi açıklayan temaların saptanması gerekmektedir.

İçerik analizi yoluyla verileri tanımlamaya, verilerin içinde saklı olabilecek gerçekleri ortaya çıkarılmaya çalışılır. İçerik analizinde temelde yapılan işlem, birbirine benzeyen verileri belirli kavramlar ve temalar çerçevesinde bir araya getirmek ve bunları okuyucunun anlayabileceği biçimde düzenleyerek yorumlamaktır (Yıldırım ve Şimşek: 2008: 227).

Bu doğrultuda bu çalışma hazırlanırken eserlerdeki eğitim ile ilgili fikirler fişlenmiş, kodlanmış, kodlanan veriler anlamlı bir bütün olacak şekilde kategorilere ayrılmıştır. Verilerin sunumunda eserlerden alıntılar yapılmıştır.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

4. BULGULAR VE YORUMLAR

Reşat Nuri Güntekin'in on dokuz romanı işledikleri vak'a zamanına göre gözden geçirildiğinde II. Abdülhamit yıllarından, II. Meşrutiyet'e ve Cumhuriyet yıllarına kadar uzanan bir kronoloji ile karşılaşırız. Bu, Türk toplumunun sosyal ve siyasal alanda çok önemli değişimler geçirdiği bir dönemdir. Eski ile yeni, doğu ile batı, Avrupa ile Osmanlı, İstanbul ile Anadolu arasındaki uçurum ve çatışmalar eğitim sisteminde de etkili olmuştur. Reşat Nuri romanlarını bu anlamda incelediğimizde bu zaman çizgisi üzerinde eğitime ilişkin temel unsurların döneminin önemli bir yazarının kaleminden romanın aynasına nasıl yansıdığını görebiliriz.

4.1. Kahramanların Eğitim Durumları

Reşat Nuri Güntekin'in romanlarında genellikle eğitilmiş kahramanlarla karşılaşırız. Eğitilmiş olmayan kahramanların çoğu da eğitim hakkında fikir sahibidir ve eğitimin önemli olduğunu kabul eder. Roman kahramanlarının eğitim durumlarını şöylece gözden geçirebiliriz.

4.1.1. Kadın Kahramanların Eğitim Durumları

Reşat Nuri Güntekin'in romanlarındaki kadınların eğitim seviyesi, erkeklere oranla daha düşüktür. Bunda kız çocuklarının eğitimi ile ilgili dönemseller şartlar ve çevrenin kadınların eğitimi yönündeki olumsuz görüşleri etkindir. Romanlardaki eğitilmiş kadınların çoğu kolej mezunudur. *Çalılıkusu*'nu yazma amacı olarak belirttiği gibi, ecnebi okullarda okuyan kızların toplum tarafından fena gözle görülmesi fikrini kırma çabasının yazarın romanlarında etkili olduğu görülmektedir (Baydar, 1960: 88). Ayrıca eğitilmiş kadın kahramanlar arasında çoğunluğu öğretmen ya da ebeler oluşturmuştur.

Gizli El' de Seniha, Fransız Mektebi mezunudur (Güntekin, t.y.a: 66).

Çalkıuşu romanının kahramanı olan Feride, bir Fransız Mektebi olan Dam dö Siön mezunudur (Güntekin, 1999a: 125).

Dudaktan Kalbe romanının ana kahramanlarından Lamia fazla tahsili olmadığından söz eder (Güntekin, t.y.b: 237). Hüseyin Kenan'la evlenen Cavidan'ın önemli bir tahsil görmediğinden söz edilir. “Prenses Cavidan esaslı bir tahsil ve terbiye görmemişti. O da babası gibi mutasallifti; o da sanatı kıymetli bir süs gibi kullanıyordu.” (Güntekin, t.y.b: 9).

Akşam Güneşi romanının kahramanı Jülide'nin okuma yazması vardır ve güzel çalgı çalmaktadır. “Okumanız, yazmanız elbette vardır. Maşallah güzel de çalgı çalılıyorsunuz.” (Güntekin, 1993: 145).

Acımak romanının ana kahramanı Zehra, Marabet Mektebinin ardından Darümuallimatı bitirerek öğretmen olmuştur (Güntekin, 2006: 41).

Gökyüzü romanının kahramanı Sevim, Amerikan Koleji mezunudur. “ Çocuk, bütün hayatını yatı mekteplerinde geçirmiş, nihayet geçen sene Amerikan Kolejinden diploma almıştır.” (Güntekin, 1992b: 35). Aynı romandaki bir başka kahraman olan Pervin, “Senelerce kadın cemiyetlerinde çalışmış, yazı yazmış, konferans vermiş bir kadındır.” (Güntekin, 1992b: 206).

Eski Hastalık romanında Ali Osman adlı bir miralayın kızı olan Züleyha, Amerikan Koleji mezunudur. Amerika'da tahsiline devam etmek istese de babası buna müsaade etmez. “Kolejdeki son senesinin son aylarında, onun Amerika ümitleri birdenbire suya düşüvermişti. Ali Osman Bey, kızının üniversitede yüksek tahsilini bile yapmasına razı olmuyor, diplomasını alır almaz yanına dönmesini istiyordu.” (Güntekin, 1994: 38).

Değirmen romanının İstanbul'a gidip tahsil gördükten sonra memleketi olan Sarıpınar kazasına dönen Kızanlıklılı Naciye'si, “İstanbul mekteplerinde okumaya gönderilmiş en kabiliyetli memleket çocuklarından birçoğunun fena doktor, fena avukat,

fena mühendis olarak geri dönmüş olmalarına mukabil, o sanatının tam eri bir kokottur.” (Güntekin, 2004a: 26).

Kavak Yelleri’ndeki Ebe Mektebinden çıkmış Andelip Hanım, bir terzi yanına, aynı zamanda da Darülelhana devam etmekte, terzihanesinde genç kızlara ud ve dans dersleri vermektedir (Güntekin, 2004b: 79). Doktor Sabri’nin karısı Celile lise mezunudur. “Sen lisede tahsil etmiş, müsamerelerde manzume okumaya çıkmış kızsın.” (Güntekin, 2004b: 189). Perihan, dışı bir kız, Ayperi ise bir daktilografıdır.

Kan Davası’nda Esmâ Güneşli, Aşağı Sazan Mektebinde resim muallimidir. Zehra Hanım, İstanbul’daki Ebe Mektebini bitirmiştir (Güntekin, 1997: 190).

Son Sığınak’ta tiyatro kumpanyasına giren Melek ile Masume Ebe Mektebine kaydedilecekken tiyatroyla ilgilenmeyi tercih etmişlerdir (Güntekin, 1992a: 72). Tiyatro kumpanyasına alınan Remziye, muallim mektebini bitirir ondan sonra da üniversiteye gider ancak üniversiteyi bitirmeden yarım bırakır. “Muallim mektebinden sonra biraz üniversite...” (Güntekin, 1992a: 62).

4.1.2. Erkek Kahramanların Eğitim Durumları

Reşat Nuri romanlarında karşımıza çıkan erkek kahramanlar genellikle eğitilidir. Bunların bir kısmı medrese eğitimi almış karakterler olmakla birlikte daha fazlası modern eğitim almışlardır.

Harabelerin Çiçeği’nde Süleyman ilk tahsilini evde alır. Daha sonra babası onu Galatasaray Sultanisi’ne kaydettirir (Güntekin, 2005a: 45). Liseyi parlak bir surette bitirir. “Beş sene sonra, liseyi oldukça parlak bir surette ikmal ettim. Ye’sim ve yalnızlığım içinde, o kadar çalıştım ki, bazı sınıfları, ikişer ikişer atlatmaya muvaffak olmuşum.” (Güntekin, 2005a: 51). Paris’te eğitimine devam eden Süleyman iyi bir göz doktoru olarak tahsilini tamamlar (Güntekin, 2005a: 69).

Gizli El romanının kahramanı Şeref, Hukuk Fakültesi mezunudur. “Aradan beş sene bile geçmeden o sefil kıyafetli hukuk mezunu, ehemmiyetli bir adam oluyor, bu

masanın başında şartlar dikte etmeye kalkıyor, aksakallı ihtiyarın halefine türlü düzenbazlıklar yaptırıyordu.” (Güntekin, t.y.a: 12).

Çalığışu romanındaki Zeyniler köyü muhtarı medrese görmüş bir adamdır ve yeni mekteplerin din derslerini ihmalinden yakınıdır.

Muhtar Efendi, herhalde medrese falan görmüş bir adama benziyordu. Fırsattan istifade ederek bazı nasihatler vermek istediğın anladım. Usul-i cedidin aleyhinde bulunmuyor, fakat yeni mekteplerin de din derslerini ihmal ettiklerinden şikayet ediyordu. Şimdiye kadar buradan birkaç hocanın geçmiş, fakat nafîle, hiçbirisinin Kur’an-ı Kerim’e, İlmihale kafi derecede vukufu yokmuş (Güntekin, 1999a: 162).

Munise’nin babası, “Evin küçük beyi, o vakit Harbiye Mektebine giden, bıyıkları henüz terlemiş bir genç”tir (Güntekin, 1999a: 215).

Romandaki Hacı Kalfa, okuryazar bir adam değildir ancak ilmin kıymetini takdir eder. Oğlunun ve kızının eğitimine büyük önem verir. Onların eğitim görererek tam bir insan olabileceklerini düşünür. Hacı Kalfa, Ermeni Katolik Mektebine giden kızı Hayganuş’un bilgilerini yoklayan Feride’yi vaftizle ilgili verdiği birkaç kısa bilgiden dolayı büyük bir ulema olarak nitelendirir (Güntekin, 1999a: 147-148).

Damga romanının başkahramanı İffet, on dört yaşına kadar abisiyle birlikte konak eğitimi almıştır. “Muzaffer ağabeyimi on yedisine, beni on dört yaşına kadar Mahmut Efendi okuttu. Konağın, İsmail Bey ismindeki hususi hekimlerinden de haftada bir gün ayrıca Fransızca dersi alıyorduk.” (Güntekin, 2005b: 14). İffet, daha sonra idadiye gitmiş ardından Hukuk Mektebine girmişse de burayı bitirememiştir. İffet, çocuklarına ders verdiği Rıfkı Bey’in mesleği hakkında ise şu bilgileri vermiştir: “Cemil Kerim Bey’in akrabasından bir Rıfkı Bey vardı ki hiç sevmezdim. Bu genç, bir zaman evvel, bir ilk mektepte malumat-ı medeniye muallimi imiş. Nüfuzlu akrabasından yardım alarak ve kendi mizaçgirliği sayesinde bir, iki senede parlamış, büyük bir Hariciye memuru olmuş.” (Güntekin, 2005b: 41).

Dudaktan Kalbe romanının ana kahramanı Kenan, Beyler Sokağındaki rüşdiyeye gidip gelmiştir (Güntekin, t.y.b: 28). İdadi’yi bitirdikten sonra dayısı Saip Paşa’nın arkadaşı Münir Bey’in yardımıyla Mühendis Mektebine devam etmiştir. “Nihayet, çocuğu

İstanbul'a mühendis mektebine göndermeye karar verdiler (Güntekin, t.y.b: 33). Kenan , "Mühendis Mektebini de idadi gibi bin müşkülât ile bitirmiş, buna mukabil kemanını çok, pek çok ilerletmişti." (Güntekin, t.y.b: 37). Mühendis Mektebini bitiren Kenan arkadaşı Cevat'ın teşvikiyle Paris'te konservatuara girer ve ülkesine büyük bir sanatkâr olarak döner. "Kenan'daki sanat kudreti umulmaz bir suretle inkişaf ediyordu. Yalnız kemanını ilerletmekle iktifa etmiyor, musiki hakkında oldukça vasi tettebbularda bulunuyordu." (Güntekin, t.y.b: 44).

Kenan'ın arkadaşı Cevat Avrupa'da tahsil görmüştür. Cavidan'ın eski bir hayranı ve uzaktan akrabası olan Namık Behçet de, Avrupa'da kimya tahsil etmiştir. "Bu bahane ile Avrupa'da mükemmel bir kimya tahsil etmiş, malumatlı ve değerli adamlar sırasına girmiştir." (Güntekin, t.y.b: 282).

Lamia'nın nişanlısı mektepten yeni çıkmış bir mülazımdır. "Kınalı Yapıncak'ın nişanlısı bu sene mektepten çıkmış bir mülazım... Birkaç seneye kadar yüzbaşı olacak." (Güntekin, t.y.b: 58). "Saip Paşa, oğullarından birini Fransız, ötekini İngiliz mektebine vermişti. Gel...git...otur...kalk diyecek kadar lisan öğrendikleri için onları mükemmel tahsil görmüş sayıyordu." (Güntekin, t.y.b: 33).

Annesinin ölümüyle babası tarafından Galatasaray Sultanisine verilen *Akşam Güneşi* romanının kahramanı Nazmi, uç değerler arasında gidip gelen, saati saatine uymayan bir öğrencidir. O, mektebin hem en çalışkanı hem en tembeli, hem en merhametlisi hem en zalimi, hem en ahlaklısı hem en ahlaksızıdır. Bütün tezatları bir arada barındırır (Güntekin, 1993a: 24). Galatasaray'ı bırakarak Harbiye'ye devam eden Nazmi, Harbiye'yi kurmay subay olarak bitirdikten sonra tahsilini tamamlamak için Fransa'ya gider (Güntekin, 1993a: 32). Sensir'deki tahsilini parlak bir şekilde bitiren Nazmi, yine de tam anlamıyla iyi bir öğrenci olmadığını şöyle ifade eder: "Böyle olmakla beraber haşarılığı büsbütün bırakmadım, mükemmel bir talebe oldum da diyemem." (Güntekin, 1993a: 38).

Nazmi'nin Galatasaray'dan arkadaşı Vecdi Ziya, Paris'te güzel sanatlar tahsil etmiştir. Nazmi, Vecdi hakkında şu bilgileri verir: "Vecdi, resme meraklıydı. Ben Harbiye'ye giderken o da Paris'e güzel sanatlar tahsiline gitmişti." (Güntekin, 1993a: 35).

Akşam Güneşi'nde herhangi bir eğitim almayan İsmail Çavuş'un okuyup yazması yoktur. Ancak girip çıktığı ortamlar sayesinde belli bir kültüre sahiptir. "Bu okuyup yazması olmayan kaba saba adam, bazen saray tarihinin hususiyetlerinden bahseder, Nabi'den, Nedim'den beyitler okurdu." (Güntekin, 1993a: 7).

Bir Kadın Düşmanı romanının kahramanı Sara'nın kuzeni Vesime'nin nişanlısı Remzi Bey ziraat mühendisidir (Güntekin, 2003: 12). Sara ile evlenmek isteyen Kerim, Harbiyeli bir binbaşısıdır (Güntekin, 2003: 108). Necdet'in ağabeyi yüzbaşısıdır (Güntekin, 2003: 148).

Yeşil Gece romanının kahramanı olan Şahin Hoca önce medrese tahsili görmüş sonrasında Darümuallimine girip buradan öğretmen olarak mezun olmuştur (Güntekin, 1993b: 12). O, bütün öğrencilik hayatı boyunca ilme, alime ve kitaba karşı sonsuz bir güven ve saygı içindedir (Güntekin, 1993b: 45). Şahin Hoca'nın babası ilmiyedendir (Güntekin, 1993b: 16). "İttihat ve Terakki Katib-i Mesulü Tikveşli Cabir Bey, tahsili pek yüksek değil ama dehşetli zeki ve ateşli bir vatanperver..." (Güntekin, 1993b: 51). Kazım Efendi, ancak okuyup yazacak kadar tahsil görmüş bir halk adamıdır (Güntekin, 1993b: 82).

Acımak romanında Mürşit Efendi, Mülkiye mezunudur (Güntekin, 2006: 81). "Mebus Şerif Halil ile Maarif Müdürü Tefik Hayri, iki eski mektep arkadaşı idiler. Mülkiyeyi bitirdikten sonra hoca olmuşlardı. Şerif, sonradan mesleğini değiştirmiş, Tefik, maarifçi kalmıştı. Dört buçuk seneden beri B... 'de Maarif Müdürüydü." (Güntekin, 2006: 8).

Yaprak Dökümü romanındaki Ali Rıza Bey, "Babâli yetiştirmelerinden bir mülkiye memuru idi. Otuz yaşına kadar Dâhiliye kalemlerinden birinde çalışmıştı." şeklinde tanıtılır (Güntekin, t.y.c: 12). Ali Rıza Bey'in büyük oğlu olan Şevket, ise "Yirmi yaşını iki ay evvel bitirmişti. Tahsili oldukça düzgündü. Bilhassa iyi lisan bilirdi" cümleleriyle takdim edilir (Güntekin, t.y.c: 28). Şevket girdiği müsabakayı kazanarak bir bankada memur olmuştur (Güntekin, t.y.c: 27).

Kızılık Dalları romanında Nadide Hanım'ın eniştesi Feridun Bey Harbiye mezunu bir binbaşısıdır (Güntekin, 1999b: 42).

Aynı romandaki lalanın okuyup yazması yoktur, fakat kitaba ve okumaya o kadar önem verir ki gezdiği, yürüdüğü yerde tahsilin faydaları hakkında konuşur: “Lalanın okuyup yazması yoktu, fakat kitaba, mektebe o kadar ehemmiyet verir, gezdiği, yürüdüğü yerde tahsilin faydaları hakkında öyle propagandalar yapardı ki, kendisine bir maarif nişanı verilse hiç de haksız olmazdı (Güntekin, 1999b: 38). Konağın çocukları ilk derslerini Lala Tahir Ağa'dan alır. Lala, okuyup adam olmanın öneminden, halkın çektiği eziyetlerin hep cahillikten kaynaklandığından, kendisinin, okuyamamış olmaktan dolayı duyduğu üzüntüden bahsederek günlerini geçirir.

Çiftçinin, işçinin fukaralığı, hamalın, arabacının çektiği eziyet hep ‘cehaletlikler’inden, hep ellerinde iki satır yazıları olmamasından geliyordu. Onun fikrinde okuyan mutlaka adam, yani kalem efendisi olur, okuduğu yerde maaş alırdı. Mesela memlekette okuyup yazma bilmeyen kalmasa Anadolu baştan başa katiple, kalem efendisiyle dolar, bu mesut millet gündüzleri sıcaşık bir şilte üzerinde yazısını yazar, akşamları yer içer, uyurdu (Güntekin, 1999b: 39).

Gökyüzü romanının ismi verilmeyen kahramanı “İki yabancı dil bilen, okumuş, kibar bir tıbbiye talebesi” iken politik nedenlerden sürgüne gönderilir (Güntekin, 1992b: 15) Sürgünden sonra Paris’e gider. Burada tıp öğrenimine devam etmek yerine her taraftan bilim elde edildiğini düşünerek kendi kendini yetiştirmeye çalışır. Çok şeye girişmiş, çok şey yapmak istemiştir. Ama sonuçta ne yaptığıнын, ne olduğunun kendisi de farkında değildir.

Şaka bertaraf; neyin, hangi ilmin mütehasısı olduğumu ben kendim biliyor muyum? Bunca sene okudum, yazdım, söyledim, en yüksek garip üniversitelerinde, kur, konferans dinledim. Neyin mütehasısı oldum? Doktorluk yarıda kaldı. Kendi kendime fiziğe çalıştım, netice hokkabazlık kabilinden bazı fenni eğlencelerle kendimi eğlendirmek oldu. Kimyaya başladım; renkli fotoğrafta karar kıldım. Tarihle uğraştım! Rastgele yığın yığın ciltler okudum. Mesela Vande isyanını günü gününe biliyorum da doğru dürüst bir Osmanlı tarihi bilmiyorum. Felsefe, sosyoloji, estetik daha bilmem ne, hepsi, aynı halde... Hepsi üzerine yarım yamalak birçok şeyler konuşuyorum. Fakat hiçbirini benim işim, mesleğim diyebileceğim bir şekilde pişmemiş (Güntekin, 1992b: 31-32).

Gökyüzü romanının ismi verilmeyen kahramanının arkadaşı Trablus’a sürülmüş bir defterdarın oğlu olan Mükerrerem, Mülkiye Mektebini bitirmiş ve ardından çeşitli görevlerde bulunmuştur. Mükerrerem, bu görevlerini şöyle sıralamıştır: “Mülkiye Mektebinden sonra

Beyrut ve Aydın vilayetlerinde birer sene Maiyet memurluğu, sekiz on ay muhalif gazetecilik, arkasından bir sene Sinop'ta sürgün... Bu, birinci kısım. İkinci kısım politikaya tövbe, su mühendisliği tahsili için Belçika'ya hareket. Bir buçuk sene sonra Büyük Muharebe, askerlik için memlekete dönüş..." (Güntekin, 1992b: 45).

Eski Hastalık romanındaki Emin Bey, binbaşı emeklisidir. Senelerce belediye hekimi olarak Anadolu'da gezmiştir (Güntekin, t.y.: 22). Emin Bey'in oğlu mühendistir. "Evvela İstanbul'da, sonra Fransa'da okuttuğu bir tek oğluna para yetiştiriyordu. Nihayet çocuk, parlak bir surette mühendislik tahsilini bitirdi, İstanbul'da iyi bir memuriyete yerleşti." (Güntekin, 1994: 22). Romanın erkek kahramanı Yusuf tahsil için Paris'te bulunmuş ancak memlekette harp çıkınca tahsili yarıda kalmıştır. Harpten sonra Silifke Belediye Reisliği yapmıştır (Güntekin, 1994: 22).

Ateş Gecesi romanının kahramanı Kemal, mektebe devam ettiği bir sırada babası tarafından mektepten alınır ve evde hususi bir hocadan ders almaya başlar. Daha sonra Mühendis Mektebine giden Kemal, sürgüne gönderilir ve tahsili yarıda kalır (Güntekin, 1993c: 28). Milas'taki sürgünlüğü sırasında mühendis yamaklığı yapan Kemal sürgünden döndükten sonra Almanya'da başarılı bir tahsil görür (Güntekin, 1993c: 253). Kemal'in babası bir binbaşdır (Güntekin, 1993c: 89).

Kemal'in aile dostu Selim, Giritli bir doktordur. Kaymakam, edebiyat meraklısıdır (Güntekin, 1993c: 89). "Büyük ağabeyim, Suriye'de kumandandı. Enver'in sınıf arkadaşı olan küçük ağabeyim Harbiye Nezaretinde ehemmiyetli bir mevki işgal ediyordu." (Güntekin, 1993c: 254).

Değirmen romanının kahramanı Eşref, Mülkiye mezunudur. "Bu genç Mülkiye mezununu iki yıl evvel mektepten çıkınca Vilayet Maiyet Memurluğu'na tayin ettiren oydu." (Güntekin, 2004a: 73). Arif Bey, kasabanın doktorudur. Edebiyat meraklısı eczacı Ohannes Tıbbiyede iki sene okumuştur (Güntekin, 2004a: 10). Rıfat, belediyenin yardımıyla Hukuk tahsiline gönderilmiştir ancak bu fakülteyi bitiremeye de "Meserret Kıraathanesi'ndeki muhabir toplantılarında fırka politikacılığı fennini bir hayli ilerletmiştir" ve bir ittihatçı gazetenin fahri Sarıpınar muhabirliğini almıştır (Güntekin, 2004a: 37). Mutasarrıf Hamit Bey "Kitabet ve inşası hakikaten kuvvetliydi. Eski yazı

çeşitlerini okumak ve hatta yazmakta da oldukça melekesi vardı.” şeklinde tanıtılır (Güntekin, 2004a: 128). Mühendis Deli Kazım çok zeki ve çok okumuş bir adamdır (Güntekin, 2004a: 47).

Miskinler Tekkesi romanının kahramanlarından Talat, Mülkiye’ye girmek üzereyken durum değişmiş ve sonrasında önüne çıkan bir fırsatla Darülfünun’a devam ederek Hukuk Fakültesini bitirmiştir (Güntekin, 2005c: 32). “Talat, Hukuk’u bitirdikten sonra Darülfünunun başka bir şubesine kaydolur.” (Güntekin, 2005c: 37) Nur-ı İrfan müdürü Şefkati Bey, Hukuk mezunudur (Güntekin, 2005c: 40). On sekiz yaşında rüşdiyeyi bitiren Süleyman, idadi diploması olmadığı halde arkadaşı Talat’ın teşvik etmesiyle Zeynep Hanım konağındaki Darülfünuna devam etmiştir (Güntekin, 2005c: 40).

Kavak Yelleri romanının başkahramanı Sabri bir doktordur. “Ben ihtisas yapmaya vakit bulamadan Anadolu’ya düşmüş bir hükümet doktoruyum.” (Güntekin, 2004b: 11). Medreseden yetişmiş eski belediye reisinden bahsedilir. “ Bizim kasabanın eski belediye reislerinden biri vardı. Medreseden yetişmiş olmakla beraber yeniliğe meraklıydı.” (Güntekin, 2004b: 243). Sabri’nin eczacı olan kayınpederi Hacı Müslim, kültürlü denebilecek bir insandır.

Merhum kayınbabama boş adam demezlerdi. Biraz Arapça bilirdi. Farsisi daha da kuvvetliydi. İlm-i Kelama, Tasavvufa ve benim isimlerini bile işitmediğim birçok acayip eski ilimlere merakı vardı. Ayrıca şiir ve musikiyi de severdi. Radyoda gazel okunduğu zaman gazellerin hangi makamdan çıkıp hangilerinde dolaştığını ve hangisinde karar kıldığını kolayca söylerdi. Ezberinde muhtelif lisanlardan birçok beyitler vardı. Bu marifetlerinden başka gençliğinde iki eser bastırmıştı. Bunlardan biri eczacı mektebinde okurken hocalarından birinin yardımıyla Kökçü risalesi diye Fransızca’dan tercüme ettiği bir öteki Hicaz dönüşünde kaleme aldığı Rehberi Hac isimli bir eserd (Güntekin, 2004b: 163).

Kasabadaki zengin bir ihtiyarın oğlu olan Şefik Davarcıoğlu Avrupa’da tahsil görmüştür (Güntekin, 2004b: 122). Doktor Sabri’nin kızı Cemileyle evlenecek olan Andelip Hanım’ın oğlu da İstanbul mekteplerinden birinde okumuş bir eczacıdır (Güntekin, 2004b: 79). Andelip Hanım’ın oğlunun babası zabittir. Doktor Sabri’nin arkadaşı Sabri’nin oğlu Avrupa’ da tahsil görmüştür (Güntekin, 2004b: 32).

Kan Davası romanının kahramanı Ömer, ilk aşamada asker hocalardan okuma yazma eğitimi almış, sonra öğretmen okuluna gönderilmiştir (Güntekin, 1997: 25). Ömer, Öğretmen okulunda geçirdiği süreyi şu şekilde ifade eder: “Öğretmen okulundaki hayatım uzun bir uyuşukluk ve hareketsizlik devridir. Bununla beraber burada da fena bir talebe olmamışımdır. Öğretilen şeyleri kolayca anlıyor ve öğreniyorum. Sonra bununla da kalmıyorum. Okul kitaplığından ve daha başka yerlerden elime geçen kitaplara merak sardırıyorum.” (Güntekin, 1997: 26). Mezun olduktan sonra Aydın taraflarında bir köyde vazifeye başlayan Ömer, görevini yarıda bırakarak uzun süre subaylık yapmıştır. Esas mesleğini unutmak üzereyken Yukarı Sazan’da tekrar öğretmenlik yapmaya başlamıştır (Güntekin, 1997: 124).

“Osman, tertemiz bir insandır. Aşağı Sazan’ın en eski ve en büyük ailesinin çocuğudur. Üstelik Bozova’da orta mektep tahsili de yapmıştır.” (Güntekin, 1997: 69). Ömer’in arkadaşı Murat kendini şu şekilde tanıtır: “Bozova Nafia mühendisiyim, dedikten sonra parmaklarıyla saymaya başlıyor. İstiklal Harbi’nden sonra Nafia Müsteşarı, bir ara Mebus, bir ara İstanbul Nafia Müdürü, sonra da Bozova Nafia Mühendisi...” (Güntekin, 1997: 30). Ömer ve mühendis Muratla Aşağı Bozova’ya giden Ferhat, Ziraat Mektebi mezunudur (Güntekin, 1997: 101). Aşağı Bozova’daki Ukkaş Efendi, bir mızıka mülazımıyken geçirdiği bir kazadan sonra yüzbaşı unvanını almıştır (Güntekin, 1997: 151).

Son Sığınak romanında, Van kaymakamı, mektepten yeni çıkmış bir gençtir (Güntekin, 1992a: 165). Romanın ana kahramanı Süleyman, Galatasaray’dan sonra eğitimine Paris’te devam eder. Burada tiyatroyla da ilgilenir. Ancak harp çıkınca eğitimi yarıda kalır (Güntekin, 1992a: 35). Yeni Tiyatro kurucularından Osman Lahuti Darülfünun’un İlahiyat şubesine kaydolsa da burada sarıklı hocalarla bağdaşamaz ve “hırsızlamadan” edebiyat tahsili yapar. (Güntekin, 1992a: 71). Pertev şöyle tanıtlır: “Babası onu zorla Tıbbiye’ye sokmuştu. Sonradan işlerin pekiyi gitmediğini görünce birkaç yıl da Fransa’ya göndermişti. Fakat Tanrı vergisiyle uğraşılır mı? O, orada fakülteyi asarak tiyatrolara ve tiyatro derslerine devam etmiş.” (Güntekin, 1992a: 71).

4.1.3. Çocuk Kahramanların Eğitim Durumları

Tanpınar, Reşat Nuri'nin romanlarında çocuk kahramanların tuttuğu önemli yeri işaret etmiştir. Ona göre, çocuk Reşat Nuri'nin eserinde gerçekten mühim yer tutar. Eserleri asıl lirizmini çocukla karşılaşınca bulur (Tanpınar, 1989: 439). Reşat Nuri Güntekin'in romanlarında çocukların eğitilmesi, eğitilerek topluma kazandırılması fikri hâkimdir. Eğitimle ilgili temel felsefesi sevgi, şefkat duygularına dayanan yazar olay örgüsü içinde roman kahramanlarının pek çoğuna kimsesiz çocukları evlat edindirmiş ve onların eğitimini üstlendirmiştir.

Harabelerin Çiçeği'nde Süleyman, teyzesinin kızı ölünce onun çocuklarının eğitimini üstlenir ve onları alarak eğitimleri için İsviçre' ye götürür (Güntekin, 2005a: 102).

Gizli El'de Aziz Paşa'nın oğlu Adnan, Galatasaray'a gitmektedir (Güntekin, t.y.a: 25). Ayrıca konaklarında İffet'ten hesap ve din dersleri alır (Güntekin, t.y.a: 45).

Çalılıkusu romanında Hacı Kalfa'nın oğlu Mirat, iki sene Ermeni Mektebine gitmiştir, iki seneden beri de Osmanlı mektebinde okumaktadır. Hacı Kalfa'nın kızı Hayganuş ise Ermeni Katolik Mektebine gitmektedir (Güntekin, 1999a: 146).

Damga'da İffet, Eskişehir'de karşılaştığı göçmen bir çocuk olan öksüz Sabri'yi yatılı mektebe yazdırmıştır. “Çocuğu hususi leyli mekteplerden birine kaydettirdim; altı aylık ücretini verdim.” (Güntekin, 2005b: 103).

Damga romanındaki Vedia'nın oğlu Nihat Galatasaray'a gitmektedir (Güntekin, 2005b: 140) .

Kızılık Dalları'nda konağın beslemesi durumundaki Gülsüm, sadece kardeşi İsmail'e mektup yazabilme sevdasıyla konaktaki çocuklarla beraber mahalle mektebine gider. Ancak Hoca Efendi, Gülsüm'ü kendi yöntemlerine göre eğitemez ve onunla baş edemeyeceğini anlayarak konağa Gülsüm'ün okuyamayacağını bildirir. Gülsüm, mektebi bırakmak zorunda kalır (Güntekin, 1999b: 43).

Ateş Gecesi romanında Afife, oğlunu Kemal'in abisinin yardımıyla Kuleli İdadisine yazdırır (Güntekin, 1993c: 262).

Miskinler Tekkesi'nde Süleyman'ın evlatlığı İsmail, önce Namazgâh Mektebine gider (Güntekin, 2005c: 79). Süleyman'ın arkadaşı Talat, İsmail'i yatılı mektebe yazdırır (Güntekin, 2005c: 98). Hocalarının üstüne titrediği, son derece başarılı bir öğrenci olan İsmail son sınıfa birincilikle geçer fakat mektepte hocalarına kafa tutup onları kızdırdığı için asi diye okuldan kovulur (Güntekin, 2005c: 204). İsmail daha sonra Avrupa'da tahsil görerek mimar olur. Süleyman, ona dair aldığı haberleri şöyle dile getirmiştir: “Yıllardan sonra, onun artık yaşamasından bile ümit kestiğim zamanlarda, yeniden haberler başlıyor; İsmail Avrupa'daymış. İsmail Avrupa'da mimar olmuş. İsmail Ankara'ya dönmüş, günden güne yükselip parlıyormuş.” (Güntekin, 2005c: 204).

4.2. Eğitim Kurum ve Yöntemleri

Reşat Nuri Güntekin'in ilk romanından son romanına kadar geleneksel eğitim kurumlarıyla modern eğitim kurumları bir arada verilmiş ve eğitim yönünden yaşanan ikilem birçok yönüyle ele alınmıştır. Yazar, eski eğitim kurumlarının bozulmuşluğu, medrese-mektep kavgası, geleneksel ve modern eğitim kurumlarındaki yanlış yöntemler gibi konulara sıklıkla değinmiş, gerçeklik, eleştirel bir tutumla gözler önüne serilmiştir. Yazarın romanlarındaki geleneksel ve modern eğitim kurumlarıyla ilgili bulgu ve yorumlar ilk romandan son romana doğru aşağıda alt başlıklar halinde verilmiştir.

4.2.1. Geleneksel Eğitim Kurum ve Yöntemleri

Yazarın romanlarında, geleneksel eğitim kurumları olarak medreseler ve sıbyan mektepleri dikkat çeker. Bu kurumlar yazar tarafından yeniliğe ayak uyduramamış, yok olmaya yüz tutmuş ve yanlış yöntemlerin uygulandığı yerler olarak tasvir edilmiştir.

4.2.1.1. Medreseler

Osmanlı sivil eğitim kurumlarının en önemlisi olan medreselerin asırlar içindeki bozulmasından, zamanın şartlarına ayak uyduramamasından pek çok kaynakta bahsedilir.

Osmanlı devletinin kuruluşundan Tanzimat'ın ilanına kadar memleketin irfan ve adalet hayatına doğrudan doğruya veya münhasıran idaresine kısmen hâkim olan başka yerde sivil ve askeri hayatın istediği idarecileri, hekimleri, hâkimleri, uzmanları yetiştirmek suretiyle vatana yararlı hizmetler görmüş olan medreseler, sonraları her türlü ilerlemeye engel olan cehalet ve taassup ocakları haline gelmiştir (Koçer, 1991: 14).

Batılılaşma döneminde devlet medreselerden desteğini çekmesine rağmen, bu kurumlar, vakıf kuruluşları olduğu için yaşamaya devam etti. II. Abdülhamit devrinde medreselere kayıtlı öğrencilerin askerlikten muaf tutulması, çok sayıda kişinin medreselere girmek için uğraşmasına yol açmış; bu da medreselere ilgiyi arttırmış, ama bir yandan da onların çöküşünü hızlandırmış, reform girişimlerini engellemiştir. Ama medreseler hem ortaöğretim hem de yüksek öğretim düzeyinde eğitim kurumları olarak Batı tipi rüştiyelerin, idadilerin, sultanilerin, yüksek okullar ve Darülfünun'un yanı başında yaşamaya, öğretim yapmaya, öğrenci yetiştirmeye devam etmişlerdir. Üstelik medreseden yetişenlerle mektepten yetişenler düşünce yapıları bakımından birbirlerinden ayrılıp zıt kutuplarda yaşayan kişiler olmuşlardır. Adeta birbirlerine düşman kesilmişlerdir (Topçu, 2007: 54).

Reşat Nuri'nin romanlarında da bu romanların zaman evreni göz önüne alındığında medreselere yapılan vurgunun olumsuz olduğu dikkat çeker. Onun romanlarında medreseler ve medrese zihniyeti bazen şiddetle eleştirilen kurumlar olarak görünür.

Reşat Nuri Güntekin *Yeşil Gece* ve *Değirmen* romanlarında öğretmen karakterleri aracılığıyla medrese zihniyetini eleştirir. *Yeşil Gece* romanının ana teması, esasen mektepli zihniyetle medreseli zihniyetin çatışmasıdır. Cumhuriyet Döneminde yazılan roman, medreselerin kaldırılmasını haklı kılacak bütün vasıtalara başvurarak medreseleri, ıslahı kabil olmayan müesseseler olarak takdim eder (Çelik, 2000: 30).

Şahin Efendi'ye göre medreseler sadece kasvet veren şeyleri aydınlatır. Aydınlattığı sekiz on adımlık yerlerin ötesi bile yine karanlıktır.

Bak şu yeşil türbenin kandiline Rasim. Medresenin ilim ve nur dediği şey bu sisli ışığa benzer. Hep böyle mezarları, insana kasvet veren şeyleri aydınlatır. Erişebildiği yerlerdeki eşyanın şeklini, rengini değiştirir, her şeyi korkulu vehimler ve hayaller şekline sokar. Bir ışık ki sekiz, on adımlık çevresi haricinde yine gece vardır (Güntekin, 1993b: 62).

Medreseye giden çocuklar başlarına sarık sarar. Bu onları diğer çocuklardan ayırır. Kendileri gibi sarık sarmayan çocuklarla aralarında çatışmalara yol açar.

Sokaklarda oynayan yalınayak, başıkabak çocukları arasından yakalanarak medreseye gönderilen ve başına sarık sarılan çocuklar, ayrı bir bayrağın altına geçmiş gibi olurlar ve eski arkadaşlarıyla aralarına bir yabancılik girerdi. Sarıklılarla sarıksızlar arasındaki bu yabancılik gitgide artar, onları bir daha anlaşmalarına ve birbirlerini sevmelerine imkân olmayan iki düşman fırkaya ayırırdı. Öyle ki her türlü kardeş kavgalarını, aile kinlerini söndüren yabancı düşman karşısında bile artık birleşemez olurlardı (Güntekin, 1993b: 16).

Medresede bir şeyin ortası yoktur. “- Bizim medrese mantığında bir kaide vardır: ‘Bir şey ya hacerdir ya lahacerdir’ derler. Ya taş, ya taşın gayri...İkisinin ortası yoktur” (Güntekin, 1993b: 62).

“Sarıklılar” olarak ifade edilen medreselilerle “feshiler” olarak ifade edilen yeni mektepliler arasındaki çatışma idadide bile devam eder.

Mektepte medreseden gelen sarıklılarla feshiler arasında bir anlaşmazlık vardı. Softalar, sivil mekteplerden gelen talebeyi çekemiyorlardı. Onlar da sarıklıları taassupla, irtica ile itham eder, olur olmaz bahanelerle softalara çatarlardı. Hatta bazen iki taraf arasında boğaz boğaza kavgalar bile oluyordu (Güntekin, 1993b: 42).

Değirmen romanında da *Yeşil Gece* romanında olduğu gibi medrese-mektep çatışması görülür. Yenilikçi zihniyetteki Muallim Ahmet Masum, Sarıpınar medresesini bir nevi engizisyon mahkemesine, müderrisini ise bir papaza benzetir.

Ona göre ‘Çinili Medrese’ bir nevi engizisyon mahkemesi idi. Burada yapılan şenatleri, cinayetleri bir Allah, bir de Ahmet Masum bilirdi. Müderris Efendi, İgnas da Loyola'nın ta kendisi idi. Muallimin sözlerinden anladığına göre İgnas da Loyola ateşte kızdırdığı birtakım kerpetenler, çekiçler vesaire ile ötekinin, berikinin dillerini koparan, kemiklerini kıran bir zalim papazdı. Zavallı müderris ise birazcık aksiliğine rağmen (...) (Güntekin, 2004a: 59).

Sarıpınar halkının çoğunluğu medrese zihniyetini benimser. Ancak Ahmet Masum'un yakın arkadaşlarından Mühendis Deli Kazım gibi bazı yeni mektep yanlısı kimseler medreselere karşıdır. Deli Kazım, zelzele sonrası gelen paralardan medreseye para ayrılıp da Meşrutiyet Mektebine ayrılmamasına şiddetle karşı çıkar.

Bir gün evvel Meşrutiyet Mektebi'nin tamine de para ayırılım diye tutturmuştu Abesliği ağza bile alınmaya değmeyecek bir mesele. Fakat o, lakırdı anlamıyor, Evkaf Müdürüne : 'Küflü medreseye bol para var da, buraya neden yok?' diye bağırıyor, yeni mektebe dair konferanslar veriyordu (Güntekin, 2004a: 62).

4.2.1.2. Sıbyan Mektepleri

Eski öğretim sisteminin bir kurumu olan Sıbyan Mektepleri, okuma-yazma, bazı dinî bilgiler ve basit hesap işlemlerinin verildiği ilkokullardır. Hemen her mahallede bulunduğu için "Mahalle Mektepleri" veya taş bina olarak inşa edildiği için "Taş mektep" de denilen bu okullar örgün eğitimin ilk basamağını oluştururlar (Demirtaş, 2007: 174). Sıbyan Mekteplerinin temel dersi *Kur'an*'ın açıklanmadan okunuşunun öğretilmesidir. Çocuklar, evlerinden getirdikleri hasır ya da minder türünden şeylerin üzerine diz çökerek oturur, önlerindeki rahleler üzerindeki *Kur'an* ve dua kitaplarını okurlar. Dayak eğitimin önemli aracı olarak görülür. Cezalandırılacak öğrenci için falaka kullanılır (Akyüz, 2010: 90).

Medreseler gibi Sıbyan Mektepleri de Reşat Nuri romanlarında yenilikçi zihniyete ayak uyduramayan kurumlar olarak olumsuz bir vurguyla ele alınır.

Damga romanında İffet, Murat'a özenip mektebe gitmek isteyince onu misafir olarak mahalledeki taş mektebe verirler. Taş mektep çeşitli sahneler üzerinden eleştirilir.

Buraya üç dört dakikalık bir köşe başında küçük bir taş mektep vardı. Murat, öteki mahalle çocuklarıyla beraber bu mektepte okurdu. Ben, onları kıskanır: "Ne olur beni de buraya yazdırın" diye her zaman sızlanırdım. Kalfalar, nihayet yalvarmama dayanamadılar; bir gün beni de Muratla beraber mektebe götürdüler: "Çocuk ağlıyor Hoca Efendi... Ara sıra misafir gibi gelip gitsin" dediler (Güntekin, 2005b: 8).

Mektebe başlama, özellikle Osmanlılarda "âmin alayı" denilen, çocukların ve öğretmenlerin katıldığı, ilahiler okuyarak o yerleşim yerinde yürüyüş yapılan bir törenle olur (Demirtaş, 2007: 174).

İffet mektebe başladığı gün âmin alayı yapmışlardır. Çocuklar sıra sıra dizilerek, ilahi okuyup âmin diye bağırırmaktadırlar. Âmin alayını tamamlayan çocuklar mektepte lokma yer ve kendilerine sakallı bir efendi tarafından avuç avuç çil kuruşlar dağıtılır (Güntekin, 2005b: 9-10).

Öğrenciler Elifbe okuyup el öper. “Fakat ümidim boşa çıkmıştı. Bizim mektebe başlamamız bir merasimden, sedefli bir rahlenin başında yaldızlı bir cüzden ‘Elifbe’ okuyup el öpmekten ibaret kalmıştı.” (Güntekin, 2005b: 8).

Hocaların tutumları tarafgirdir. Zengin fakir çocuklar arasında ayırım yapmaktadırlar. Hoca, İffet’e paşa çocuğu olduğu için ayrı muamele yapmakta, onu diğer çocuklardan ayırmaktadır.

Haftada bir iki gün de mektebe gitmeğe başladım. Nihayet muradıma ermişim. Mamafih misafir sözü biraz neşemi kaçırmıştı. Bundan başka Hoca Efendi de bana fazla ikram ediyordu. Beni yanına oturtuyor, dersimi bilmediğim zaman darılmıyor, çocuklarla yaramazlık ettiğim zaman onlar gibi kulağımı çekmiyordu (Güntekin, 2005b: 8).

Falaka, dayak bu mekteplerde sıradan bir şeydir. Bütün çocukları sıra dayağından geçiren hoca, İffet’i paşa çocuğu olduğu için kayırır. İffet, gönüllü olarak dayak yemek ister bunun üzerine hoca ona değneğin ucuyla dokunur. İşlenen bir suçun sorumlusu bulunmazsa çocuklar bir adı da kapı çevirmek olan sıra dayağına tutulur ve bu, mektepte doğal bir yöntem olarak görülür.

Hoca Efendi, bazen çocuklara sıra dayağı çekerdi. Mesela bir gün mektep çocuklarından sekiz onunun erik çalmak için bir bahçeye girdiğini haber verirdi. Yahut öğlen ezanında bütün çocuklar sapanla taş atarken mahallede bir cam kırılırdı. Çocukların terbiyesini vermek, tabii, hocaya ait bir işti. Adamcağız, suçluyu bulamadığı zaman teknil mektep talebesini sıra dayağına çekerdi. Böylece kabahatli her kim ise cezadan kurtulmamış olurdu, bu adaleti biz o vakit pek tabii bulurduk (Güntekin, 2005b: 10).

Mektepte falakaya yatan çocuğun ayağını tutmak adeta tutan çocuk için bir imtiyaz olarak görülür.

Hoca Efendi, çocukları birer birer falakaya yatırmağa, çıplak ayaklarına üçer, beşer sopa atmaya başlamıştı. Bu mektep bir anane daha vardı. Ağlaya bağıra falakadan kalkan çocuk, kendinden sonra dayak yiyecek olanın ayaklarını tutardı. Bu, vazifeden ziyade bir hak, bir imtiyazdı. Çocuk, bir başkasının dayak yemesine vasıta olmakla kendi acısını bir dereceye kadar unutmış olurdu (Güntekin, 2005b: 11).

Kızılıık Dalları romanında Lala Tahir Ağa, konaktaki çocukları mahalle mektebine getirip götürmektedir. Çocuklar burada da yüksek sesle ders çalışmaktadırlar.

Altmış, yetmiş çocuk yüksek sesle ders çalışır, hoca ile kalfanın yaygaraya hâkim olmak için ezan okur gibi sesle bağırdıkları duyulurdu. Bu sesler, bazen lalayı ağır ve mahzun düşüncelere daldırırdı: İlmî öğretmek de öğrenmek kadar güç bir meseleydi. Bu adamcağızlar helal para alıyorlardı doğrusu. Allah, iki tarafa da kuvvet versin (Güntekin, 1999b: 41).

Damga romanındaki mahalle mektebi hocası gibi *Kızılıık Dalları*'ndaki mahalle mektebi hocası da Maarif yasak ettiği halde, mektepte öğrencilere dayak atar ve bunu ilim ve edep öğretmek için kaçınılmaz bir çözüm olarak görür.

“Mektepte her gün beş altı nöbet de dayak olurdu. Bu, lazımdı. Tokmak vurmaktan kazı çakmak nasıl imkânsızsa çocukların kafasına ilim ve edep sokmak da öyle imkânsızdı. Son zamanlarda Maarif, dayağı yasak ettiği için hoca, çocuklardan birini falakaya yatıracağı zaman pencereleri, kapıları kapatıyor, halvet yapıyordu (Güntekin, 1999b: 41).

Mektebin taşlığında hademe anlamına gelen bevvaplar için odalar vardır. Konağın Tahir Ağası da burada bevvap görevi yapar.

Mektebin taşlığında bir küçük bevvap odası vardı. Hoca, son senelerde mektep bütçesinden tasarruf yaparak bevvaba yol vermiş olduğu için burası boştu. Soğuk ve yağışlı havalarda Tahir Ağa, bu odada oturuyordu. Hoca, bundan şikâyet etmek şöyle dursun, bilakis memnundu. Çünkü ara sıra mektebe uğrayan çocuk babaları Tahir Ağa'yı bevvap sanıyorlar ve böyle kelli felli bir kapıcıya malik görünmek, hocanın da gururunu okşuyordu. Diğer cihetten lala da bir mektep adamı, bir Maarif memuru zannedildiği için gizli bir iftihar duyuyordu.

Mamafih, Tahir Ağa'nın mektebe daha başka hizmetleri de vardı: Gelen gidene kapı açıyor, dayaklardan sonra salya sümüğü karışmış bir halde aşağı inen çocukların yüzünü yıkıyor, arkadaşlarının sefertasını karıştıran, yahut sokağa kaçmaya çalışan talebeleri yukarı kovalıyordu ki aylıklı bir bevvabın yapacağı da aşağı yukarı bundan başka bir şey değildi (Güntekin, 1999b: 41-42).

Mektepte, konak çocukları adeta birer müşteri olarak görülür ve müşterilerini kaybetmek istemeyen hocalar, onlara diğer çocuklardan ayrı muamele eder. Taş

mektepteki hocaları, konakta bir besleme konumunda olduğu için Gülsüm'e konak çocuklarına gösterdikleri imtiyazı tanımaz.

Mektebe başlayan çocuklar, hiç olmazsa beş gün, bir hafta misafir muamelesi görürlerdi. Fakat Gülsüm'un misafirligi yirmi dört saatten fazla sürmedi. Konağın çocukları evde olduğu gibi mektepte de grup halinde bulunurlar, öteki çocuklara pek karışmazlardı. Konak, taş mektebin belki elli senelik müşterisi olduğu için talim heyeti bu grubu el üstünde tutar; ufak tefek kusurlarını görmemezlikten gelirdi. Bazen, pek başa çıkılamayacak hale geldikleri zaman ise onlara gözdağı vermek için başka çocukları döverdi (Güntekin, 1999b: 45).

Reşat Nuri, *Kızılılık Dalları*'nda mahalle mekteplerinin can çekiştiğinden ve artık eski ilgiyi görmediklerinden bahseder. Mahalle mekteplerinin yerini Maarif mektepleri almaya başlamıştır (Güntekin, 1999b: 42).

4.2.2. Modern Eğitim Kurumu ve Yöntemleri

Bizde modernleşme sürecinde “yeni” ve “modern” kavramları “Batı” ile eş anlamlıdır. Reşat Nuri romanlarında da eski eğitim kurumları yerilirken bunun karşısına “yeni” başlığı altında Batılı eğitim kurumları yerleştirilir. Yazar sadece eskiyi değil modern eğitim kurumlarında varlığını sürdüren eski yöntemleri de eleştirir.

4.2.2.1. Temel Eğitim ve Ortaöğretim Kurumları

Temel eğitim ve ortaöğretim kurumları, eğitimin ilk aşamasını ve yüksek öğrenime geçiş basamağını oluşturmuştur. Yazarın romanlarında, bu kurumları ve bu kurumların geçirdiği değişimi görmek mümkündür.

4.2.2.1.1. İptidai Mektepler

İptidai mektepler günümüze kadar gelen ilkokulların başlangıcını teşkil ederler. Modern eğitim-öğretim yapan, sınıf usulünün uygulandığı dolayısıyla toplu öğretimin yapıldığı okullardır. Bu okullarda sıra, siyah tahta, pergel, cetvel, harita gibi o gün için modern sayılabilecek eğitim-öğretim araçları kullanılmıştır (Arslanoğlu, 1998: 64).

Eski ve yeni zihniyet Maarife bağı okullarda bile çatışmasını sürdürür. Zeyniler, *Çalkıuşu* romanında geçen iptidai bir okuldur. En düşkün muallimlerin bile gitmeye yanaşmadığı kuş uçmaz, kervan geçmez bir yerdeki bu okulu, Maarif Müdürü Feride'ye İsviçre köyleri gibi güzel göstererek Feride'nin oraya gitmesini sağlamıştır (Güntekin, 1999a: 174).

Mektepte iki, üç tane erkek çocuğı vardır. Büyükleri Garipler köyündeki erkek mektebine gitmektedir (Güntekin, 1999a: 170).

Çocuklar derslerini hep bir ağızdan bağıra çağıra okumaktadırlar. “Bu çocuklar, kitaplarını açar açmaz dik bir sesle bağıra bağıra okuyorlardı.” (Güntekin, 1999a: 172).

Yeşil Gece romanında İptidai mekteplerini gezen Şahin Hoca, bu mektepleri medreselerin bir parçası olarak görür. Burada okuyan çocukların bir kısmı bir yolunu bulup okuldan kaçacaklar, kaçmayanlar ise ne kendilerine ne de etraflarına yararı olmayan şeyler öğreneceklerdir. Sonuçta kafa yönünden kendilerinden önce gelenlerden hiçbir farkları olmadan ya zararsız otlar gibi kuruyup gidecekler ya da birtakım kişilerin emellerine alet olarak ölüme sevk edileceklerdir.

Şahin Hoca, memleketinin iptidai mekteplerini gezdi. Onlar da medresenin bir parçasından başka bir şey değildi. Güneşli sokaklardan, serin dere kenarlarından alınarak buraya hapsedilen çocuklara acımaya başladı. Bu tahsilden sonra ne olacaklarını düşündü. Bunların en canlıları tehditlere, dayaklara rağmen bu sevimsiz izbelerden kaçacaklar, toprağı döneceklerdi. Bir kısmı da ‘Ebcet’ gibi ne ölüye, ne diriye yarayamayacak öyle şeyler belleyeceklerdi ki kendilerine ve etrafindakilere zarardan başka bir şey temin etmeyecekti. Sonra, bu çocuklar büyüyecek, babalarının, büyük kardeşlerinin yerlerini alacaklardı. Fakat kafa cihetinden onlardan kıl kadar farkları olmayacaktı. Onlar da şimdikiler gibi ne düşündüklerini, ne yapacaklarını bilmeyecekler, zararlı otlar gibi oldukları yerde büyüyüp kuruyacaklar, yahut büyüklerin İstanbul’da bin şeklini gördüğü entrikalarına, menfaatlerine alet olacaklar, koyun sürüleri gibi gayesiz ölümlere sevk edileceklerdi (Güntekin, 1993b: 38).

Şahin Hoca'nın başmuallimi olduğu Emin Dede İptidaisi “Kasabanın en kalabalık resmi iptidaisiydi. Üç yüze yakın talebesi, sekiz hocası vardı.”(Güntekin, 1993b: 39).

Eski Hastalık romanında Yusuf, İptidai Mekteplerde sekiz on yaşlarındaki çocuklara Fransızca okutulmasından yakınır. “Onları okuduk, tercüme ettik, mektep

kürsülerinden çocuklarımıza telkin ettik. Sekiz, on yaşındaki çocuklarımıza iptidai mekteplerinde Fransızca okuttuk.” (Güntekin, 1994: 87).

4.2.2.1.2. Numune Mektebi

Sıbyan mekteplerinin yazı öğretiminde yaşadığı başarısızlık, Tanzimatçıları okuma-yazmayı kolaylaştıracak yeni yöntemler geliştirmeye yöneltmiştir. Bunun sonucunda, 1862 yılından itibaren İstanbul'daki 36 sıbyan mektebinde yeni bir alfabe öğretim yöntemi denenmeye başlanmıştır. Yeni yöntem, yalnızca okuma ve yazmanın kolaylaştırılması anlamına gelmemekte; daha geniş bir düşünceyi, eğitimdeki modernleşmeyi, sınıfları, sırası, tahtası, haritası, küresi olan yeni bir öğretim tarzını simgelemektedir. Bu yeni yönteme, “usul-i cedid-i tedrisiye” adı verilmiştir ve bu amaçla modern okullara örnek olması için 1872’de iptidâî (sıbyan mekteplerinin dışında ve yenilikleri kolayca uygulamak için açılan ilkokullar) düzeyde “Numune Mektebi” açılmıştır (Göktaş ve diğerleri, t.y.: 8).

Yeşil Gece romanında medrese zihniyetini benimsemiş olan Sarıova halkı maarif mekteplerine karşı iyimser değildir. Maarif mekteplerindense mahalle ve vakıf mekteplerini tercih ederler. “Halk, zaten Maarif mekteplerine şüpheli gözlerle bakıyor. Mahalle mektepleri, vakıf mektepleri günden güne eksileceğine artıyor. Dün evliyadan etfalden bir kısmı mektebinize gelerek çocuklarını almışlar.” (Güntekin, 1993b: 111).

Romanda hafızlık yaparken ölen Bedri adlı çocuğun babası, maarif mekteplerinde verilen tahsili beğenmez. Çocukları avare yetiştirdiklerini düşündüğü için Bedri'nin kardeşini Emir Dede Mektebinden alarak ona hafızlık yaptırtmak ister (Güntekin, 1993b: 105).

Reşat Nuri, *Kızılıcak Dalları*'nda mahalle mektepleriyle, maarif mekteplerini karşılaştırır. Mahalle mekteplerinin can çekiştiğinden bunların yerini maarif mekteplerinin aldığından bahseder.

Romanda Nadide Hanım'ın eniştesi, konaktaki çocukları yeni tarzda eğitim veren maarif numunelerine vermek ister. Nadide Hanım da maarif mekteplerinin üstünlüğünü kabul eder fakat mahalle mektebinde çocukları istediği gibi kontrol etmektedir. Konak

çocukları, mahalle mektebinde diğer çocuklardan farklı bir muamele görmektedir. Oysa resmi hükümet mektebi olan maarif numunelerinde konak çocukları, diğer çocuklardan ayrı tutulmayacak, kimsenin hatırı sayılmayacaktır. Bunları bilen Nadide Hanım, çocuklarını mahalle mektebine göndermeye devam eder.

Büyük hanım zeki bir kadındı. Gayet iyi bilirdi ki, Hoca Salih'in külüstür mektebi, Numunelerin tırnağına benzemez. Ancak, bunu itiraf etmek işine gelmiyordu. Taş mektep, konağın bir şubesi gibiydi: Nadide Hanım orada istediği gibi hüküm sürüyordu. Halbuki Numuneler resmi hükümet mektepleriydi. Oralardaki hocalar hatır saymayacaklar, konağın nazlı çocuklarını öteki haşarat yığınının arasına karıştıracaklardı. Hatta lalanın mektepte oturmasına bile müsaade edecekleri şüpheliydi. Bu sebeplerden dolayı Nadide Hanım, istemeye istemeye Salih Hocanın tarafını tutmuş, otuz senede beri hocalar kalfalarla düşe kalk maarif hakkında birçok fikirler edinmiş olan lala da bir taraftan var kuvvetiyle dayanınca damat beyler, çaresi ağızlarını kapamışlardı (Güntekin, 1999b: 43).

4.2.2.1.3. Rüşdiye

Dönem dönem farklı işlevler görmüş olan rüşdiyeler, günümüzde sekiz yıllık eğitime geçerken terk edilmiş olan ortaokullara karşılık gelir.

Rüşdiyeleri, ilk zamanlarda ilkokul üstü hazırlık okulu, daha sonraları ise ortaokul derecesine sahip bir öğrenim derecesi olarak görmek mümkündür. Bu okullar başlangıçta Darülfünuna daha sonraları idadilere bir basamak oluşturmuştur. Çocukların, ergenlik çağına yani “rüşd” yaşına erişinceye kadar buralara devam edecekleri düşünüldüğü için bu okullara rüşdiye adı verilmiştir (Kodaman, 1991: 90).

II. Abdülhamid devrinde rüşdiyeler idadilerle birleştirilmiş ve öğretim süresi üç yıla indirilmiştir. Bundan sonra da 1892’de ders programları değişikliğe uğratılmıştır. Yeni programın en önemli özelliği, Türkçe’nin diğer derslere göre ders saatinin fazla oluşudur.

Osmanlılık siyasetine rağmen gayrimüslimlerin, devlet rüşdiyelerine gelmeyip kendi milli okullarına gitmeleri karşısında, program değişikliği kaçınılmaz olmuştur. Bu nedenle, bu devirde rüşdiye ders programları sıklıkla değiştirilmiştir. Bu değişiklikler, programı bazen olumlu bazen olumsuz etkilemiştir (Kodaman, 1991: 113).

Dudaktan Kalbe romanının ana kahramanı Kenan, Beyler Sokağındaki rüşdiyeye gidip gelmiştir (Güntekin, t.y.b: 28).

Miskinler Tekkesi romanında Süleyman rüşdiyeyi bitirdiğinde, on sekiz yaşındadır (Güntekin, 2005c: 24).

Kız öğrencilerin eğitimi için 1859 yılına kadar sıbyan okullarının üstünde hiçbir müessese yoktur. Orta öğretimin en alt düzeyindeki okulları olan rüşdiyelerin kızlar için olanı bu tarihten sonra açılmıştır. Kız rüşdiyeleri taşrada önemli merkeze yayılmışlardır (Aydın, 2010: 164).

Çalkuşu'nda Feride B... 'de bulunduğu sırada, Mayıs Bayramı esnasındaki öğrenci kalabalığına bakarak kız mekteplerinin çokluğundan bahseder. Bunlar kız rüşdiyelerinin öğrencileridir. “Bu memlekette ne kadar çok kız mektebi varmış. Yeşil bahçelerin arasındaki yilankavi yollardan, marşlar okuyarak gelen mektep taburları bitip tükenmek bilmiyordu (Güntekin, 1999a: 247).

Kavak Yelleri'nde Sabri, karısının bir nümayiş gibi gerçekleşen cenaze merasiminde kız mekteplerinin de varlığından söz eder. “Onların arkasında kasabanın ileri gelenleri, parti azaları, sonra kız ve erkek mektepleri, daha sonra halk... ” (Güntekin, 2004b: 6).

4.2.2.1.4. İdadi

İdadi, başlangıçta Mekteb-i Harbiye ve Asker-i Tıbbiye'ye alınacak öğrencilerin eksik bilgilerini tamamlamak maksadıyla açılan hazırlık sınıflarına verilen isimdir. Maarif-i Umumiye Nizamnamesi ile bu okullar, Müslüman ve Hıristiyan Osmanlı tebaasını birbirine kaynaştırmak ve ortak bir kültürle Osmanlı vatandaşı yetiştirmek maksadıyla dört yıllık rüşdiyeler üzerine üç yıl eğitim verecek olan ve il merkezlerinde açılması düşünülen okullardır (Arslanoğlu, 1998: 64).

Yeşil Gece'de Ali Şahin, Maarif idadilerindeki gençlerin yeni ilmin her türünü okuduklarını söyler ve Darülmualiminin müsabakasında onlarla yarışmaktan çekinir.

“Maarif idadilerinden yeni ilimlerin her nevini okumuş çakı gibi çocuklarla imtihan olmaya nasıl cesaret ederdi? ” (Güntekin, 1993b: 39).

Ali Şahin Darümuallimine girebilmek için katıldığı sınavda ikinci gelir ve bunca idadi mezunu arasından ikinci gelmesini idadilerin de medreselerden farkı olmadığı sonucuna bağlar (Güntekin, 1993b: 40).

Nur-i İrfan *Miskinler Tekkesi* romanında Süleyman’ın yazı hocası ve kâtip olarak çalıştığı bir idadidir. Bu okulu Şefkati Bey ve babası, hayvancılık yapmak üzere aldıkları bir arazi parçasında hayvancılık işi tutmayınca açmışlardır. “Bu baba, oğul evvela Çatalca’da, bazı hemşerileriyle beraber, bir miktar toprak alarak hayvancılık etmek istemişler, fakat nedense bir müddet sonra ortaklarının ahlaksızlığı yüzünden dağılarak işi mektepçiliğe dökmüşlerdi.” (Güntekin, 2005c: 39).

Nur-i İrfan Mektebi, Galatasaray Sultanisi ile rekabet iddiasındadır. Bu okul, Frerler elinde terbiyesi bozulmuş vatan çocuklarının geleceğini kurtarmak amacıyla kurulmuştur.

Adımız Nur-i İrfan idi. Derse giriş çıkış zamanlarında babanın boynuna bir kırık trampet takmakla, bahçelerde, sofalarda dolanmasına göre Galatasaray Sultanisi’yle rekabete hazırlandığımız görülüyordu. Zaten ortada dolaşan sözler de o merkezdeydi. Ne idüğü belirsiz serseri Frerler elinde terbiyesi bozulan vatan çocuklarını mutlaka kurtarmak lazımdı (Güntekin, 2005c: 39).

4.2.2.1.5. Galatasaray Sultanisi

Rüşdiyelerin, yüksek mekteplere ve Darülfünuna kaynaklık edemeyeceği anlaşılınca rüşdiye üstünde bir okul açılmasına karar verilir. Osmanlı tebaasının eğitim hizmetlerinden eşit olarak yararlanmasını sağlamak ve Fransızca eğitim yapmak okulun amaçlarındandır. Böylece Osmanlı tarihinde ilk kez devlet kendi eliyle yabancı bir devletle ortak okul açmıştır. Biri Türk diğeri Fransız olmak üzere başlangıçta beşi hazırlayıcı, beşi kolej sınıfı olmak üzere on sınıf halinde düzenlenmiştir. Birçok dersin hocası Fransa’dan getirilmiş sadece Türkçe okutulacak dersler için yerli muallimlerden yararlanılmıştır (Topçu, 2010: 142).

Gizli El'de Şeref'in ders verdiği Aziz Paşa'nın oğlu Adnan, Galatasaray'da okumaktadır ve iki dersten başarısız olmuştur. “Ben söyledim. Galatasaray'daki çocuğuna haftada birkaç gün ders vereceksin. Çocuğu iki dersten döndürmüşler. Beş, on lira geçer eline.” (Güntekin, t.y.a: 25).

Miskinler Tekkesi romanındaki Nur- i İrfan Mektebinin kuruluş amaçlarından biri de Galatasaray Sultanisinde, Frerler elinde terbiyesi bozulan çocukların ahlakını kurtarmak düşüncesidir (Güntekin, 2005c: 39).

4.2.2.1.6. Darüleytam

Darüleytamlar yetim okullarıdır. 1914 Birinci Dünya Savaşı'nın yarattığı sefalet, istilaya uğrayan yerlerde ölenlerin yetim ve yoksul kalan çocuklarının himayeye muhtaç olması keyfiyeti, Darüleytamları doğurmuştur. Özellikle doğu illerinden getirilen binlerce erkek ve kız çocuklarını barındırmak, dolayısıyla okuyup yazma öğretilmek ve kendilerine bir sanat ve meslek öğretmek düşüncesi bu yolda acil tedbirler almayı gerektirmiştir. Savaş yüzünden memleketi terk eden İngiliz, Fransız, Rus ve İtalyan'ların bıraktıkları okul ve kuruluşlara el konup, ilk iş olarak bunlar Darüleytam haline sokulmuştur (Koçer, 1991: 194).

Eski Hastalık romanında Yusuf, Adana'daki bir darüleytamdan bahseder: “Adana'nın eski istasyonu civarında bir büyük taş bina vardı. Burası Darüleytam'dı. İçinde yetmiş, seksen kadar çocukla, birkaç muallim vardı.” (Güntekin, 1994b: 88).

Kavak Yelleri romanında Şeyh Sait isyanı nedeniyle asılmaktan son anda kurtulan müftü, kimsesiz çocukları bir araya toplayarak bir yetimler yurdu kurmuştur. Medreselerin küflü zihniyetine karşı asri bir okul kurduklarını iddia eden müftü, bu yurttaki laiklik ve inkılapçılığı aşırı abarttığı bir sistemle çocukları eğitime hevesindedir.

Fakat müftünün gizli maksadı laiklik ve inkılapçılık terbiyesinde yurdun resmi mektepleri de geçtiğini davetlilere teslim ettirmek olduğu için programın ötesinde, berisinde pek çiğ bazı ayrılıklar göze çarpar. Mesela çocuklar İstiklal Marşı'ndan sonra söylenen ve galiba, yine muallimlerden biri tarafından bestelenmiş olan bir laiklik marşı vardır ki, soğuk olduğu kadar da münasebetsizdir. Sonra ezberletilmiş bazı söylevlerde ‘Biz cumhuriyet çocukları küflü ve örümceklilik medreselerin yerine asri okullar kurduk!’ demeleri ve hitabet icabı elleriyle yine medresenin avluya doğru eğilmiş damlarını göstermeleri pek çiğ düşer. Hele kasketli küçük hatiplerin ‘Sırtına giyecek gömleği kalmamış zavallı fakir milleti

efendi yaptık' gibi cümleler söylerken kollarını gererek avuçlarını o biraz evvel anlattığım mintanların göğsüne vurmaları tuhaf kaçır (Güntekin, 2004b: 128).

4.2.2.1.7. Darüşşafaka

Bu okul öksüz ve kimsesiz Türk-İslam çocuklarını toplayıp okutmak için açılmıştır. Darüşşafakaların hocalığına askeri mekteplerden yetiştirilen askeri hocalar getirilmiştir. Uzun zaman Posta ve Telgraf memurlarının yetiştikleri bir müessese haline gelmiştir. Bilhassa matematik ve fen dersleri ile Fransızca da diğer idadi ve liselerden daha kuvvetli mezun vermekle şöhret kazanmıştır (Koçer, 1991: 117).

Miskinler Tekkesi'nde Süleyman, Darüşşafakaların parasız yatılı mektepler olduğundan bahseder ve evlatlık olarak yanına aldığı İsmail'i buraya verip vermeme konusunda düşünür. "Artık Darüşşafaka filan gibi bir parasız yatılı mektebi mi olur. Olmazsa sırtımdaki gömleğimi de vermeye razıyım. Tek bu muhabbet yahut nefretten yakamı sıyırayım." (Güntekin, 2005c: 86).

4.2.2.1.8. Ana Mektebi

Osmanlılarda 19. Yüzyılın ikinci yarısında bazı yabancı ve azınlık okulları açılmıştır. 1908'den önce bazı vilayetlerde özel ana mektepleri açılmıştır. Bu tarihten sonra da İstanbul'da bazı özel ana mektepleri açılmıştır. Resmi ana mektepleri ise Balkan savaşlarından sonra açılıp yaygınlaşmaya başlamıştır (Akyüz, 2010: 267).

Son Sığınak'ta Süleyman, yanında barındırdığı İsmail'i hafta içi sabahları, Ana Mektebine bıraktığından bahseder. İsmail, burada Yahudi çocuklarla beraber bulunmaktadır. "Sokağımızda ana mektebi gibi bir yer vardır; ihtiyar bir Yahudi kadını, bir büyük taşlıkta işe giden kadınların çocuklarını barındırır." (Güntekin, 1992a: 34).

4.2.2.2. Mesleki-Teknik Eğitim ve Yükseköğretim Kurumları

Bu kurumlar, eğitim anlamında ortaöğretim basamağından sonraki aşamada yer alır. Bu kurumlardan çoğuyla devletin ihtiyaç duyduğu alanlarda eleman yetiştirmek ve bireyleri belirli alanlarda uzmanlaştırmak amaçlanmıştır. Reşat Nuri, roman

kahramanlarının üst öğrenim alanındaki durumlarını belirtmek için bu kurumları kullanmış ve bu kurumlarla ilgili kimi özelliklere değinmiştir.

4.2.2.2.1. Darülfünun

1846'da kurulması kararlaştırılan Darülfünun, Müslim ve Gayrimüslim bütün Osmanlı tebaasının yan yana okuyup yetişebilmelerini, yatılı bir okulun eğitim şartları içinde kazanacakları ortak bilgiler ve özelliklerle, Batılılaşma yolunda olan devletin kamu hizmetlerinde yer almalarını sağlamak ve medreselerin dışında dini gelenek ve etkilerden uzak modern bir üniversite eğitimi yapmak amacını güden eğitim kurumudur (Aydın, 2010: 168).

Reşat Nuri modern bir eğitim kurumu olarak Darülfünun'u yüceltmekle birlikte bazı romanlarında Darülfünun'u olumsuz bir açıdan da ele alır. Çünkü onda da Cumhuriyet'ten sonra yapılan düzenlemelere rağmen eskiye dayalı yanlış uygulamalar devam etmektedir.

Gökyüzü romanının adı verilmeyen başkahramanı, toplumdaki kötü gidişatı durduracak kimselerin Darülfünun'dan yetişeceğini düşünür: “Bugünkü kargaşalığın baş sebebi memlekette hakiki fikir adamlarının devde kulak kabilinden olmasıdır. Darülfünun'da yeni insanlar, birkaç kuvvetli talebe nesli yetiştirip halk arasına salmadıkça işlerin değişmesine imkân yoktu.” (Güntekin, 1992b: 30).

Ahmet Rıza, kaybetmek istemediği eski dostuna gençliği yetiştirmek için en iyi saha olduğunu söylediği Darülfünunda profesörlük teklifinde bulunur (Güntekin, 1992b: 30). Bunun için hangi dersin profesörü olmak istediğini bir tezkere ile bildirmesi yeterli olacaktır. Ancak neyin uzmanı olduğunu kendisi de bilmeyen roman kahramanı bilime saygısından bu derme çatma pratik Şark zihniyetinin ürünü olan teklifi kabul etmez: “Allah razı olsun ittihatçılar beni âlim diye tanıyorlar. Fakat neyin âlimi olduğumun kendileri de farkında değiller. Teşrih, makine yahut musiki mütehasısı olduğumu söylersem kabul edecekler... Elverir ki ihvanın hatırı hoş olsun.” (Güntekin, 1992b: 30).

II. Abdülhamid döneminde kurulan Darülfünun 1908'den sonra Mülkiye Mektebi'nden çıkarılarak Zeynep Hanım Konağı'na yerleştirilmiştir. Başına bağımsız bir müdür getirilerek, programlar baştan aşağı değiştirilmiş, öğrenci almadaki sınırlama ve ücret alma kaldırılmıştır (Ergün, 2000). *Miskinler Tekkesi*'nde yazarın Darülfünundaki bu değişime yönelik olumsuz eleştirisini görmek mümkündür. Süleyman, o dönemki Darülfünunda her zümreden, her türden insanı bulmanın mümkün olduğundan, Darülfünunun yolgeçen hanı gibi bir yer olduğundan söz eder. Nitekim Süleyman da arkadaşı Talat'ın teşvikiyle Darülfünuna idadi diploması olmadığı halde girebilecektir.

-Bırak canım, kim kime? Zeynep Hanım Konağı'nın kapılarını ardına kadar açtılar. Şehadetnamesi olmayanlar dinleyici diye giriyorlar. Sene sonunda imtihan vererek asli talebe oluyorlar. Hacısı, hocası hep orda. Benim sınıfta bedesten tellalından, sırık arabacısına kadar her çeşit insan var. Sen de gel, açılırsın. Bir yandan da üç beş kuruşluk bir iş bulunur sana belki.

O vakitki Darülfünun, gerçekten yolgeçen hanı gibi bir yerd. Tüysüz tüssüz çocuklardan bizim Talat gibi kalem efendilerine, saraydan uğratılmış üniformalı mabeyin hademelerine, kır sakallı ellilik medrese softalarına kadar çeşit çeşit insan, sıralarda kucak kucağa Ahmet Mithat'ı, Emrullah Efendi'yi dinlerdi (Güntekin, 2005c: 35).

Son Sığınak'ta, şahsi nedenlerden dolayı üniversite eğitimini yarıda bırakan Remziye, üniversite eğitiminde ezberciliğin zekâdan önemli olduğundan hoşnutsuz bir ifadeyle bahseder. “Tahsil, pek zekâ isteyen bir şey değildir. Papağanlığım iyidir, kolay ezberlerim. Tez değilse bile kolayca diplomamı alabilirdim.” (Güntekin, 1992a: 63).

4.2.2.2.2. Darülmualimin

Osmanlı döneminde rüşdiyelere öğretmen yetiştirmek amacıyla açılmış kurumlardır. Bu kurumların açılması, eğitim sistemi bakımından öğretmen yetiştirme konusunda atılmış önemli bir adımdır Arapça, Farsça ve Matematik gibi derslerin okutulduğu bu okullarda, eğitim süresi üç yıldır ve öğrenciler bu okula sınavla alınırlar (Koçer, 1991: 56).

“Bu okullar Cumhuriyet Döneminde önce muallim mektepleri, 1940'larda köy enstitüleri, 1950'lerden sonra da ilk öğretmen okulları adını almıştır.” (Arslanoğlu, 1998: 65).

Reşat Nuri Güntekin, *Yeşil Gece* romanında Darümuallimine giden Ali Şahin kimliğinde bu kuruma ilginin fazla olduğunu belirtir. Ancak Darümuallimin talebelerinin çoğunun öğretmenlik mesleğinin kutsallığına inanmayan, öğretmenlik yapabilecek kabiliyette çocuklar olmadığını düşünür.

Medreseyi bırakıp Darümuallimine giden *Yeşil Gece* kahramanı Ali Şahin, öğretmen yetiştiren bu okula girmek için insanların birbirleriyle yarıştıklarını, Darümuallimine ilginin ziyadesiyle fazla olduğunu belirtir.

Gazeteler ‘Muallim ordusu’ tabirini sık sık kullanmaya başlıyorlardı. Bu ordunun harbiyesi sayılan Darümuallimine rağbet ziyadeydi. Kayıt ve kabul günlerinde bu bina, arı kovanı gibi işliyordu. Mektebe girmek isteyenler arasında birçok da Şahin Efendi gibi sarıklı vardı (Güntekin, 1993b: 39).

Bununla birlikte Şahin Hoca, Darümuallimin talebesini cahillik ve kabiliyetsizlik açısından medrese talebelerinden farklı görmez.

Doğrusunu söylemek lazım gelirse onun Darümuallimindeki fesli talebeyi de pek gözü tutmamıştı. Birçoğu cahillik ve kabiliyetsizlik bakımından sarıklı talebeye taş çıkarıyordu. Softalarda medreselerine karşı hiç olmazsa körü körüne bir itimat vardı; kafalarını elleri arasında sıkarak gözlerini yumdukları gibi bir yığın şey ezberlerlerdi (Güntekin, 1993b: 41).

Şahin Hoca, kendisi gibi öğretmenlik mesleğinin önemine inanıp Darümuallimine gidenlerin yok denecek kadar az olduğunu söyler.

Bunlar fazla olarak ukala ve tembeldi. Bir kısmı sırf tesadüf ve vakaların sevgiyle Darümuallimine girmişti. Mektep hocalığını adı bir geçim vasıtası sayıyor, daha karlı bir iş bularak meslek değiştirmeye can atıyorlardı. Sonra sırf harp ordusundan muallim ordusuna girenler de vardı. Kendisi gibi mesleğin ehemmiyetine inananlar yüzde beş bile tutmazdı. Şahin Efendi, talebe arasında en ziyade bunları arayıp bulur, sıkı bir fikir ve emel arkadaşlığı kurmaya çalışırdı (Güntekin, 1993b: 41).

Yazarın son romanlarına doğru Darümuallimin kavramı yerini öğretmen okuluna bırakmıştır. 1955’te yayınlanan son romanlarından *Kan Davası*’nın başkahramanı Ömer, öğretmen okuluna gitmiştir (Güntekin, 1997: 25).

4.2.2.2.3. Darülmualimat

Kızların eğitimi için ortaöğretim seviyesinde sayılabilecek rüşdiyelerin 1859'da açılmayı başlaması önemli bir gelişme olmakla birlikte bazı sorunları da beraberinde getirmiştir. Söz konusu yeni okullara yeni bilgilerle donatılmış öğretmenlerin nereden sağlanacağı sorusu en önemli sorunu teşkil etmiştir. İslam dinine göre artık ergenlik çağına girmiş olan genç kızların tesettüre girmeleri ve yabancı erkeklerle bir arada bulunmamaları gerekmektedir. Bu nedenle rüşdiyelerde derse giren öğretmenlerin kadın olması gerekmektedir. Bu sorun kız rüşdiyelerinin ilk yıllarında “iyi ahlaklı ve yaşlı” erkek öğretmenlerden istifade edilerek aşılmaya çalışılmış, sadece dikiş, nakış gibi bazı el işi dersleri için Müslim ve gayrimüslim kadın öğretmenler çalıştırılmıştır. Ancak bu geçici çözüm sorunu halletmeye yetmemiş, bu gibi dini nedenlerden dolayı kız rüşdiyelerine rağbet gösterilmemiştir (Taşkiran, 1973: 28).

Sorunu çözmek ve daha fazla kız çocuğunun rüşdiyelerde öğrenim görmesini sağlamak, rüşdiyelere kadın öğretmen yetiştirmek amacıyla Darülmualimat açılmıştır. 1869 Maarifi Umumiye Nizamnamesi'nde belirtilen bu Darülmualimat 16 Nisan 1870'te eğitime başlamıştır (Akyüz, 2010: 21).

Çalığışu romanı kahramanı Feride B... Darülmualimatında görev yapar ve öğretmenlerin haftada bir gece mektepte nöbetçi kaldığından bahseder (Güntekin, 1999a: 243).

Feride, B... Darülmualimatındaki öğrencilerini yaşça kendisine yakın ve hatta kendisinden büyük kızların oluşturduğunu söyler: “...talebem yaşça bana yakın, hatta zannederim, bir kısmı benden büyük, akıllı hanımlar...” (Güntekin, 1999a: 232).

Darülmualimat da Darülmualimin gibi sınavla girilen bir okuldur. *Yeşil Gece* romanında Şahin Hoca Darülmualimine sınav ile girmiştir. *Acımak* romanındaki Zehra da Darülmualimata sınav ile girer. Darülmualimata müsabaka ile talebe istiyorlardı (Güntekin, 1993b: 42).

4.2.2.2.4. Darülelhan

Cumhuriyet dönemi içinde ulusal müziğin yaratılması, öğretilmesi ve yaygınlaştırılması amacıyla ilgilendiği alana göre eğitim kurumları dikkatle ele alınmış ve bu amaçla gerçekleştirilecek olan çalışmalara başlanmıştır. Sanatçı yetiştirmede müzik eğitimi bakımından gözlenen önemli gelişme, konservatuar niteliğinde Darülelhanın kurulmasıdır. Darülelhan 1914 yılında başlanan hazırlıklar belli bir aşamaya geldikten sonra Maarif Nezaretine bağlı olarak 1917 yılında kurulmuştur (Uçan, 1997: 65).

Müzik eğitimi yapmak üzere 1917'de kurulan ve önemli bir müzik eğitim kurumu olan Darülelhanın, Cumhuriyet dönemi süresince ve ilerleyen dönemlerde müzik eğitimi açısından büyük önem taşıdığı anlaşılmaktadır. Önceden yalnız geleneksel Türk müziği öğretilirken, zamanla çok sesli müzik de eğitim programı içine alınmıştır. Daha sonra İstanbul Konservatuarı ve İstanbul Belediye Konservatuarı adını alan bu kurumun, uzmanların yaklaşımına göre müzik eğitim tarihinde belirleyici bir önemi bulunmaktadır (İlyasoğlu, 1999: 70).

Darülelhandaki Musiki eğitimi, Doğu ve Batı Musikileri olarak ikiye ayrılmış olarak gerçekleştirilmiştir. Doğu Musikisi bölümü, iki yıl sürelidir ve keman, kemençe, ney, tanbur, santur, ud, kanun ve teganni (şan) sınıfları bulunmuştur. Bu programda daha çok teorik ve pratik dersler öğretilmiştir. Batı Musikisi'nin başında Musa Süreyya Bey bulunmuştur. Batı musikisi bölümünde ise kompozisyon, şan, piyano, alto, viyolonsel, flüt ve diğer orkestra sazları ile ilgili sınıflar yer almıştır (Özalp, 2000: 57).

Kavak Yelleri romanında Darülelhan'a devam etmekte olan Andelip Hanım, aynı zamanda genç kızlara ud ve dans dersleri vermiştir (Güntekin, 2004b: 79).

4.2.2.2.5. Harbiye Mektebi

Napolyon Ordusu Mısır'a gelip gittikten sonra ve Süveyş Kanalı'nın Fransızlar tarafından açılmasından sonra, bazı Fransızların Mısır'da kalmaları ve Mehmet Ali Paşa'nın da Fransa'ya çok sayıda öğrenci göndererek, Mısır'da sivil ve askeri çok sayıda okul kurarak sağladığı başarı, II. Mahmut'un çok dikkatini çekmiştir. Özellikle Mısır

ordusunun Kütahya'ya kadar ilerleyerek Osmanlı hükümdarının Rusya'dan somut yardım getirmesi, artık Mısır gerçeğini çok iyi değerlendirmek gereğini ortaya koymuştur. Bu durum karşısında 1834 yılında Maçka Kışlasında bir "Mekteb-i Harbiye" kurulmuştur. Okula ilk alınan öğrenciler okuma-yazma bilmez ama yetenekli erlerdir. Bunlar çeşitli aşamalardan geçirilerek subay olarak yetiştirilir.

Harbiye'deki ilk önemli ıslahat 1837'de Mehmet Ali Paşa'nın yanından gelen bir subay tarafından yapılmıştır. Bu ıslahatla, kuruluş okul biçimine girmiştir. 1834'te ilkokul düzeyinde bir eğitim ile işe başlayan okul, 14 yıl sonra ilk subaylarını çıkarmıştır. 1848 yılında bir yıl öğretim süreli Erkân-ı Harbiye Mektebi açılmıştır. Daha sonra askerî okulların rüşdiye kısımları da açılmıştır. Harbiye'deki esas yenilikler 1878 Osmanlı-Rus Savaşı'ndan sonra olmuştur. O zamana kadar Fransa Harp Okulu örneğine göre öğretim yapan okul, Alman subayı Von der Goltz tarafından Alman sistemine göre kurulmuştur (Ergün, 2000).

Çalılıkusu romanında Munise'nin öz babası, Harbiye Mektebine gitmiştir. "Evin küçük beyi, o vakit Harbiye Mektebine giden, bıyıkları henüz terlemiş bir genç..." (Güntekin, 1999a: 215).

Akşam Güneşi kahramanı Nazmi, Harbiye'yi kurmay subay olarak bitirmiştir (Güntekin, 1993a: 32).

Bir Kadın Düşmanı romanında, Sara ile evlenmek isteyen Kerim, Harbiyeli bir binbaşısıdır (Güntekin, 2003: 108).

Kızılıcak Dalları romanında Nadide Hanım'ın eniştesi Feridun Bey, harbiye mezunu bir binbaşısıdır (Güntekin, 1999b: 42).

Ateş Gecesi'nde Kemal'in küçük ağabeyi Harbiye Nezareti'nde ehemmiyetli bir mevki işgal etmektedir (Güntekin, 1993c: 254).

4.2.2.2.6. Mülkiye Mektebi

Tanzimat'ın birinci amacı devleti Batılı anlamda yenileştirerek devletin çalışmalarını sistemleştirmektir. Bunun için de kurulacak yeni yönetim mekanizmasını işletecek bilgi ve becerikliliğe sahip kafalar yetiştirmek gerekir. İşte Mekteb-i Mülkiyenin ilk temeli böyle bir anlayış içinde bu köklü ihtiyaçları karşılamak üzere ilk Maarif Nazırı olan Sami Paşa zamanından atılmıştır. 1858 yılında, mezunları yönetim görevlerinden çalıştırılmak üzere kurulması kararlaştırılmış, 1859'da da öğrenime başlamıştır. Bu mülkiye, rüşdiye ile idadi arasında iki senelik bir orta öğretim kurumudur (Koçer,1991:135).

Reşat Nuri romanlarındaki Mülkiye mezunları devletin çeşitli yöneticilik görevlerinden çalışmaktadırlar.

Acımak romanında Mürşit Efendi, Mülkiye mezunudur (Güntekin, 2006: 81). “Mebus Şerif Halil ile Maarif Müdürü Tefik Hayri, Mülkiye'yi bitirmişlerdir (Güntekin, 2006: 81).

Yaprak Dökümü romanındaki “Ali Rıza Bey, Babıali yetiştirmelerinden bir Mülkiye memuru idi.” (Güntekin, t.y.c: 12).

Gökyüzü romanının kahramanı Mükerrrem, Mülkiye Mektebini bitirmiş ve çeşitli görevler yapmıştır (Güntekin, 1992b: 45).

Değirmen romanı kahramanı Eşref, Mülkiye mezunudur.

4.2.2.2.7. Hukuk Mektebi

Tanzimat devriyle birlikte, Padişahın daha önce etrafındaki dar bir yönetici elit kadro ile yerine getirdiği yasama, yargı, yürütme fonksiyonları, devlet yapısı içerisinde teşekkül etmiş olan merkezi meclislerle nispi olarak paylaşılmaya başlanmış; formel olarak Batı'daki türdeşlerine benzer yeni ceza, ticaret ve arazi kanunları çıkarılmıştır. Bununla birlikte, bu yeni dönemde ortaya çıkan kurumlarda etkin rol üstlenecek; modern eğitilmiş ve

hukuksal düzenlemeleri uygulayacak yeterli sayıda uzman bulunmuyordu. Geleneksel medrese eğitimi almış kadı ve naiplerin dışında biçimsel hukuk eğitimi almış teknik personele büyük gereksinim duyuluyordu. Hukuk mektebi büyük ölçüde bu ihtiyaçtan doğmuştur denebilir. Hukuk Mektebi, 1909 yılında Darülfünuna bağlanarak modern bir fakülteye dönüştürülmüştür (Yolalıcı, 1999: 283).

Gizli El romanının kahramanı Şeref, Hukuk Mektebi mezunudur (Güntekin, t.y.a: 12).

Damga romanında İffet İdadi'yi bitirdikten sonra Hukuk mektebine girer ancak bitiremez.

Değirmen romanında Sarıpınar gazetecisi Rıfat, vaktiyle belediyenin yardımıyla Hukuk tahsiline gönderilmiştir ancak mektebi bitirememiştir (Güntekin, 2004a: 37) .

Miskinler Tekkesi romanında Talat, Darülfünunun Hukuk Fakültesinden mezun olmuştur (Güntekin, 2005c: 32).

4.2.2.2.8. Mühendis Mektebi

Tanzimat döneminden itibaren orta öğretim ve yüksek öğrenim düzeyinde açılan modern mesleki-teknik okullar I. Meşrutiyet'ten sonra geliştirilerek yaygınlaştırılmıştır. Bu okullar genel olarak modern eğitim sisteminin gelişmesine önemli ölçüde katkı sağlamışlardır. Mühendis Mektebi de bunlardan biridir (Cihan, 2007: 94).

Dudaktan Kalbe romanının kahramanı Kenan, Mühendis Mektebini bitirmiştir (Güntekin, t.y.b: 37).

Ateş Gecesi romanının kahramanı Kemal sürgüne gönderilmeden önce Mühendis Mektebine gitmiştir (Güntekin, 1993c: 28).

4.2.2.2.9. Tıbbiye Mektebi

Türkiye’de Batı örneğine göre bir Tıbbiye kurma girişimi 1826 yılında hekimbaşı Mustafa Behçet Efendi’nin girişimleri ile başladı. Yeni kurulan ordunun hasta ve yaralı erlerine bakılmak için açılan Okulun orijinal adı, “Tıbhane-i Amire ve Cerrahhane-i Mamure" idi. İlk kuruluşunda tamamen Doğu gelenekleri egemen olan okulda, 1831’den itibaren Topkapı Sarayı içinde Sade de Calère’in yönetiminde Fransızca öğretim yapılmaya başlandı. Daha sonra 1838 de Viyana’dan Doktor Bernard getirildi. Galatasaray binasına taşınarak önemli ıslahat yapıldı.

1845’ten itibaren Tıbbiye’ye bir de lise sınıfları açıldı. Daha sonra Türkçe tıp öğretimi yapmak üzere, 1866 yılında sivil Tıbbiye kuruldu. Ama ancak 1870 yılından itibaren Tıbbiye’deki öğretim dili Türkçe olabildi. Tıbbiye Mektebi de 1909 yılında sivil tıbbiye ile birleştirildi. Üniversitenin Tıp Fakültesi içinde askerî öğrenci olarak okumaya başladılar (Ergün, 2000).

Gökyüzü romanının ismi verilmeyen kahramanı Tıbbiye öğrencisiyken öğrenimini yarıda bırakmak zorunda kalır.

Değirmen romanında Edebiyat meraklısı eczacı Ohannes iki sene Tıbbiye okumuştur (Güntekin, 2004a: 10).

Kavak Yelleri’nde Sabri Tıbbiye mezunudur (Güntekin, 2004b: 85).

4.2.2.2.10. Ebe Mektebi

Osmanlılarda kadınlar sağlıkla ilgili bilgileri tamamen çevrelerinden edinmiştir. Bu konuda kadınların toplu olarak eğitilmesi ilk defa Tanzimat döneminde düşünülmüştür. Tıbbiye Mektebinde ebelik kursları açılması için hekimbaşı tarafından 1842’de hükümete bir tahrir verilmiş ve kabul edilmiştir. Bunun sonucu olarak 1843 yılında Tıbbiye Mektebi’nde ebelik eğitimine başlanmıştır. Burada eğitim mankenler üzerinde yapılmıştır. Ayrıca, ebe hanımların yapacakları meslekî tatbikat sırasında yanlarında erkek bulunmaması şartı getirilmiştir. Ancak, diğer bazı dersleri erkeklerden almışlardır. Böylece,

ilk defa genç Müslüman kızları erkeklerden ders almış olurlar. Bu şekilde eğitime başlayan kurslar 1845'de ilk mezunlarını vermiş ve bunlar padişah huzurunda diplomalarını almışlardır. İlk mezunların 10'u Müslüman, 26'sı Hıristiyan'dır.

Okula öğrenci alımında okuma-yazma şartı bile aranmaz. İlkokul mezunu olma şartı ancak II. Meşrutiyet'ten sonra aranmaya başlamıştır. Ebe Mektebi mezunları, Osmanlı İmparatorluğu'nda meslekî eğitim gören ilk hanımlar olarak kabul edilmektedir (Kurnaz, 2006).

Kavak Yelleri'ndeki Andelip Hanım, Ebe Mektebinden çıkmıştır (Güntekin, 2004b: 79).

Kan Davası romanında Zehra Hanım, İstanbul'daki Ebe Mektebini bitirmiştir (Güntekin, 1997: 190).

Son Sığınak'ta tiyatro kumpanyasına giren Melek ile Masume Ebe Mektebine yazdırılacakken tiyatroyla ilgilenmeyi tercih etmişlerdir (Güntekin, 1992a: 72).

4.2.2.3. Gayrimüslimlere ve Yabancılara Ait Eğitim Kurumları

Osmanlı toprakları içinde yaşayan azınlıklara ve yabancılara tanınan hakların en önemlilerinden biri de okul açmalarına izin vermek olmuştur. Türk eğitim sistemi içerisinde çeşitli dönemlerde açılmış bu okullar bağlı buldukları millete göre isim almış ve bu okullarda bağlı bulunduğu milletin kültürüne uygun bir eğitim verilmiştir. Reşat Nuri romanlarında bu kurumlar kadın kahramanların eğitimi için tercih edilen yerler olarak dikkat çeker.

4.2.2.3.1. Kilise Mektepleri

Kilise mektepleri, azınlık okulları için açılan mekteplerdendir. O dönemde eğitim öğretim işleri dinsel faaliyetlerin içinde düşünüldüğü için azınlık kiliseleri tarafından mektepler açılmıştır (Akyüz, 2010: 103).

Ateş Gecesi romanında Kemal, Milas'ta sürgünde bulunduğu Rum mahallesindeki çocukların Kilise Mektebine gittiğinden bahseder. “Gündüzleri erkekler ve genç kızlar işe, çocuklar kilisenin mektebine giderler, mahallede yalnız kadınlar ve ihtiyarlar kalırdı.” (Güntekin, 1993c: 42).

4.2.2.3.2. Notre Dame De Sion (Fransız Sörlük Mektebi)

Fransız mektepleri, yabancı okulların içerisinde ilk olma özelliği taşımaktadırlar. Osmanlı eğitim ve kültür yaşantısını, önemli ölçüde etkilemişlerdir. Osmanlı Devleti'nde batılılaşma, modernleşme sürecinde model olarak seçilen Fransa, okullarıyla da, bu süreci etkilemiştir.

Yapımına 1844'te başlanan okul binası, 1856 'da Notre Dame De Sion rahipleri tarafından alınarak eğitime başlamıştır. Rahipler, okulu geliştirerek lise durumuna getirmişlerdir. 1892 yılında okula devam eden öğrencilerin çoğu Yahudi asıllıdır. Daha sonraları Türk öğrencilerin de alındığı bu okul halen eğitimine devam etmektedir (Sezer, 1999: 90-91).

Gizli El'in Seniha'sı Fransız Mektebi mezunudur. Şeref'ten ders alacak olan Seniha, okulda kendilerine Türkçe okutulmamasından, Türkçesinin zayıf olmasından yakınır. “ Türkçem maalesef çok eksik kaldı, mektepte Türkçe okutmuyorlar. Ama ne kadar eksik efendim...Paşa babam yazdığım mektuplardaki imla yanlışlarıyla daima eğlenir.” (Güntekin, t.y.a: 42).

Çalılıkusu romanı kahramanı Feride Dame de Sion mezunudur. Feride'nin gittiği bu Sörlük Mektebinin belirli disiplin kuralları vardır. “Müdirenin söylediğine göre ‘ders esnasında komşularımı lakırdıya tutmamayı, uslu uslu muallimi dinlemeyi öğreninceye kadar’ orada bir sürgün hayatı geçirmeye mahkûmdum.” (Güntekin, 1999a: 5).

Sörlük, küçük hatalara karşı daha müsamahakârdır. Feride'nin, okula gelen bir papazın arkasından taklidini yaptığını gören ve yemek artıklarını aşırıp köpeklere götürdüğünü öğrenen Feride'ye karşı Sör Süperiyör, cezalandırma yerine ona doğru olanı anlatarak onu uygun bir dille uyarır (Güntekin, 1999a: 21).

Feride, Sörlerin, kendilerinden sakladıkları bir hayatları olduklarını düşünür ve onların bu hayatlarına özlem duyar. “Ben de onları atlatarak bizden gizlemeye çalıştıkları hayatı seyrediyormuşum gibi bir şey, atlatma ve intikam zevki duyardım (Güntekin, 1999a: 5).

Sörler Mektebinde, hafta tatili cuma günüdür. “Bugün cuma, mektep yok.” (Güntekin, 1999a: 168).

4.2.2.3.3. Ermeni Katolik Mektebi

Kuruluş yıllarında huzur içinde yaşayan Ermenilerin, ilerleyen yıllarda bilhassa Fransız ihtilalinin etkisiyle müstakil devlet olma çabaları dış güçler tarafından tahrik edilmiştir. Ermenilerin bu hazırlık dönemi içinde eğitim alanına da el atarak kendi milletlerini kendi ideolojileri doğrultusunda ancak sonsuz bir Türk düşmanı olarak yetiştirdikleri görülmektedir. Bu faaliyet alanlarından biri de okullaşma ve okul sayısını yaygınlaştırma faaliyetleridir (Tekeli ve İlkin, 1993: 35).

Ermeni eğitim sisteminde gelişmeler daha çok 18. yüzyıl içinde başlamış ve yüzyılın sonunda hızlanmıştır. 18. Yüzyıldan önce Ermeni okulları varsa da bu okullar Türkiye'nin ancak bazı bölgelerinde buldukları ve asrın sonuna kadar Osmanlı her şeye rağmen kudretini muhafaza edebildiği için tehlikeli olamamışlardır. Fakat daha sonra açılan okulların çekirdeğini oluşturdukları için önem taşımaktadırlar. Ermeni Maarif Komisyonu, Ermeni topluluğunu, milli Ermeni ideolojisi istikametinde eğitmek için çok kısa zamanda yüzlerce okul açmış, bu okullarda hem Ermeni ihtilalcileri hem Ermenilerin işbirliği içinde oldukları yabancı ülkelerin ajanları ders vermiştir (Sevinç, 1975: 117).

Çalığışu romanındaki Hacı Kalfa'nın kızı Hayganuş, Ermeni Katolik Mektebine gitmektedir (Güntekin, 1999a: 146).

4.2.2.3.4. Amerikan Koleji

Türk-Amerikan ilişkileri çok eskiye dayanmamaktadır. Amerikan ticaret gemilerinin ülkeye girmesiyle başlayan ilişkilerin temeli ticarete dayanmaktadır. 1830

yılında iki ülke arasında imzalanan ticari antlaşmayla diğer ayrıcalıklı ülkeler gibi Amerika da Osmanlı Devleti karşısında ayrıcalıklı bir durum kazanmıştır. Bu ayrıcalıklar Amerika'ya ülkede okul açma imkanı da sağlamıştır.

Amerikan okullarının en ünlüsü olan Robert Koleji açıldığı dönemde öğretmen sayısı öğrenci sayısından fazla olan ilk yüksek okul unvanını almıştır. Amerikan okulları eğitim dili olarak buldukları yöreye ya da bölgeye uygun seçim yapmışlardır. Bazen yöre halkının yerel dilini eğitim dili olarak seçmiş, bazen İngilizce'yi ön planda tutmuş, kimi zaman ise başka yabancı dilleri de seçmeli olarak öğretmiştir.

Matbaa, Amerikan okullarının en önemli yardımcısıdır. Misyonerler aracılığıyla işletilen matbaalar da hem misyonerlerin hem de okulların ihtiyacı olan doküman, bildiri ve kitaplar basılmıştır (Topçu, 2010: 157).

Gökyüzü romanı kahramanlarından Sevim, Amerikan Kolejini bitirmiştir. “Çocuk, bütün hayatını yatı mekteplerinde geçirmiş, nihayet geçen sene Amerikan Kolejinden diploma almıştır.” (Güntekin, 1992b: 35).

Eski Hastalık romanı kadın kahramanı Züleyha, Amerikan Kolejini bitirmiştir (Güntekin, 1994: 27). O, kolejdaki hocalarının teşvikiyle tahsilini Amerika'da devam ettirme hayalleri kurmuştur. Bu kolejde kendi kültürüne yabancı bir Batı hayranı olarak yetişmiştir (Güntekin, 1994: 28).

Züleyha, kolejde İngilizce kitaplar okuduğundan bahseder. “Züleyha, bu eski facia sahnesini seyrederken vaktiyle mektepte İngilizce bir müntehatat kitabından okumuş olduğu bir parçayı hatırladı.” (Güntekin, 1994: 160).

4.2.3. Konak Eğitimi

Osmanlı'da önemli bir uygulama da üst tabaka ailelerinin uyguladıkları konak eğitimidir. Özellikle Tanzimat'tan sonra, ileri gelen ve yönetici sınıfına mensup ailelerin çocukları, özel konaklarında, özel hocalardan ders alır. Konak eğitimi adı verilen bu eğitimle çocuklar belli bir kültüre sahip olur (Dulum, 2006: 25).

Geleneksel aile eğitimine göre çocuklar evde eğitilmiş, özel hocalar tarafından okutulmuştur. Çocuğun, her sınıf vatandaşın çocuğunu bir araya getiren okulda yetişmesi fikri, çabuk ilerleme halindeki cemiyetlerde çok kere analar ve babalar çocuklarından bilgi itibariyle daha aşağı seviyede kalacağı düşünülerek reddedilmiştir (Sakaoğlu, 1992: 371).

Reşat Nuri Güntekin romanlarında paşa çocukları gibi toplumun üst seviyesindeki zengin ailelerin çocukları, ilk eğitimlerini konakta özel hocalardan almışlardır. Bunları görebildiğimiz romanlar sırasıyla şöyledir:

Harabelerin Çiçeği'nde bir paşa çocuğu olan Süleyman, konaklarında iki hocadan özel ders almıştır (Güntekin, 2005a: 24).

Gizli El romanı kahramanı Şeref, Aziz Paşa'nın oğlu Adnan'a hesap ve din dersleri vermiştir. Daha sonra da Seniha'ya Türkçe dersleri vermeye başlamıştır (Güntekin, t.y.a: 25).

Çalikuşu romanında Feride, Reşit Bey'in kızlarına köşklerinde bir müddet Fransızca dersi verir. "Bu, adeta mürebbiyelikti. Herhalde benim muallimliğimden daha rahat ve kârlı bir iş olacaktı. Ne çare ki ben bu mesleği öteden beri sevmem, hizmetçilik kabilinden bir şey addederdim." (Güntekin, 1999a: 305).

Damga romanında İffet, on dört yaşına kadar, ağabeyi ise on yedi yaşına kadar eğitimlerini konakta Mahmut Efendi'den alır. Ayrıca aile doktorları İsmail Bey'den de Fransızca dersler alırlar (Güntekin, 2005b: 14).

İffet kendisi de Darülfünuna devam ettiği sıralarda bir yandan da Mebus Cemal Kerim Bey'in çocuklarına ders vermiştir (Güntekin, 2005b: 35).

Ateş Gecesi kahramanı Kemal, mektepte öğrendiği kötü bir kelime yüzünden babası tarafından okuldan alınarak kendisine evde ders verdirilir. "Sekiz, dokuz yaşlarında iken arkadaşlarımdan öğrendiğim bir ayıp lakırdıyı evde tekrar ettiğim için babam, beni bir sene mektepten almış, evde hususi bir hocaya okutturmuştu." (Güntekin, 1993c: 34).

Son Sığınak'ta bir tiyatro sevdalısı olan Servet Bey, konakta en ileri muallimlerden ders aldığından bahseder (Güntekin, 1992a: 53).

4.3. Öğretmen Tipleri

Mehmet Kaplan (1957) tarafından “öğretmenler ve memurlar romancısı” olarak nitelendirilen Reşat Nuri'nin romanlarında öğretmen karakterlerini çokça görmek mümkündür.

4.3.1. İdareci Tipleri

Reşat Nuri Güntekin romanlarında eski tarz eğitim kurum ve öğretmenlerine yapılan olumsuz vurguya mukabil yeni tarz öğretmenlerin de zaman zaman eleştirildiği görülür. Bunlar genel olarak yeniliği şekilden ibaret sayar ve gösteriş amaçlı kullanırlar.

Çalıküşu romanındaki Maarif Müdürü Raşit Nazım radikal, yenilikçi biridir. “Nasıl radikal olmak lazım? Ya hep, ya hiç! Dediğime hak veriyorsun ya!” (Güntekin, 1999a: 207).

Zeyniler Mektebini teftişe gelen Raşit Nazım, mektep binalarının modern olması gerektiğini düşünür. “Efendim, böyle kepaze binada çocuk terbiye edilemez. Sonra talebe de az. Vilayette kaldığım müddetçe bütün gayretimi sarf edeceğim, köylerden birçoğunu ucuz, fakat zarif, sıhhi, modern yani müceddet mekteplere sahip etmeye çalışacağım.” (Güntekin, 1999a: 209). Raşit Nazım, öğretmenlerin Avrupa’da olduğu gibi baba isimlerini de kullanmalarını ister (Güntekin, 1999a: 209). Kendilerine ait bir kartvizit bastırmalarını tavsiye eder. Ayrıca öğretmenlerin, sadece resmi hayatlarına değil özel hayatlarına da müdahale etme taraftarıdır (Güntekin, 1999a: 221).

Maarif Müdürü Raşit Nazım’ın Fransız gazeteci Piyer For’a gösterecek donanımda mektebi yoktur ama Avrupa hayranı biri olarak Fransız bir gazeteciye rezil olmamak için durumu olduğundan farklı gösterir. Maarif Müdürü şekilcidir. Yenileşmeyi şekilden ibaret sanır ve birtakım Avrupai yenilikleri kendi mekteplerine uygun olup olmadığını düşünmeden uygulamaya çalışır.

Gerçi bir Avrupalıya göğsümüzü gere gere gösterebilecek bir mektebimiz yok amma, bir politika yapacağım çaresiz. Herhalde lehimize yazı koparacağımızı umuyorum. Bereket versin ki, ben bulundum burada, yoksa bu ziyaret; selefim zamanında olsaydı, Avrupalıya rezil olduk gitti (Güntekin, 1999a: 225).

Yeşil Gece romanındaki Galatasaray mezunu, “terakkiper” İdadi Müdürü sarıkla fesin uzlaşmasından yanadır. Bu iki zümrenin anlaşmasında bir mahzur görmez.

Sarıkla fesin uzlaşamayacağını söyleyenler bu manzara-i uhuvveti gördükten sonra acaba fikirlerini değıştirmezler mi? Ben, Galatasaray’da tahsil görmüş terakkiper bir adamım ama hakikati söylerim. Sarıklılarla feshilerin din ve devletin selamet ve itilası hususunda teşrik-i mesaisinden daima müfit neticeler beklenebilirdi. Yazık ki bu iki kardeş zümre arasına nifak sokuldu (Güntekin, 1993b: 50).

Meşrutiyet yanlısı İdadi Müdürü, mahalle ve vakıf mekteplerinde sadece dini ilimler okutulmasını yeterli bulmaz, mekteplerde vatani ve asri fikirler verilmesi gerektiğini de düşünür.

Mahalle ve vakıf mekteplerinden gelen çocukları maalesef çok fena buluyorum. Onlar, biraz Kur’an-ı Kerim, Tecvit ve ilm-i halden başka bir şey bilmiyorlar. Bunlar da şüphesiz çok mühim, hatta birinci derecede şeylerdir. Fakat onlara biraz da vatani duygular ve asri fikirler vermek lazım değil mi ya? (Güntekin, 1993b: 53).

Acımak romanının Maarif Müdürü Tefik Hayri kendi halinde, sessiz sakin bir yaşam sürer.

Dört buçuk seneden beri B...’de Maarif Müdürüydü. Fakat bir parça gevşek ve hayalperestti. Başındaki süslü rüyayı hakikat yapmak için yalnız düşünmek, okumak ve söylemek kafi olduğuna inanırdı. Faal ve uğraşıcı değildi. Zaten burasını en ziyade sükûneti için seviyordu. Bütün boş vakitlerini kasabanın yakınından geçen derenin kenarındaki söğütlerin altında kitap okumakla geçirirdi (Güntekin, 2006: 8).

Tefik Hayri, Zehra’nın doğruluk, temizlik ve fedakârlık hastalığı nedeniyle acımak duygusundan yoksun oluşuna akıl erdiremez. Kendisinin temel eğitim prensibi olarak benimsediği “acımak” duygusundan yoksun oluşundan dolayı mükemmel bir insan olarak gördüğü Zehra’yı öğretmenlik açısından eksik bulur.

-Acımak... Ben, insan ruhlarındaki derinliğin ancak onunla ölçülebileceğine kaniim. Evet, dibi görünmeyen kuyulara atılan taş nasıl çıkardığı sesle onların derinliğini gösterirse başkalarının elemi de bizim yüreklerimize düştüğü zaman çıkardığı sesle bize kendimizi, insanlığımızın derecesini öğretir... Fikrimce yalnız doğruluk hastalığı, bir hak ve hakikat meselesi etrafında toplanmak kabiliyeti, bir cemiyeti mesut etmeğe kafi gelemez... Bunun için acımak, birbirimizin feryadını, iniltisini duyabilmek de lazım... Yine Zehra’ya

geliyorum... O, şüphesiz çok mükemmel mahlûk, çok iyi muallim... Fakat bu söylediğim eksiki tamamlanmadıkça hiçbir zaman istediğimiz muallim olmayacak (Güntekin, 2006: 11-12).

Çalikuşu romanındaki B... Darulmuallimatı Müdürü, Recep isminde sarıklı bir adamdır (Güntekin, 1999a: 232). Müdür, babacan tavırlı, muhafazakâr bir insandır. Öğretmenlerinin ahlakça temiz olmasına önem verir.

Şu var ki bir memuriyetin muhafazası, o memuriyetin istihsalinden daha müşküldür. Gayri ona göre çalışsın. Benim muallimlerim kendi öz kızlarım demektir. İlle velakin gayet ciddi olmalı. Bir tanesi geçenlerde bir halt yiyecek olduydu. Tövbeler olsun, Maarif Müdürüne sormadan pasaportunu eline verdim, kapı dışarı ettim (Güntekin, 1999a: 233).

Müdür, Feride'nin sınıfa yüzü, gözü boyalı girmemesi konusunda onu uyarır (Güntekin, 1999a: 233). Ayrıca, ilme değer verir. Avrupa'nın ilmini öğrenme taraftarıdır. Eski tabirlerle yüklü bir konuşması vardır. "Avrupalılar tıbbı, kimyayı, felekiyat ve riyaziyatı Araplardan aldıkları halde biz ne halt karıştırıp Avrupalılardan yeni bilgileri almıyoruz? Avrupalıların hazain-i ilm ü irfanına payzen-i duhul olup gücün yettiği kadar ganimetler almak meşru bir çapul imiş." Bu müdürün, ilmin vericisi öğretmenlere saygısı büyüktür (Güntekin, 1999a: 235).

Çalikuşu romanında B... vilayeti Maarif Müdürü ağır ve uyuşuk bir adamdır. Üstelik yolsuzluk ve usulsüzlük yapmaktan da kaçınmaz. Örneğin Merkez Rüştüyesinde öğretmen olarak kalmak Feride'nin hakkıyken Huriye Hanım'ı kayırmış ve Feride'ye Zeyniler Mektebini güzel bir yer olarak anlatarak, Feride'nin görevinden kendi isteğiyle istifa edip Zeyniler'e muallim olarak gitmek istediğine dair bir dilekçe vermesini sağlamıştır.

Adamcağızın benim hesabıma kızmakta, telaş etmekte hakkı varmış. Akşama doğru iş bütün tafsilatıyla anlaşıldı. Maarif Müdürü, Huriye Hanımı tutuyormuş. Nezarete yazdığı tezkerede onun daha kıdemli bir muallim olduğunu ileri sürerek benim başka bir yere kaldırılmamı istemiş. Fakat Nezaret, nedense beni bırakıp ortağımı ileride açılacak başka bir yere göndermeyi muvafık görmüş (Güntekin, 1999a: 155).

Dudaktan Kalbe romanındaki müdür tipleri, kendi egolarını tatmin için maiyeti altındaki öğretmenleri ezen ve öğretmenleri kendi emelleri için kullanan idareci tipleridir. Rüştüyelerden birindeki bir müdür Kenan' ı uysal bulduğu için onu ezip ona hakaret eder.

Rüştiyelerden birinde bir müdüre çatmıştı ki hala ne zaman hasta olsa çarpık bacakları, pos bıyığı, pis kılığı rüyasına girerdi. Bu adam, nedense Kenan'a musallat olmuştu. Genç adamın halim vakarını, öteki muallimler gibi kendisine hakaret etmediğini gördükçe tecavüzünü perde perde arttırıyordu. Derslerde müziç bir karasinek gibi ensesinden ayrılmaz, ikide bir lakırdıya karışarak ihtarlar, tembihler yapardı. Bu müdür efendi, bir nümayışte koluna, beline mektebin kırmızı yeşil kurdelesini takmadığı, sokakta talebe taburunun önünde bağıra bağıra marş söyleyip kumanda vermekten imtina ettiği için Kenan'ı azlettirmişti (Güntekin, t.y.b: 38).

Başka bir müdür de, oğluna yaptığı sünnet düğününde keman çalmadığı için Kenan hakkında şikâyet raporu yazmıştır (Güntekin, t.y.b: 39).

Yeşil Gece romanında eski zihniyette bir eğitim anlayışına sahip olan Maarif Müdürü “Lisan-i Osmanî” yerine “Türkçe” tabirinin kullanılmasını kabul etmez (Güntekin, 1993b: 61). Şahin Hoca' ya göre Maarif Müdürü yeşil gecenin karanlığında yaşamaya alışmıştır. Hiçbir suretle bu karanlığı yok etmek için çabalamamıştır aksine bunu tehlikeli görmüştür.

Bu zat da Müfit Bey gibi ilk terbiyesini Babıali'den aldıktan sonra Meşrutiyet devrini idrak etmiş klasik memurlardandı. Onlar, toprağın zelzeleleri gibi en idrak edilmez sebeplerle, en beklenilmeyen saatlerde korkunç sarsıntılar ve yıkıntılar yapan bir gizli ve karanlık kuvvetin vehmi içinde yaşamaya alışmışlardı. Onlara göre memur, mümkünse hiç yerinden kıpırdamamalı, pek kati bir lüzum olduğu takdirde fevkalade ihtiyat ile adım atmalıydı. Olabilirdi ki yanlış bir hareket, bilinmez bir muvazeneyi bozsun, o zelzeleleri davet etsin (Güntekin, 1993b: 112).

Miskinler Tekkesi romanındaki Nur-ı İrfan Müdürü Şefkati Bey ve babası şeytana pabucunu ters giydirecek cihettendirler. Başka amaçla aldıkları arsayı, çıkarlarına öyle uygun olduğu için okul yapmak suretiyle kullanmışlardır. Bu okulda her şeyi kendi çıkarları doğrultusunda sürdürmektedirler. Müdür Şefkati Bey ve babasının amacı eğitimden ziyade maddi kazanç sağlamaktır.

Çok kere birbirinden aptal görünen, fakat sırası gelince de şeytana külah giydirecek kadar hinoğlu hin olan müdürün hangisinin ötekine üstün olduğunu anlayamamışım. Muhakkak olan cihet, paranın babada olduğu ve mektepte en ziyade onun borusu öttüğüydü (Güntekin, 2005c: 41).

4.3.2. Erkek Öğretmenler

Reşat Nuri Güntekin romanlarında erkek öğretmenler kadın öğretmenlere nispetle daha fazladır. Reşat Nuri Güntekin romanlarındaki erkek öğretmenler ilk romandan son romana doğru sırasıyla şunlardır:

Harabelerin Çiçeği romanında Süleyman'ın Fransız kimya öğretmeni, ona fen derslerini sevdirmiş ve Süleyman'ı yüzü yanıp son derece kötü bir hal aldıktan sonra bile hayata olumlu açıdan bakmaya teşvik etmiştir. “Bu ihtiyar Fransız'da, neşe ile hüznün ve hassasiyet, gayet tatlı bir surette meczolmuştu.”

Tahsil için Avrupa'ya gitme fikrini Süleyman'a veren o olmuştur ve Süleyman'ın babasını, ona bu konuda bir mektup yazarak ikna etmiştir.” (Güntekin, 2005a: 54).

Gizli El romanında Şeref, bir gece eğlencesinde karşılaştığı uzun bıyıklı, haydut kılıklı bir mektep hocasından bahseder (Güntekin, t.y.a: 18).

Çalığışu romanı erkek öğretmen tipleri bakımından zengindir. B... Darülmuallimatı muallimleri:

Zahit Efendi, ihtiyar bir din dersleri hocasıdır.

Coğrafya hocası Ömer Bey, kıranta bir miralay mütekaididir.

İsmi belli olmayan bir yazı öğretmenin yanı sıra musiki muallimi Şeyh Yusuf Efendi'den de bahsedilir (Güntekin, 1999a: 238). Şeyh Yusuf Efendi'yi Feride şu şekilde tasvir etmiştir:

Halim, tatlı bir adamdı. Süzgün yüzünde, ekseriya ölmeye mahkum hastalarda görülen renksiz, nazik, şeffaf bir beyazlık vardı. İnce sarı sakalı, açık mavi gözleri bana, pansiyonun loş dehlizlerinde mahzun mahzun gülümseyen İsa resimlerini hatırlattı. Hele söz söyleyişi doyulmayacak kadar tatlıydı. Bu halim, tatlı seste belli belirsiz bir şikâyet ahengi vardı. Hani hasta çocukların sesinde duyulan o mahzun, gizli şikâyet! (Güntekin, 1999a: 238).

Damga romanındaki Mahmut Efendi, İffet ve ağabeyi Muzaffer'e konakta eğitim veren hocadır (Güntekin, 2005b: 8). Mahmut Efendi, ilme değer veren, tevazu sahibi biridir.

Halim, tatlı, kalender bir adamdı. Bir insan için en büyük meziyetin bilim ve tevazu olduğuna kaniydi. İkide birde tekrar etmekten hoşlandığı bir sözü vardı: 'Evlatlarımın maktul olmalarını, katil olmalarına tercih ederim!' derdi (Güntekin, 2005b: 15).

Vecdi Bey, İffet İdadi'de okurken bazı büyük talebelere Meşrutiyet'ten bahsettiği söylenildiği için tutuklanan bir öğretmendir (Güntekin, 2005b: 20).

Akşam Güneşi romanında Nazmi, Galatasaray'da okurken kendine özgü bir tarza sahip olan Fransızca hocasından bahseder. " Vaktiyle Galatasaray'da bir Fransız hocamız vardı. Fikirlerine kimseninkine benzemediği için deli derlerdi. Fakat çok anlayışlı, tam manasıyla orijinal bir adamdı." (Güntekin, 1993a: 20).

Yeşil Gece romanında da geniş bir öğretmen kadrosu vardır. Bunlar, Medrese zihniyetine savaş açan Ali Şahin, Sarıova medresesi hocaları Müderris Zühtü Efendi, Hacı Fettah Efendi, Zeynel Hoca, Mecit Molla; Emin Dede İptidaisi muallimleri ve Afif Efendi olarak sayılabilir.

İdadi muallimleri: Şahin Efendi, yetiştireceği talebeyi onlara emanet edeceği için idadi muallimlerini son derece önemser. Ancak Şahin Hoca'nın büyük umut bağladığı idadi muallimleri arasında kendi tabiriyle işe yarayacak iki üç kişiden fazla kimse yoktur.

İdadi muallimlerine gelince, bunlardan bir kısmı softa bozuntusuydu. Eski Darümualliminlerde üstün körü bir tahsilden sonra fen, riyaziye, coğrafya muallimi olmuşlardı. Aralarında birkaç istidatlı genç yok değildi. Fakat bir kısmı müritti. Açık hareket ettikleri ve sözlerini sakınmadıkları için halk nazarında deli, dinsiz, ahlaksız diye tanınıyordu. Bu bakımdan ciddi bir iş görebilmelerine imkan yoktu. Hâsılı, koca mektepte işe yarayacak ancak iki, üç muallim vardı (Güntekin, 1993b: 97).

Emin Dede İptidaisi muallimleri sekiz kişiden oluşmaktadır. Şahin Hoca'nın onlar hakkındaki düşünceleri şöyledir:

Sekiz hocamın biri tamamıyla emniyet edilecek arkadaş. İkisi bulanık fikirli, fakat temiz ve müsait iki genç ki gayret edersem az zamanda iki mükemmel iptidai hocası olur. Dördüncüsü, şahsiyetsiz, istidatsız, ne iyi, ne kötü bir delikanlı. Bugün yuları softaların elinde olduğu için zararlı gibi görünüyor. Fakat nereye gidersek oraya gidecek tabiatta. Onu adam edemem, fakat

iyi idare edersem maksadına hizmet edebilecek bir hale getirebilirim. Geri kalan dördü görünüşe nazaran zararlı ve müfsit şahsiyetler. Demek dört onlardan dört bizden...” (Güntekin, 1993b: 63).

Sarıova İdadisi Fransızca ve hesap muallimi Mehmet Nihat Efendi, Kelami Baba türbesini yaktığı sanılan ve derslerine zamanında gitme konusunda son derece titiz olan bir öğretmendir (Güntekin, 1993b: 176).

Acımak romanında Kaymakam Mürşit Efendi'nin kendisine gelen şikâyet dilekçeleri üzerine görevden aldığı öğretmen şu şekilde tanıtılır:

Son derece cahil, müseyyep ve bunak bir ihtiyarımış. Bu yetmez gibi bir dilenci tabiatlıymış. Mütemediyen talebe ailelerini iz'aç eder, para istermiş. Akşamüstleri zembille çarşıda dolaşır, bakkalların, zerzevatçıların önünde durarak: ‘Çocuklarınızın hocasıyım, bana yardım sizin için borçtur!’ dermiş. Bir avuç pirinç, bir kök ıspanak almadan gitmezmiş. Mektepte ders esnasında sınıftan çıkarak çocukların sepetlerini karıştırır, köftelerini, yumurtalarını aşırırmış (Güntekin, 2006: 82).

Mürşit Efendi, halkı rahatsız eden bu ihtiyar hocayı teftiş etmek için okula gittiğinde ihtiyar hoca marş okurken yaramazlık yapan çocuklardan birkaçını itmiş ve onlara “Ulan, uslu durun. Beni ekmeğimden edeceksiniz!” (Güntekin, 2006: 83) şeklinde söylenerek öğretmenliği gelir sağlamak amaçlı yaptığını dile getirmiştir. Mürşit Efendi, bu öğretmeni jandarmayla kovdurur ama yine de yakasını ondan kurtaramaz. Bu ihtiyar hoca, duygu sömürüsü yaparak Mürşit Efendi'den affını rica eder ama bir netice çıkaramayınca da boynunda torba ile kapı kapı dolaşarak “Eski bir muallimim...Beni sokağa attılar. Merhamet ediniz!” (Güntekin, 2006: 83) şeklinde söylenerek insanların duygularını sömürmeye devam eder.

Kızılıcak Dalları romanında ismi verilmemekle birlikte konaktaki çocukların ve Gülsüm'ün gittiği mahalle mektebinde bir hoca tipi de vardır.

Gökyüzü romanında roman kahramanı Bursa'da bir ispiirtizma töreninde rastladığı bir öğretmenden bahseder. “Bizi, çekirge şalvar biçiminde bol aba pantolonlu, pos kıranta bıyıklı bir adam karşıladı. Bu, Mükerrerem'in ispiirtizmacı muallim arkadaşıydı. Adamcağız, Sevim'le benden utanıyor, konuşurken çarşafı büyük hanımlar gibi elini ağzına kapıyordu.” (Güntekin, 1992b: 66).

Roman kahramanı yine Bursa'daki ispiirtizma törenleri sırasında Coşkun Yılmaz adlı bir ilk mektep hocası tanımıştır (Güntekin, 1992b: 83). Bu ilk mektep hocası gündüz mektepte çocuklara öğrettiği yenilikçi fikirlerin aksine gece ispiirtizma işleriyle uğraşmaktadır:

Hepsi neyse ama ben, en ziyade şu Ürkmez midir, Yılmaz mıdır nedir. O genç mektep hocasına acıyorum. Gündüz mektepte çocuklara 'Biz genç cumhuriyetin genç çocukları... Karanlığı yıktık, taassubu kestik, hurafeyi astık. Bir elimizde inkılâbın bayrağı, bir elimizde yeni bilgilerin meşalesi, nereye gidiyoruz, biliyor musunuz?' diye kim bilir ne edebiyatlar yapmıştır? Gündüz yeni fikre, gece meczup fizik muallimiyle elektrikçi şeyhin peşinde gökyüzüne. Hadi canım, bu kadar maskaralık olmaz! (Güntekin, 1992b: 83).

Değirmen romanında yer alan öğretmen tipleri şunlardır:

Meşrutiyet Mektebi Başmuallimi Ahmet Masum (Güntekin, 2004a: 59). Sarıpınar medresesinin köklü bir geçmişe sahip Müderrisi Hacı Fikri Efendi (Güntekin, 2004a: 46). Parlak bir özgeçmişe sahip olmayan, bir zamanların şantaj üstadı gazetecisi, Sarıpınar Sancak İdadisi Fransızca ve Tarih muallimi Çopur Resmi. Çopur Resmi şu şekilde tanıtılır:

O, zehir gibi kalemi olan bir şantaj üstadı idi. Fakat nedense memurluğu gazeteciliğe üstün tutardı. Ara sıra azledilerek İstanbul'a geldikçe gazetelerden birine kapılanır, birkaç ay şantaj yaparak yeni bir memuriyet koparıp giderdi. Şimdi bir seneden beri Sancak İdadisinde Fransızca ve Tarih muallimi idi (Güntekin, 2004a: 40).

Miskinler Tekkesi romanında Nur-i İrfan muallimlerini roman kahramanı Süleyman'ın yakın arkadaşı Talat, yakın mahallelerde oturan birkaç ihtiyar ve Darülfünunlu gençler oluşturur.

Çocuklara Milli ve İslami şîara uygun bir terbiye verecek muallimlere gelince, bunların en ehemmiyetlisi bizim Talat'tı. Ötekiler yakın mahallelerde oturan birkaç ihtiyar ve Şefkati Bey'in ara sıra Zeynep Hanım Konağı'ndan avlayıp getirdiği Darülfünunlu gençlerdi (Güntekin, 2005c:43).

Darülfünunlu hocalar hırslarına kapılarak müdürün yerine geçmek için çeşitli planlar kurup, oyunlar tertipleşeler de kendi sonlarını hazırlamış olurlar.

Bu Darülfünunlu çocukların bazılarında bir fikir hissedirdim. Güya ortada yenip içilecek bir şey varmış da bunu ihtiyarlar kendilerine saklıyorlarmış gibi garip bir vehme kapılırlar ve onları devirerek mektebin başına geçmek için aralarında tertipler yapar, talebeyi kışkırtırlardı. Bu zamanlarda, Şefkati Bey için bütün mesele zaman kazanmaktı. Zavallı çocuklar, benim odadaki, bana bile hayrı dokunmayan, göstermelik kasa gibi kendi

tertiplerinden de ümit kesinceye kadar sınıflarda bağır bağıra ders takrir ederler, bahçede konferanslar verirler ve sonra kaybolurlardı (Güntekin, 2005c:43).

Kan Davası romanının ana kahramanı öğretmen Ömer. İdealist biri olan Ömer, “13’ler” diye adlandırılan “eşkîya çetesi”nden oluşan çocukların eğitimle topluma kazandırılacağını düşünür. Bu çocukların ne yapılacağı, nasıl baştan savılacağı düşünülürken Ömer onların eğitimle topluma kazandırılabilceği fikrini savunur ve “13’ler”i de yanına alarak Yukarı Sazan’a gider. Yukarı Sazan’da çok zor şartlar altında bu çocukları eğitme, topluma kazandırma adına elinden geleni yapar.

Ömer, hem yöre halkının hem resmi kurumların ‘ it köpek güruhu’ gibi görüp dışladığı bu kimsesiz çocukların sorumluluğunu üstlenir. Murat Bey’in de yardımıyla, resmi makamları ikna ederek Yukarı Sazan köyüne öğretmen olarak atanır; çocukları da alarak, eski zamanlarda bu dağda yarı eşkıya yarı derebeyi olarak hüküm sürmüş Leylekoğlu’ndan kalma, yarısı yıkılmış bir kuleye yerleşirler. Damı olmayan bu harabeden bir mektep oluşturmaya girişen Ömer’in bu çabası, aslında aç ve sefil, vahşi çocukların külünden, çalışma ve sorumluluğun paylaşıldığı bir eğitim seferberliği ile yeniden insanı yaratmayı hedefler. Bu kutsal sığınak Masalın Sonu’nda, ‘Dağ başında bir eşkıya kulesinde, Amerikan gangsterlerini pek de yadırgatmayacak küçük şose soyguncularıyla kurulmuş mektep’ diye anılacaktır (Altuğ, 2005: 70).

Aşağı Sazan başmuallimi. Ömer’in gönüllü olarak gideceği Yukarı Sazan için hiç de iç açıcı şeyler düşünmez. “ Hangi hoca, hangi insana benzeyen insan barınabilir ki orada? Herkes, canını sokakta mı buldu? (Güntekin, 1997: 46). Buna rağmen Resim öğretmeni Esmâ Güneylî’nin Yukarı Sazanlı çocukların adam olamayacağı yönündeki görüşlerine kızmış, söylediklerini meslek ahlakına uygun bulmamıştır.

“ Yoo...Yo...O kadar da ileri gitmemeli. Yoksa bizim mesleğin ne kıymeti kalır? Sen hocasın. Bunu söylemek sana yakışmaz! ” diye onu azarlamaya başlıyor.” (Güntekin, 1997: 87).

Ömer, Yukarı Sazan başmuallimini bulunduğu mevki kaybetmek istemeyen ve daha iyi mevkilere gelmek için temkinli hareket eden biri olarak görür. Ömer Yukarı Sazan başmuallimi için şu şekilde düşünür:

Söylediği bütün bu güzel şeyleri düşünmüyordu. Bana yalan söylüyordu, demeyeceğim. Aslında iyi niyet sahibi bir adam olabilirdi. Fakat hayatta epeyce yol almış, çoluk çocuğa karışmış, bulunduğu yerde kendine şöyle böyle bir mevki yapmış bir münevver olarak sürüden ayrılmaya korkuyordu. Buradaki ufak menfaatlerini, mebusluğa kadar açık gördüğü istikbalini tehlikeye atmak istemiyordu (Güntekin, 1997: 189).

Son Sığınak romanında iyi, fakat vazifesini fazla ciddiye alan Edebiyat hocası (Güntekin, 1992a: 58).

Yeni Tiyatro kurucularından biri olan eski bir mektep hocasıdır.

Bu adam, elli beş altmış yaşlarında, boynu biraz yana çarpılmış, çıkık alınlı, çökük yanaklı, kara kuru bir ihtiyardı. Sağ gözünün kuyruğu, çiçek bozuğundan hafifçe büzülmüştü. Yine aynı sebepten yer yer tırtıklanmış, ipince çapkın bıyıkları vardı (Güntekin, 1992a: 18).

Hoca, tiyatronun eğitime anlamında önemli olduğunu düşünür ve asıl mektebin tiyatro olduğuna dair nutuklar verir (Güntekin, 1992a: 58).

Esas mesleği öğretmenlik olmadığı halde Reşat Nuri Güntekin romanlarındaki kahramanların pek çoğu belli bir müddet de olsa öğretmenlik yapmıştır. Bu kahramanları kronolojik olarak şöyle incelemek mümkündür:

Gizli El'de Şeref, Aziz Paşa'nın oğluna din ve hesap dersleri, kızına ise Türkçe dersi verir (Güntekin, t.y.a: 47).

Damga romanının kahramanı İffet, Cemal Kerim Bey'in çocuklarına ders vermiştir.

Dudaktan Kalbe'nin Kenan'ı bir müddet musiki hocalığı yapar. "Bazı arkadaşları ona musiki muallimliği tavsiye etmişler, rüştiye mekteplerinde bir iki gına dersi, fakir mahallelerinde iki üç keman hocalığı bulmuşlardı." (Güntekin, t.y.b: 38).

Yaprak Dökümü romanında Ali Rıza Bey, kısa bir müddet tarih öğretmenliği yapmıştır. "Bir tarihte vilayetlerden birinin idaresinde, beş altı ay, hasta bir tarih hocasına vekâlet etmiştir." (Güntekin, t.y.c: 15).

Miskinler Tekkesi'ndeki Süleyman, Nur-i İrfan mektebinde yazı hocalığı yapmıştır. "Vazifem katiplik ve yazı hocalığıydı. Canım sıkıldıkça bazı açık derslere girip çıkacak, odamın etrafındaki pencerelerden teneffüs bahçesine gözcülük edecektim." (Güntekin, 2005c: 42).

Talat hususi bir mektepte hesap ve Farisi hocalığı yapmıştır. “Aksaray taraflarında bir hususi mektepte üç yüz kuruş aylıkla hesap ve Farisi hocalığı yapmaya gidiyordu.” (Güntekin, 2005c: 38).

4.3.3. Kadın Öğretmenler

Reşat Nuri Güntekin romanlarındaki erkek öğretmenler kadar çok olmasa da kadın öğretmen tipleriyle de karşılaşırız. Bu romanlardaki başlıca kadın öğretmen tipleri şunlardır:

Çalığışu romanının ana kahramanı Feride kuşku yok ki hem Reşat Nuri hem o dönem romanları içinde en dikkat çeken öğretmen karakteridir. İstanbul’u bırakıp Anadolu’da öğretmenlik yapmaya başlaması bir roman kahramanı olarak ayrıcalığını sağlarken dönemin genç kızları üzerinde de etili olmuştur. *Çalığışu* romanında Feride iki kimlikle karşımıza çıkar. İlkinde yaramaz, neredeyse şımarık, alaycı, eğlenceye düşkün bir “Çalığışu”dur. İkinci kimliğinde ise “idealist öğretmen”e dönüşür.

Feride Dame dö Sion’da eğitim almıştır. Buradaki öğretmenleri onun üzerinde etkili olurlar. Sör Matild isminde mutaassıp bir musiki hocası, Müzik dersi veren İhtiyar Frer Ksavye, titiz bir hoca, böceklerden korkan hoca gibi dekor mahiyetindeki hocaların yanı sıra önemli öğretmen tipleri de çizilmiştir.

Bu öğretmenler arasında Sör Aleksî ilk anda dikkat çeker. Çünkü “...siyah elbisesinin içinde filiz gibi boyu, bembeyaz koleret’i alnına kaldırılmış bir saraylı yaşmağına benzeyen başlığı arasında sivilceli kansız yüzü, narçiçeği dudaklarıyla...” Sör Aleksî, Feride’nin idealizminin kaynaklarından (Güntekin, 1999a: 6) Feride’nin en umutsuz anlarında Sör Aleksî’nin peygamberce sözleri imdadına yetişir.

İlk günlerin titiz ümitsizliği içinde, kim bilir, ne münasebetsiz şeyler yumurtlayacaktım? Halbuki artık buraya alışmaya başladım. Sör Aleksî’nin hiç dilinden düşürmediği bir söz vardı: ‘Kızların, ümitsiz hastalıkların, mukadder felaketlerin son bir ilacı vardır: Tahammül ve tevekkül. Elemlerde bir gizli şefkat var gibidir. Şikayet etmeyenlere, kendilerini güler yüzle karşılayanlara karşı daha az zalim olurlar.’ *Çalığışu*, bu sözleri daima gülümseyerek dinlerdi. Halbuki şimdi onları doğru buluyor ve gülmeye cesaret edemiyorum.

Zeyniler’deki bir ay içinde öyle saatlerim oluyordu ki, bunalıyordum: ‘ Uğraşmak beyhude! Daha fazla dayanamayağım! ’ diyordum. İşte o zaman, Sör Aleksî’nin bu peygamberce

sözleri imdadıma yetişiyordu. İçim kan ağlarken gülmeye, şarkı söylemeye, ısıklık çalmaya başlıyordum. O kadar ki, kalbim nihayet bu neşenin yalanına inanıyor, suya konan kuru çiçekler gibi titreye titreye canlanmaya başlıyordu (Güntekin, 1999a: 168).

Mektebin en büyüğü konumundaki, herkesin sayıp, korktuğu Sör Süperiyör de Feride üzerinde etkili olmuştur. Köpeklere yiyecek bırakmak için yemek artıklarını aşırın ve duvardan atlayarak köpeklere yem bırakan Feride'ye müsamaha gösterse de ona doğru olanı uygun bir şekilde anlatarak benimsetmiştir.

“–Küçük, hayvanları korumak güzel şey, dedi. Fakat itaatsizlik etmek hiç öyle değil. Bırak sepeti bana. Ben kırıntıları kapıcı ile köpeklere gönderirim.” Feride cezalandırılmamasına çok sevinir aynı zamanda da şaşırır ve şaşkınlığını şu şekilde ifade eder. “Sörler ne garip insanlardı. Zannedirim ki başka bir mektepte bunu yapsam ya hapsedilir yahut da bir başka ceza gördüm.” (Güntekin 1999a: 22).

Huriye Hanım, huysuz olarak tanıtılan bir öğretmendir. “Kırk beş yaşlarında, kara yüzlü, hırçın tavırlı, ufak tefek bir kadın olan Huriye Hanım. Feride'nin Coğrafya ve Resim muallimi olarak atandığı B...Vilayeti Merkez Rüştüyesi'ne daha önce Gelibolu mektebinden gelen Coğrafya ve Resim muallimidir. Feride'nin kendi yerine atandığını öğrenince onu rakibi olarak görür. Feride'nin kendi yerine atanmasına tahammül edemeyen Huriye Hanım ona iftira atacak denli zayıf ve kötü karakterlidir. Maarif Müdürü ve rüşdiye müdürüyle işbirliği yapıp birtakım hilelerle Feride'yi Zeyniler'e göndertmekten kaçınmaz (Güntekin, 1999a: 153).

B...Vilayeti Merkez Rüştüyesi öğretmenlerinden “Kara Gözlü Muallime” olarak tanıtılan Öğretmen Hanım, haksızlığa tahammül edemeyen karakteriyle dikkat çeker. Huriye Hanım'ın şirretliğinin, Feride'nin masumiyetinin farkındadır. Müdireye ve muallimlere, Feride'nin namusuna laf uzatacak dereceye varan Huriye Hanım'a müsaade ettikleri için tepki gösterir.

– Müdire hanım, bu nasıl müdirelik? Bu kadının, bir muallimenin namusuna dil uzatmasına nasıl müsaade ediyorsunuz? Neredeyiz? Bir kelime daha söylemesine müsaade ederseniz, onu değil, sizi mahkemelerde süründürürüm. Kendini nerede sanıyor bu kadın?

Kara gözlü muallime, bu defa da ayağını yere vurarak öteki hocalara çattı:

Aferin size arkadaşlar, çok beğendim doğrusu. Mektep içinde bir meslektaşın tahkir edilmesini böyle sırtta sırtta dinliyorsunuz ha? (Güntekin, 1999a: 153).

Kendileri dururken Feride'nin başmuallim olmasını hazmedemeyen ve onun hakkında dedikodu yapan Kuşadası muallimleri şöyle tanıtılmıştır:

Kuşadası muallimleri, yaşlı başlı hanımlardır. Gerçi bunlar, öyle malumatlı, meziyetli insanlar değil, fakat ne olursa olsun, yaşlı başlı kadınlar. Maarif memurlarının dedikleri gibi her birinin on beşer, yirmişer senelik 'kıdem'leri var. Onların yerinde olsam, sonra, günün birinde kendi kızımдан küçük bir kız çocuğu başıma getirsinler, zannediyorum ki benim de kalbim kırılır (Güntekin, 1999a: 333).

Acımak romanının kahramanı Zehra. Zehra, görev yaptığı şehri kendine bir vatan, mektebi aile ocağı bilerek canla başla çalışmış ve yirmi beş yaşına gelmeden mektebinin başmuallimi olmuştur. Maarif Müdürü, Zehra'yı, Mebus Halil Bey'e şu şekilde anlatır:

Bundan dört sene evvel küçük bir kız, minimini bir darümuallimat mezunu olarak buraya gelmiş. İlk zamanlarda çok sıkıntı çekmiş. Fakat meyus olmamış. Şehri kendine vatan, mektebi bir aile ocağı yapmış. O kadar gayretle çalışmış ki, terakkisine mani olamamışlar. Daha yirmi beş yaşına gelmeden mektebine başmuallim yapmışlar, eline kocaman bir kız mektebini teslim etmişler. Şimdi yirmi dokuz, otuz yaşlarında vardır Bugün ekserisi kocaman ev hanımları olan eski talebesi üzerinde hala eski nüfuzunu muhafaza eder. Mektebe gelince göreceksiniz ya. Bu külüstür şehirde umulmayacak kadar güzel bir şeydir. Parasız hiçbir şey olmaz, deriz. Esas itibariyle doğrudur. Fakat çalışan ve irade sahibi bir insanın nelere yapabileceğine mektepten güzel örnek gösterilemez (Güntekin, 2006: 9).

Zehra'nın çocuklara verdiği terbiye son derece "temiz ve mükemmel"dir. Zehra, müspet kafalıdır. Hurafe ve hayalle mücadele etmiştir. Ancak onda manevi temizlik hastalığı gibi bir zaaf da vardır.

Çocuklarımıza verdiği terbiye de aynı derecede temiz ve mükemmeldir. Bir kere çok müspet kafalı bir kadın... Hurafe ile hayal ile mütemadiyen mücadele eder, talebesine ancak ilmin en müspet hakikatlerini öğretir. Sonra onda bir nevi hastalık, hiç durmayan, onu daima için için yakan bir humma var: Doğruluk, fedakarlık, manevi temizlik hastalığı...Haksızlığın, yalanın, rıyanın hasılı, bütün ahlaksızlıkların ve zaafaların müthiş düşmanıdır (Güntekin, 2006: 10).

Öğrencilerin kılık ve kıyafetlerine, fiziki görünümüne son derece önem verir. Öğrenciler bu açıdan düzgün değilse bunu kendi kabahati olarak görür.

Sabahları olduğu gibi akşamları azat vaktinde de kapının yanında durur, çocukların kıyafetlerini muayene ederdi. Kimin saçını düzeltir, kimin kuşağını bağlar, kiminin kirlenmiş yüzünü, mürekkeplenmiş parmaklarını yıkamağa gönderirdi. Hatta ayak üzerinde sökükle elbise, kopuk düğme diktiği de olurdu. Sabahleyin fena bir kıyafetle mektebe gelen çocukların analarına kızar, hatta bazen onları mektebe davet edip haşladığı da olur. Buna mukabil talebeyi akşam paydosunda evlerine gönderirken kıyafetlerine nezaret etmeyi de kendine ait bir vazife addeder. Akşamüstü sokakta kirli ve kılıksız bir talebe görürse pek fena üzülür: 'Vazifemi yapamadım, rezil oldum.' diye asabileşir (Güntekin, 2006: 16).

Maarif Müdürü, Zehra'nın eğitim anlayışını göstermek için bahçedeki ağaçları örnek gösterir. Ağaçların hepsi tek tiptir ve hasta, cılız bir ağaç bile görmek mümkün değildir. Ağaçlarda olduğu gibi öğrencilerde de Zehra'nın zayıfa, başarısız ve tembele tahammülü yoktur.

Şu ağaçlara bakınız, dedi. Zehra'nın sarf etmiştir; onların asker taburları gibi intizamla saf saf dizilmelerine çalışır; sivri tepeleri kestirir; fazla dalları budar, hasılı hepsini birbirine benzetir. Birinin ötekinden büyük ve başka ruhunu ve çocuklara verdiği terbiyenin cinsini göstermek için bunlardan iyi misal olamaz. Bahçede ne kadar sakat, cılız, çarpık ağaç varsa sökmüş, bütün emeğini kuvvetli ve güzel olanlara vermiş. İnsan, şu bahçeyi bir fabrikadan çıkmış zannedecek (Güntekin, 2006: 16).

Eski Hastalık romanında Züleyha'nın Amerikan Kolejinden hocası Mis Lorley de bir öğretmen olarak karşımıza çıkar. Züleyha gibi Amerikan Kolejindeki diğer öğrenciler üzerinde de etkisi büyük olan Mis Lorley, Züleyha'da yüksek idealler oluşmasını sağlar (Güntekin, 1994: 27).

Kan Davası romanında Resim öğretmeni Esmâ Güneyli, Yukarı Sazanlı çocukların ne yapılacağı tartışıldığı sırada Ömer Hoca'nın çocukların eğitimle ıslah edilebileceği görüşüne karşılık bu çocukları eğitmenin mümkün olmadığını savunmuştur. "Kız, inadında ayak diriyor; fena yaradılışlı insanları yola getirmenin mümkün olmadığını anlatmaya, ispat etmeye uğraşarak çarpınıp çarpınıyor." (Güntekin, 1997: 87).

Ama aynı Esmâ Güneyli için Yukarı Sazan, basında yer aldıktan sonra adeta bir peri masalına dönüşmüştür. O "Bu vatan meraklısı manzumeler okuyan edebiyat meraklısı genç hoca" bu ve başka nedenlerle, artık Yukarı Sazan için ilk düşündüğünün aksine bir ideal tutkusuna bürünmüş ve romanın sonuna doğru ikinci hoca olarak Yukarı Sazan'a gitmeyi gönüllü olarak kabul etmiştir (Güntekin, 1997: 194).

4.3.4. Eski Tip Öğretmenler

Eski tip öğretmenler, eğitim yöntemi olarak eski usulü tercih etmekte, yeniye karşı çekingen tavırlar takınmaktadırlar. Romanları kronolojik olarak incelediğimizde karşımıza çıkan eski tip öğretmenler şunlardır:

Çalığışu romanındaki Hatice Hanım Feride'nin Zeyniler köyünde gittiği okulun hocasıdır.

Bu Hatice Hanım, iri yapılı, kocaman yüzlü, biraz kamburu çıkmış, yetmişlik bir ihtiyardı. Kınalı saçlarının üstüne yeşil bir yemeni örtmüş, arkasına ferace biçiminde koyu bir yeldirme giymişti. Meşin gibi sert, esmer yüzünün buruşukları arasında inanılmayacak kadar taze ve canlı gözleri, bembeyaz dişleri vardı (Güntekin, 1999a: 163).

Pek Müslüman bir kadın olan Hatice Hanım, köyün ölüsüne, dirisine yetişir, mevlütleri okur, kadın ölümlerinin cenazelerini yıkama gibi köylünün pek çok işini görür (Güntekin, 1999a: 162).

Yeni eğitim usullerini bilmeyen Hatice Hanım, mektepte hem hoca hem hademe niteliğindedir (Güntekin, 1999a: 164). Hocalık vazifesini kalplerde dünya emelini söndürmek olarak algılayan Hatice Hanım, çocuklara da bunu telkin eder.

Bu kadıncağız, hocanın vazifesini, kalplerde dünya emelini söndürmek diye öğrenmiş. Her fırsatta yavrucakları ölümle yüz yüze getiriyor. Duvardaki birkaç tabiye levhasını sırf bu maksatla mektebe gönderilmiş sanıyor (Güntekin, 1999a: 176).

Hatice Hanım, ceza usulü olarak değneği kullanır. “Hatice Hanım, o sabah, taze taze mezarlıktan kesilmiş uzun değnekleri yanına yerleştirdikten sonra, birer birer çocukları yanına çağırma, derslerini okutmaya başladı (Güntekin, 1999a: 175).

Hatice Hanım'ın, dayakla uslanmayan çocukları cezalandırma yolu ise cezalandırılacak çocuğu derslikteki bir dolabın içine hapsetmektir.

Öteden beri dayakla uslanmayan yaramazları bunun içine hapsederek adam edermiş. Muhtarın, Vehbi isminde bir küçük oğlu varmış ki, hemen bütün zamanını bu sandığın içinde geçirirmiş. Bu çocuk, bir yaramazlık yaptığı zaman kendiliğinden dolaba girer, tabuttaki cenaze gibi sırt üst yatar ve yine kendi eliyle kapağı kaparmış (Güntekin, 1999a: 169).

Hatice Hanım, kadın ve erkeğin bir arada okuyamayacağını düşünür, çocukların minareye benzettiği sıralarda akıllarına ders girmeyeceğini düşünerek sıra kullanmaz. “Çocuklar, böyle yerlere oturmaya alışmışlardır. Minare gibi şeyin üstünde adamın zihnine ders girer mi? ” Hatice Hanım, çocuklara yüksek sesle bağıra çağıra ders okutturur ve Feride'ye yüksek sesle okumanın öğrenmede daha etkili olduğunu söyler. “ Elbette kızım!

Mektep bu. Keser vurmadaa ağaç yontulur mu? Ne kadar ses çıkarırlarsa, ders o kadar zihinlerinde yer eder.” (Güntekin, 1999a: 170-172).

Yeşil Gece romanı medrese zihniyetine karşı yazılmış bir roman olduğu için bu romanda eski tip öğretmenler diyebileceğimiz medrese hocaları diğer romanlara göre oldukça fazladır. *Yeşil Gece* romanında medrese hocalarının genel bir görünümü çizilir. Medrese hocaları, birbirleriyle rekabet içindedirler. Kendi menfaatleri için dini, ilmi kullanmaktadırlar ve bunun için başkasının canına bile kastetmekten çekinmezler.

Evet, yeşil ordunun kumandanlarının da gönüllü neferlerinden kalır yanı yoktu. Onlar da dini ve ilmi, menfaatlerine alet etmiş kimselerdi. Onlar da softalar gibi amansız ekmek kavgalarına tutuşuyorlar, durmadan birbirlerini yiyorlardı. Aralarında birbirlerinin namusuna, canına kastedercesine rekabetler vardı.

Bir zamanlar anlaşılmaz dillerini bir ibadet huşuu içinde dinlediği nice heybetli Dersiamlar vardı ki genç softa, sonradan saray kölesi, Abdülhamit casusu olduklarını öğrenmişti. Hatta evlatları demek olan medrese talebesi de dâhil olduğu halde sürdürdükleri insanın, söndürdükleri ocağın had ve hesabı olmadığını ağızdan kulağa söylerlerdi. Bunlar öyle adamlardı ki bir padişah selamı, üç beş liralık bir ihsan için Allah’ı da, peygamberi de tereddütsüz satarlardı (Güntekin, 1993b: 27).

Yeşil Gece romanındaki bu genel yargıyı bütün medrese hocalarında görmek mümkündür. Romandaki medrese hocaları şunlardır:

Zühtü Efendi. Medreselerin ıslahı görüşündedir, Maarif Mektepleri teşkilatının medreselerde uygulanmasını öngören gazete yazıları yazar.

Sarıova’da günün ateşli havası medreselerin ıslahı meselesiydi. Haftada iki defa çıkan ‘Sarıova’ gazetesinin hemen hemen her nüshasında Zühtü Efendi’nin bu meseleye dair bir başmakalesi çıkıyordu. Müderris Efendi, medreseleri eski haline bırakmak isteyenleri din, devlet ve millet hainliğiyle itham ediyor, buralara yalnız ulum-ı cedide sokulmasını kafi görmüyor, maarif mektepleri teşkilatının hemen hemen aynen medreselerde tatbikini müdafaa ediyordu (Güntekin, 1993b: 59).

Zühtü Efendi, zaferden sonra birdenbire saf değiştirecek medrese zihniyetine tamamen karşı biri olacaktır (Güntekin, 1993b: 223).

Hacı Fettah Efendi. Yaşlı bir müderristir. Onu, şöhretinden yararlanmak için medreseye alırlar. Şahin Efendi’yi medreseye bağlayan bu kendi gördüğu rüyayı karşısındakine de göstermek özelliğine sahip ihtiyardır.

Sarıova medresesindeki hocalar arasında bir Hacı Fettah Efendi vardı. Birçok yıllar Mısır'da okumuş, sonra yine birçok yıllar Fatih medresesinde müderrislik etmiş, nihayet İstanbul'da malı, mülkü olduğu halde anlaşılmasın bir inat ile doğduğu yerlere ölmeye gelmiş acayip bir ihtiyardı. Hemşehrileri Fettah Efendi'nin eski şeref ve şöhretinden kendilerine de pay çıkarmak için onu kendi medreselerine müderris yapmışlardı. Gerçi o, artık hiçbir şey okutamayacak kadar bunamıştı; başı, sonu, mantık ve nizamı olmayan sözlerle ders anlatması rüya gibi bir şeydi. Fakat bu rüyada garip bir sirayet hassası vardı. Onu dinleyenlerden bazıları, peygamberler ve İslam tarihinden kalma masal döküntülerinin kim bilir daha nelerle karışmasından doğan bu garip rüyayı onunla beraber görmeye başlarlar ve bu uçurumda sürüklenip gidenlerin başında Şahin gelirdi. İşte Şahin'i ilk önce bir türlü alışamadığı medresesine yavaş yavaş bağlayan bu, kendi rüyasını başkasına da göstermek hassasına sahip garip bir ihtiyar olmuştu (Güntekin, 1993b: 17).

Zeynel Hoca, Ali Şahin'in Somuncuzade Medresesindeki arkadaşlarındandır. Karadenizli koyu mutaassıp bir softa olan Zeynel Hoca, Otuz Bir Mart'ta şeriat uğruna şahadet şarabını içmesine bıçak sırtı kala bir yolunu bularak darağacından kurtulmuştur (Güntekin, 1993b:14).

Zeynel Hoca, anlatıcı yazar tarafından uzun boylu, sopa gibi dik vücutlu, gayet haşin dik kafalı, geçimsiz, mutaassıp bir softa olarak takdim edilir. Keskin sivri yüzünde sivri dişleri, bir yana çarpılmış uzun bir burnu vardır. Dini işkence ve korkutma aracı olarak algılanmaktadır.

Zeynel Hocanın çeşit çeşit işkence aletleriyle dolu bir korkunç bir cehennemi vardı. Ahretin bütün memurlar ebediyen bu cehennemde deri yüzmek, dil koparmak, ağızlarına kaynar katran akıtmak, kızdırılmış şişlerle göz oymak gibi işlerle meşguldü. Buna mukabil cennet hayali onda pek müphem ve iptidai kalmıştı. Onun fikrinde insanlar, yalnız yaptıkları işten, düşündükleri şeyden değil, gördükleri rüyadan bile mesuldürler. İnsan denen mahlûkun dünyada ve ahrette nasibi kamçı ve ateşti. Ramazanlarda cerre çıkardı. Dolaştığı köylerde öyle vahşi bir şiddetle cehennem cezalarından bahsedirdi ki saçlı, sakallı erkekler titrer, çocuklar ağlardı. Şeriata mugayir bir şey gördüğü zaman isyan etmeyi, bir günah işleyenleri sade Allah'a havale etmeyerek dövmeyi, gâvura eli eriştiği yerde fenalık etmeyi, halis Müslümanlığın vazifesi bilirdi (Güntekin, 1993b:23).

Zeynel Hoca, dini kendi çıkarları için kullanır. Onun kendi fikirlerine uymayan her şey şeriata mugayir, her beğenmediği fikir ve iş bir günah olduğu için önüne gelene sataşır, çarşıda malına fazla para isteyen esnafı insaf dinin yarısıdır, kâfir oldun diyerek dövmeye kalkar (Güntekin, 1993b: 24).

Mecit Molla. "Saray imamlarından birinin oğludur. Genç mollanın, babası vasıtasıyla ara sıra Abdülhamid'e jurnal verdiği, hatta derste rızayı hümayuna muhalif bir söz sarf etmiş bir müderrisi Haleb'e nefyettirdiği söylenirdi. O Mecit Molla başka bir

âlemde. Görünüşte mazlum, hayırhah, terbiyeli bir İstanbul çocuğudur.” (Güntekin, 1993b: 24).

Emin Dede muallimlerinden Afif Efendi. Mutaassıp bir softadır. Yeni usulleri bilmemektedir. Kendisi yerine Şahin Hoca başmuallim olduğu için hakkının yendiğini düşünür.

Afif Efendi, mektebin iki sarıklı muallimlerinden biriydi. Elli yaşlarında mutaassıp, aksi bir softa idi. Otuz seneye yakın bir zamandan beri Emin Dede mektebinde çalışıyordu. Fikrince başmuallimlik kendi hakkı idi. Fakat yeni usulleri bilmediği, Darülmuaalliminden mezun olmadığı ve hepsinden ehemmiyetli olarak hükümette dayısı bulunmadığı için mevkii alamamıştı. Şahin Efendi’ye kendi hakkını yemiş bir adam gözüyle bakar ve daima aleyhinde bulunurdu (Güntekin, 1993b: 138).

Emin Dede İptidaisinin ismi verilmeyen eski bir hocası. Bu hocanın kullandığı metod, dayak ve tehdittir. Öğretim metodu ise ezberciliktir. Bu yolla eğitemediği Komiser Kazım’ı oğlunun adam olmayacağına inandırmıştır. “Eski hoca dayakla, tehditle, korku ile çocuktaki zeka ve merakı söndüremediği, miskin itaate, alık ezberciliğe alıştıramadığı için mütemadiyen şikayet etmişti (Güntekin, 1993b: 139).

Kızılıcak Dalları romanındaki mahalle mektebi hocası. Bu hoca da gelenekçi ve ezberci bir anlayışı benimsemiştir. Kendi kalıplarına uyduramadığı Gülsüm’ü dayakla tehdit eder ve artık onunla baş edemeyeceğini anlayınca da konağa onun bir şey öğrenemeyeceğini bildirerek onu okuldan aldırır.

Hoca, Gülsüm’de usul-i cedid’in iflas ettiğini görünce çaresiz, yine eski usule döndü; kızın kafası belki Arapça’yı daha kolay alır diye cüzü okutmaya başladı. Fakat, o Kur’an’ı kıraatinden daha kolay ezberliyor, yazıların üstünden daha süratle kayıp geçiyordu. Hoca kıza önünde diz çöktüğü zaman, azgın bir ata binmiş, bir acemi süvari gibi: ‘Dur meret birer birer okumazsan, ben söylemeden söylersen kafanı patlatırım!’ diye avaz avaz bağırıp çırpınıyor, kan tere batıyordu (Güntekin, 1999b: 45).

Hoca, konaktaki çocukları Maarif Mekteplerine vermeyi düşündüklerini öğrenince Nadide Hanım’a gidip onu, çocukları Maarif Mekteplerine vermemesi konusunda ikna etmeye çalışır. Hocanın ikna çalışmasının altında geçim vasıtası olarak gördüğü hocalığın itibarını korumaya çalışma, anlayışı vardır.

Tahir Ağa vasıtasıyla bu havadisi duyan emektar hoca, konağa koşmuş: ‘Çocuklarınızı okutmak benim hakkımdır. Ben hepinizin hocasıyım. Sizi fena mı yetiştirdim? Ekmeğimi

elimden alırsanız hocalık hakkımı haram ederim. Hem şimdi ben de usul-i cedit üzerine okutuyorum. Hoca diye Maarif Mekteplerine tayin edilen o düdük züppeleri on kere cebimden çıkarırım' diye kıyametleri koparmıştı (Güntekin, 1993b: 42).

Değirmen romanında Müderris Hacı Fikri Efendi. Müderris Hacı Fikri Efendi, köklü bir geçmişe sahip olan, Sarpınar halkının büyük değer verdiği bir medrese hocasıdır.

Hoca, her manasıyla büyük adamdı. Soyunda birçok meşhur ulema, müderrisler, kazaskerler, bir şeyhülislam ve hele evliya vardı. Kendisi vaktiyle, Yıldız Sarayı'nda Abdülhamit şehzadelerinin hocası idi. Bir gün bunlardan birini 'domuz oğlu domuz' diye azarladığı için gazaba uğramış ve 1908 inkılâbına kadar Bağdat'ta sürgün kalmıştı.

Müderris Hacı Fikri Efendi, senelerden beri İttihatçılara dargındı. Bayram ve donanma günlerinde bile hükümete uğramaz ve medrese dışında kimse ile görüşmezdi. İttihatçılar da ona ara sıra kızmakla beraber ufak tefek münasebetsizliklerini hoş görmeye meylederlerdi. Sebebine gelince, Müderris son derece huysuz bir adamdı. Hele ulema sınıfı ile hiç uzlaşmazdı. İttihatçıların zayıf bir zamanında 31 Mart'ın bütün kılıç artıkları kafile kafile İtilaf ve Hürriyet'e geçerlerken, Hoca-sırf onlara inat, kaya gibi yerinde durmuştu. Sonra büyük kabine zamanında da- yine sırf akıntının tersine kürek çekmiş olmak için- olanca aksiliğiyle İttihatçıları tutmuştu (Güntekin, 2004a: 46).

4.3.5. Yeni Tip Öğretmenler

Yeni tip öğretmenler, eğitimde modern yöntemleri benimsemiştir. Onlar, yeniliğin eğitim alanındaki savunucuları ve uygulayıcılarıdır Romanları kronolojik olarak incelediğimizde karşımıza çıkan yeni tip öğretmenler şunlardır:

Çalığışu romanının kahramanı Feride. Feride'nin, öğretmenliğe yönelik hayali şu şekildedir. "Küçük bir mektebim olacak. Baştanbaşa çiçeklerle donatacağım. Çocuklarım, bir alay çocuğum olacak. Kendime 'abla' dedirteceğim. Fakir olanlara, elimle, siyah önlükler dikeceğim." (Güntekin, 1999a: 119).

Feride, İstanbul yerine Anadolu'ya gitmeyi tercih eder. Kimsenin gitmek istemediği uzak köylere bile gitmeyi seve seve kabul edeceğini belirtir. Şube Müdürü Feride'nin bu isteği karşısındaki şaşkınlığını şu şekilde ifade eder: "Amma yaptın ha! Gönlünün rızasıyla Anadolu'ya gitmek isteyen muallimeye ilk defa tesadüf ediyorum. Ayol, biz muallimlerimizi İstanbul'dan çıkarıncaya kadar akla karayı seçeriz." Hatta müdür Feride'nin bu tavrından şüphelenerek ailesini de soruşturur (Güntekin, 1999a: 125).

Feride, Doktor Hayrullah Beyle arasında geçen konuşmada Zeyniler'e sırf hizmet için geldiğini ve yer ayırt etmeyeceğini belirtir: “-Ben muallimim, doktor bey. Hizmet etmek istiyordum, buraya gönderdiler. Ben, yer ayırt etmem. Nerede isterlerse çalışırım.” (Güntekin, 1999a: 205).

Feride, Maarif Müdürlüğünde karşılaştığı Fransız Mektebinde birlikte okuduğu arkadaşına öğretmenliği isteyerek seçtiğini ve durumundan memnun olduğunu söyler:

– Bütün bunlarda şaşılacak bir şey yoktur, herkesin bir şeye heves ettiği gibi, ben de hocalığa heves ettim. Gönlümün rızasıyla bu vilayette çalışmak, memleketin çocuklarına hizmet etmek istedim. Hayatımdan memnunum (Güntekin, 1999a: 229).

Feride, açlıktan ölmek için seçtiği öğretmenliğin bu anlamda hesap ettiği gibi olmadığını anlar ancak kendi hayatını, başkalarının hayatına bağışlamak tesellisini verdikten sonra açlıktan ölmeye bile degeceğini düşünür.

Ben, muallimliği açlıktan ölmek için kabul etmişim. Hesabım doğru çıkmadı. Bu meslek, bir gün açlıktan öldürebilir. Fakat ne ziyarı var? Değil mi ki, benim gönlümün şefkate olan açlığını doyuracak, kendi hayatını başkalarının saadetine vakfetmek tesellisini bana verebilecek (Güntekin, 1999a: 315).

Feride, öğretmen olduktan sonra mesleğine uygun bir kıyafet belirlemesi gerektiğini düşünür ve kendine kıyafetiyle modern bir görünüm çizer:

Ben, mektep hocası olduktan sonra, kendime bir kıyafet düşünmüştüm. Fikrime göre bir hoca vazife başında başka kadınlar gibi giyinemezdi. İcadım çok sadeydi. Diz kapaklarına kadar siyah parlak satenden bir gömlek, belde kayış bir kemer, kemerin altında mendil ve not defteri için iki küçük cep. Yalnız bu siyah yakalıkları biraz açmak için beyaz ketenden geniş bir yaka. Ben, uzun saçı hiç sevmem, fakat hoca olduktan sonra başımı böyle bırakamazdım (Güntekin, 1999a: 174).

Feride, Zeyniler'de bağıra bağıra çalışan öğrencilerin çıkardığı gürültünün önünü almak için öğrencilere sessiz çalışmayı, sınıfta verilen dersi hep birden dinlemeyi öğretir. Mektebe teneffüs usulü koyar. Öğrencilerin daha önce oynadıkları ölümle ilgili oyunların aksine onlara eğlendirici, meraklı oyunlar oynatır.

Bu sersem edici gürültünün önünü almak, talebelerimi sessiz çalışmaya, sınıfta verilen bir dersi hep birden dinlemeye alıştırmak için iki hafta uğraştım. Neyse, emeğim boşa gitmedi. Nihayet bu gürültüyü, yavaş yavaş söndürmeye muvaffak oldum. Mektebe teneffüs usulünü de koyduk. Çocukları yarım saatte, bir saatte bir bahçeye çıkarıyorum, eğlenceli, meraklı oyunlar öğretmeye çalışıyorum.” (Güntekin, 1999a: 177).

Yeşil Gece romanında Ali Şahin Hoca. Şahin Hoca, Darülmüallimin mezunudur. İstanbul'a tayin edildiği halde bütün meslektaşlarının aksine bunu kabul etmez ve İstanbul dışında bir yere gitmek ister (Güntekin, 1993b: 9). Muallimliği adeta bir din gibi gören Şahin Hoca vazife aşkıyla yanmaktadır.

“Yıllar geçtikçe bu; kimseyle davası olmayan, her şeyi hoş gören, munis softada bir ikinci çehre görüldü: Muallimliğe yeni bir din gibi inanan, mukaddes aşkına için için yanan bir ateşli havari çehresi...” (Güntekin, 1993b: 42).

Şahin Hoca, romanın bir yerinde kendini tam anlamıyla şu şekilde tanımlar.

“Değişen fikirlerine ve kanaatlerine rağmen esas meyilleri itibarıyla daima bir parça softa kalmaya, inandığı şeylere şüphe ve tenkit edilmeyecek mutlak hakikatler gibi bağlanmaya mahkum bulunan ve mahdut basit iptidai hocası...” (Güntekin, 1993b: 47).

Şahin Efendi vaktiyle medrese tahsili görmüş olmasına rağmen muallim olarak göreve başladığında medrese zihniyetini tamamen geride bırakıp yenilikçi bir anlayışı benimsemiştir. Medrese zihniyetine gönülden bağlı biri olarak Anadolu'dan gelen Ali Şahin, Anadolu'ya medrese zihniyetine tamamen karşı biri olarak dönmüştür.

Şahin Efendi, eski haliyle şimdiki hali arasındaki farkı hiçbir zaman bu kadar keyif ve iftihar ile görememişti. Evet, aradaki fark sadece o zamanki aç, sefil çömeze mukabil şimdi, eli ekmek tutmuş bir mektep mezunu, devletin aylıklı ve itibarlı bir muallim efendisi olmasından ibaret değildi. Artık, boş vehimler ve hurafelerden de kurtulmuştu. Başının içinde bu açık eylül sabahının manzaraları gibi aydınlık, hududu, hendesi belli ve nizamlı şeyler vardı. Artık, ne düşündüğünü, ne istediğini, bu dünyada vazifesi ne olduğunu biliyordu (Güntekin, 1993b: 13).

Şahin Hoca, İdadi Müdürüne eğitim prensiplerini müspet ve faydalı şeyleri öğretmek, dini ilimleri zararsız ve yüzeysel tutmak, hurafelerle mücadele etmek, Cumhuriyetperver Türkler yetiştirmek olarak açıklar.

Çocuklara yalnız müspet ve faydalı şeyler öğreteceğim, dedi. Din ilimlerini mümkün olduğu kadar sathi ve zararsız bir şekilde geçeceğim. Zat-ı aliniz, şüphesiz, zemin ve zamanı müsait bulmadığınız için şimdilik din ve Hurafelerle, İsrailiyat ile mümkün mertebeye mücadele edeceğim. Mesainizde size naçiz bir muavin devlete sadık meşrutiyetperver Osmanlılar yetiştirmek gayesiyle, istifa buyuruyorsunuz. Bendeniz bir derece daha ileri gitmek, milletine sadık Cumhuriyetperver Türkler yetiştirmek emelindeyim (Güntekin, 1993b: 53).

Şahin Efendi aydınlığın yeni mekteple gerçekleşeceğini düşünür. “ Bu yeşil geceye nihayet verecek gün bizden, yeni mektep dediğimiz kötü, karanlık viraneden doğacak.” (Güntekin, 1993b: 62).

Şahin Hoca'nın amacı milleti kurtuluşa götürecek yeni nesiller yetiştirmektir. Bunu kendi fikrine uygun arkadaşlar bularak gerçekleştirmeyi düşünmektedir. İstediklerini kısa sürede gerçekleştiremeyeceğini bilmektedir. Ancak yeni nesiller yetiştirecek olduktan sonra geçen zamanları zarardan saymamaktadır.

Ben, ne âlimim, ne de bir siyaset adamıyım, dedi, sadece bir iptidai hocasıyım. Ne istediğimi, ne yapacağımı artık biliyorum. Şunun şurasında kafama uygun üç beş arkadaş bulur da dilediğim, düşündüğüm gibi bir nesil yetiştirirsem işler kendiliğinden düzeldi. Gerçi, bu az çok zamana muhtaç bir şey ama ne yapalım, bekleriz. Zaten kafaları değiştirmeden idareyi değiştirmek öyle pek tamah edilecek bir netice vermiyor. Bir kötü bağdan mahsul almak için dünya kadar emek sarf ediyoruz. Yeni bir nesil yetiştirmek için beş on sene beklemişiz, çok mu? Benim politikam sade mektebimi korumak ve kendim gibi düşünüp çalışacak hür fikirli arkadaşlar ve muavinler tedarik etmekten ibaret kalacak. Haydi bakalım Şahin Molla. Baban gerçi yeşil ordu düşmanı olarak yetişmeni istemezdi ama anan seni bugün için doğurdu.” (Güntekin, 1993b: 58).

Değirmen romanında Meşrutiyet Mektebi başmuallimi Ahmet Masum. Ahmet Masum, medrese zihniyetine karşıdır. Ona göre Sarıpınar'daki çinili medrese bir nevi engizisyon mahkemesi, müderrisi ise zalim bir papazdır.

Ona göre ‘Çinili Medrese’ bir nevi engizisyon mahkemesi idi. Burada yapılan şenaatleri, cinayetleri bir Allah, bir de Ahmet Masum bilirdi. Müderris Efendi, İğnas de Loyola'nın ta kendisi idi. Muallimin sözlerinden anladığına göre İğnas de Loyola ateşte kızdırdığı birtakım kerpetenler, çekiçler vesaire ile ötekinin, berikinin dillerini koparan, kemiklerini kıran bir zalim papazdı (Güntekin, 2004a: 59).

Medreselere şiddetle karşı olan yenilik yanlısı Deli Kazım, Ahmet Masum'u da yaptığı deliliklerde peşine takar. Ama Kaymakam Halil Hilmi Efendi'ye göre esas masum Deli Kazım'dır.

...görünüşte bir gölge gibi ezile büzüle arkasından gidiyor görüldüğü halde, hakikatte onu her türlü çılgınlığa ve pislığe sürükleyen bu frengi karhasına benzeyen Ahmet Masum'du. Bu, Ahmet Masum adı gibi, yüzü de ilk bakışta insanı aldatıyordu. Çıkık alnın altından daima yere doğru bakan yarı kapalı gözler, mahcupluktan titriyor ve terliyor gibi görünen masum bir ağız. Bunların arkasında ne saklandığını, bu ağzın üstünde zaman zaman ne kadar şeni iki burun deliğinin açıldığını görmek için adeta bir pusu kurmak lazımdı (Güntekin, 2004a: 47).

4.4. Öğrenci Tipleri

Reşat Nuri Güntekin romanlarında öğrenciler, kılık kıyafet ve maddi durum açısından işlenmiştir. Yazar, kimi romanlarında öğrencilerin kıyafetleriyle ilgili ayrıntılara yer verirken kimi romanlarında ise öğrencilerin kıyafet açısından yaşadığı sefaleti gözler önüne sermiştir. Ayrıca yazar, öğrencilerin maddi durum bakımından içinde bulunduğu farklılıklara da vurgu yapmıştır.

4.4.1. Kılık Kıyafet

Realist bir romancı olan Reşat Nuri Güntekin romanlarındaki kimi öğrencilerin kılık kıyafetini tasvir etmiştir. Anadolu mekteplerinde genellikle öğrencilerin belirli bir kıyafetleri yoktur. Giysileri özensiz, eski ve genellikle kirlidir. Modern eğitim kurumlarında ise durum tam tersidir.

Gizli El romanında Şeref, Seniha'nın siyah önlüğünden bahseder.

Üç gün sonra yeni talebemle derse başladım. Bahçeden geçerken ağaçlıklardan birinde onu mektepten getirdiği bir siyah talebe önlüğüyle ip atlarken gördüm. İpini çevirerek sıçradıkça kamçı gibi örülmüş saçlarının ucunda kırmızı bir kurdele havalanıyordu (Güntekin, t.y.a: 41).

Çalıküşü romanında, Zeyniler Mektebi öğrencileri, sefil ve perişan bir haldedir. Hemen çoğunun çorap ve potini yoktur.

Zavallıların kıyafetleri öyle sefil ve perişandı ki, hemen hiçbirisinde çorap,potin yoktu.Başları,eski püskü bez parçalarıyla sımsıkı kundaklanmış, çıplak ayaklarındaki nalınları şakırdata şakırdata dershanenin kapısına kadar geliyorlar,orada nalınlarını çıkartarak yan yana diziliyorlardı (Güntekin, 1999a: 171).

Kız çocuklarının başları eski peştemallerle örtülüdür. “Havanın açık olmasına rağmen kızlardan birkaçı başları eski peştemallerle örtülü olarak mektebe gelmişlerdi.” (Güntekin, 1999a: 173).

Feride'nin görev yaptığı yerlerden biri olan B... Darulmuallimatı'ndaki öğrenciler çarşaf giymektedirler. “Muallimlerle büyük talebeler çarşaflarını atmak, açık saçık gezip eğlenebilmek için Müdür Efendiyi güç bela kandırdılar, erkekler tarafına savdılar.” (Güntekin, 1999a: 248).

Damga romanı kahramanı İffet, mahalle mektebine gittiğinde başında elmas başlık ve göğsünde cüz kesesi vardır. “Başımdaki elmas başlık, göğsümdeki sırma cüz kesesi bana ağır geliyor. Onların arasına karışacağım saati sabırsızlıkla bekliyordum.” (Güntekin, 2005b: 8).

Yeşil Gece romanında medreseye giden çocuklar başlarına sarık sarar. “Sokaklarda oynayan yalınayak, başıkabak çocukları arasından yakalanarak medreseye gönderilen ve başına sarık sarılan çocuklar...” (Güntekin, t.y.: 16). Darümuallimin talebeleri ise başlarına fes takarlar (Güntekin, 1993b: 16).

Ateş Gecesi romanının kahramanı Kemal, Mühendis Mektebinde okurken üniformasının şatafatından bahseder. “O zamanki mühendis mektebinin şimdiki general üniformalarına taş çıkartan şatafatlı üniforması cılız vücudumun bütün ayıplarını örtmektedir.” (Güntekin, 1993c: 41).

Kavak Yelleri romanında Sabri, ilerde karısı olacak Celile’nin karşısına çıkmaya hazırlanırken Celile’yi ve onun gibi mektepli kızları kılık ve kıyafetleriyle şöyle tasvir etmiştir:

Fakat mektep tatili günlerinde renk renk elbiseleri, renk renk şapkaları, iskarpinleri ve çantalarıyla vapur ve şimendiferlerden değil de bir moda mecmuasının renkli sahifelerinden dökülüyormuşa benzeyen o mektepli kızlardan birinin karşısına çıkmaya hazırlandığım bu dakikada kılık kıyafetim bana ne kadar sefil ve hırpani görünüyordu (Güntekin, 2004b: 177).

Romanın bir başka yerinde Sabri mektep kızlarının mektep gömleklerinden ve dantel yakalarından söz eder. “...mektep gömlekleri ve dantel yakalarla birbirine sokulan talebelerden hangisinin Hacı Müslim Bey’in kızı olduğunu keşfe çalışıyordum.” (Güntekin, 2004b: 178).

Kavak Yelleri’nin müftüsü bir açılış için ilk mektepte okuyan kasketi olmayan çocukların bazılarını mektep kasketi tedarik etmiştir. “Çocuklardan ilk mektepte okuyan birkaç tanesine bin zorlukla mektep kasketleri tedarik edebilmiştir. Onlar başta olmak üzere davetliler önünde evvela resmi bir geçit resmi yaptırılır.” (Güntekin, 2004b: 128).

4.4.2. Maddi Durum

Reşat Nuri romanlarında Anadolu mekteplerinde maddi durumu iyi öğrencilerle iyi olmayanlar bir arada eğitim görürler. Yazar, toplumun üst tabakasını oluşturan ailelerin çocukları ile kimsesiz ve yoksul çocukların maddi durumları arasındaki tezatları gözler önüne serer.

Çalığışu romanında Zeyniler Mektebi öğrencilerinden Munise son derece fakirdir. Sırtındaki elbisesi dahi vücudunu tam anlamıyla örtmeye yetmez: “Yavrucak, son derece fakirdi. Ayakları çıplak, saçları darmadağınktı. Arkasında rengi kaybolmuş basma entarisinin yırtıklarından beyaz, nazik teni görünüyordu.” (Güntekin, 1999a: 180).

Damga romanında İffet’in gittiği mahalle mektebindeki en sevdiği arkadaşı Küçük Ömer, soğuk günlerde yokluktan annesinin eski hırkasını giymektedir. “ Mektepte bir ‘Küçük Ömer’ vardı. Soğuk günlerde annesinin göğsü işlemeli eski hırkasıyla mektebe geldiği için...” (Güntekin, 1997: 12).

Bazı geceler yiyecek bulamadığını söyleyen Ömer, mektepte zeytin ekmek yerken bir paşa çocuğu olan İffet köfte yemektedir. “ Ömer, karşımda zeytin, ekmek yiyordu. Köfteleri bir türlü canım istemiyordu. Ömer’e yiyecekleri değiştirmemizi teklif ettim. Sevinerek razı oldu. Ben, zeytinleri; o köfteleri iştahla yemeğe başladık.” (Güntekin, 2005b: 12).

İffet, arkadaşı Ömer’in yoksulluk içinde olduğunu belirtir.

Ben, hayatı ilk defa Küçük Ömer’den öğrendim. Yoksulluk içinde büyüyen ekseri çocuklar gibi Ömer, her şeyi biliyordu: “Büyük annem kötürüm, annem evlere, çamaşır yıkamağa gidiyor. Bazı gece karanlıkta kalıyoruz. Bazı gece yiyecek bulamıyorum.” diyordu. Bir zamanlar annesinin hırkasını giydiği için Ömer’le eğlendiğimi düşündükçe kendi kendimden utanıyordum (Güntekin, 2005b: 12).

İffet, mahalle mektebindeki çocukların püskülsüz, çorapsız olduğundan bahseder. “Hoca Efendi’nin beni püskülsüz, çorapsız arkadaşlarımdan ayırt etmesi gücüme gidiyordu.” (Güntekin, 2005b: 9).

Yeşil Gece romanında medrese talebelerinin çoğunu, fakirlikten kurtulmak için bir geçim kaynağı sağlamak amacıyla medreseye gelmiş köylü çocukları oluşturmaktadır. Bunlar açlık ve sefaletin bir araya getirdiği ve türlü türlü şekillere soktuğu çocuklardır. Şahin Hoca *Yeşil Gece* romanı boyunca medrese talebelerinin bu durumlarını tasvir eder ve yeşil ordunun gönüllüleri karşısında yaşadığı hayal kırıklıklarını belirtir. Romanda Şahin Hoca'nın bu duruma yönelik düşüncelerini ve medrese talebelerinin sefil görüntüsünü ortaya koyduğunu aşağıdaki alıntılarda açıkça görmek mümkündür:

Bu meydanın etrafında;birbirinin yanından,üstünden,arkasından bakan sıkışık,bir traşlı baş kümesi...Çeşit çeşit yüzler...Kimi açlıktan,beden sefaletinden yıpranmış,yeşilimsi bir renk bağlamış,kimi damızlık boğalar gibi kaygısızlıktan,gamsız,kasavetsiz yiyip içip uyumaktan citalanmış gibi parlak kırmızı...Dar,geriye kaçmış,ileri fırlamış biçimsiz alınlar,enfiyeden delikleri büyümüş biçim biçim burunlar...Fakat hepsinde kenarları traşlı çember sakallar,bu sahneyi zekadan değil,hırs ve iştihadan gelen bir parıltı ile seyreden gözler,hazzından soluyor gibi açılmış ağızlar...

Şahin Hoca ilk hayal inkisarı yarasını bu manzaradan almıştı. Medreseler gökkubbesinin ardındaki ilahi muammaları arayan talebe-i ulum bunlar mıydı? Bir gün yeşil bayrağın ardında cihanın dört köşesini istilaya gidecek yeşil ordunun gönüllüleri bu adamlar mıydı?" (Güntekin, 1993b:21)

Açlığın, sefaletin Anadolu köylerinden başlarında bir yırtık sarık, sırtlarında birer meşin heybe ile sürüp getirildiği alil, ebleh mütereddi, yarı meczup çocuklar, karlı havalarda yiyecek aramak için şehirlere inen aç kurtlara benzeyen yalnız sıhatten, iştihadan ve hayvani sevk-i tabilerinden ibaret birçok iptidai mahluklar-isimleri, çehreleri karışmış korkunç bir heyula sürüsü halinde-boş hücrelerde, rutubetten taşları yosun bağlamış avluda her günkü hayatlarını yaşıyorlardı. Kimi kaynayan kuru fasulye tenceresinin altındaki çalı çırpı ateşini gözleri durmadan yanarak üflüyor; kimi taş basamakların üstüne oturmuş, sökükle dikiyor; kimi burada şadırvanın yanında çamaşır yıkıyor. Sonra sütunların dibine çömelmiş, ellerinde sarı yırtık yapraklı kitapları ezberleyenler...O yanda bir dini münakaşa...Bu yanda yine bir boğaz kavgası.Yahut dağdaki sığırtmaçların birbirini öldürürcesine itişip boğuşmalarına benzer şakalar... (Güntekin, 1993b: 24-25).

Acımak romanında Zehra'nın sürekli geç kaldığı için okula almadığı üç öğrencinin birincisi, annesi hasta olduğu için ev işlerine bakmaktadır ve işler bitinceye kadar okul vaktini geçirdiğini anlamamıştır. İkincisi, evlerinde saat olmadığı için hava kapalı olunca saati anlayamayıp okula geç kalmıştır. Üçüncüsü ise çok fakir kıyafetli bir kızdır. O da güçlükle alınan fotinlerini eskitmemek için giymek zorunda kaldığı nalınları, ayağını sıkıdığı için okula geç kalmıştır (Güntekin, 2006: 13).

Öğretmen Zehra'nın, arkadaşlarının vazifelerini para ile yaptığı için kaydını sildiği Ferhunde adlı öğrencinin ailesi çok fakirdir. Ferhunde sırf defter ve kitaplarını temin etmek için para karşılığı böyle bir şey yapmıştır. "Ailesi çok fakirmiş. Sırf mektep kitaplarını ve defterlerini tedarik edebilmek için bunu yapmış." (Güntekin, 2006: 14).

Miskinler Tekkesi'nde Anadolu belediyelerinin İstanbul'a okumaya gönderdiği 'Nur-ı İrfan' mektebinin çocukları aileleri dağılmış, yoksul fakat zeki çocuklardır.

Nur-i İrfan'ın kırk kadar yatılı talebesi vardı. Bunlardan bir kısmı Anadolu belediyelerinin ucuz bir fiyatla İstanbul'a okumaya gönderdiği zeki ve yoksul çocuklar, bir kısmı boşanma, cinayet gibi sebeplerle tasfiyeye uğramış ailelerden açıkta kalan kimselerdi." (Güntekin, 2005c: 41).

Kavak Yelleri'nde müftünün açtığı Yetimler Yurdu kimsesiz, aslı nesli belli olmayan, sakat, hastalıklı çocuklardan oluşmaktadır.

Kasabadan ve köylerden sade kimsesiz çocukları değil, hasta ve sakatları da gönderirler. Aralarında körler, dilsizler, kolu, bacağı kopmuş aliller, aptal, hidrosefal gibi anormaller ve daha fenası vücudu, yara, bere içinde olanlar ve sarı hastalıklar vardır (Güntekin, 2004b: 116).

Kan Davası adlı romandaki "13'ler" Yukarı Sazanlı çocuklardan oluşan bir "eşkıya çetesi"dir. Kimi kimsesi olmayan, sefaletten eşkıyalık yapmak zorunda kalmış on üç çocuk... Öğretmen Ömer, romanın bir yerinde sefaletin çocukları ne hale getirdiğini şu şekilde tasvir eder:

Doğrusu aranırsa Müslim, Çürük Ali ve Bacak müstesna, ben onları insan olarak, fert olarak ancak şimdi tanıyacaktım. Onlar, yağ ve pislikten yapışıp top top olmuş, yahut kirpi dikenleri gibi dikilmiş saçlarıyla kaşlarına kadar kıl basmış alınlarıyla; kirden, türlü türlü yaralar, bereler, sıyrıklar ve yanıklardan kaplumbağa kabukları gibi halka halka, pul pul bir sepet kabuk bağlamış yüzleri, burunları ve kulakları ile bu kaplumbağa kabuğunun içinden bakan ürkmüş hayvan gözleriyle ilk geceden itibaren bana hep bir çehrede görünmüşlerdi (Güntekin, 1997: 176-177).

Yukarı Sazan Mektebine başka yerlerden de "13'ler" gibi kimsesiz, fukara çocuklar gelmektedir. "Onlar gibi şimdi de sabahları öte taraftan bize tek tük çocuklar kaçıyor: Bunlar, hemen hemen benim "13'ler" gibi kimsesiz fukara çocukları olduğu için arkalarını arayan, mesele çıkarana yoktur." (Güntekin, 1997: 184).

4.5. Fiziki Ortam

Mesleği dolayısıyla Anadolu'da çok dolaşmış olan Reşat Nuri, romanlarında ekseriya taşra kasaba ve şehirlerini dekor olarak alır (Kaplan, 1957). Reşat Nuri Güntekin'in romanlarında fiziki ortama ait öğeler çoğunlukla Anadolu okullarına aittir.

4.5.1. Okul Binası

Reşat Nuri'nin romanlarına bakıldığında hakkında bilgi verilen okul binalarının bakımsız ve perişan bir halde olduğu ve içinde öğrenci barınmasına elverişli bir yapıya sahip olmadığı görülmektedir. Yabancı okullar ise sahip oldukları dini yapıya uygun soğuk ve kasvetli bir görünüme sahiptir. Bunları kronolojik olarak görebildiğimiz romanlar şöyledir:

Çalılıkusu romanında hem İstanbul'a hem Anadolu'ya ait mektepler görüntüye girmektedir. Başta Zeyniler köyündeki olmak üzere bu okulların çoğunda kelimenin tam anlamıyla, maddi ve manevi sefalet buram buramdır (Çelik, 2000: 25).

Zeyniler köyü Maarif Müdürü yenileştirdiğini söylemiş olmasına rağmen eski bir ahırdan bozma bir mektep binasına sahiptir.

“Maarif Müdürünün, büyük fedakârlıklarla yenileştirdiği dershaneyi şimdi, sabahleyin daha iyi gördüm. Burası, herhalde, eski bir ahır olacaktı. Yalnız, altına tahta döşemişler, pencereleri genişleterek, cam çerçeve taktırmışlardı (Güntekin, 1999a: 169).

Nitekim ilerleyen zamanlarda Zeyniler'i teftişe gelen Maarif Müdürü Raşit Nazım da burayı ahır olarak niteleyecektir. “ Ben, Maarif Müdürü Raşit Nazım. Bu, ne karanlık yer böyle. Mektep değil adeta ahır.” (Güntekin, 1999a: 207).

Feride'nin bir müddet görev yaptığı Çadırılı'daki mektep de perişan bir vaziyettedir. Çocuklar köy kahvesinde ders görmektedir. “Yalnız Çadırılı'da bir köy mektebi var amma, karışmam. Berbat bir yer, diyorlar. Çocuklar köy kahvesinde okuyorlarmış. ” (Güntekin, 1999a: 226).

Feride'nin gittiği Sörlükler Mektebi bile bir yabancı okul olmasına rağmen, hapishaneyi andıran bir manastır görünümündedir. “...manastır terbiyesinin istediği serin ve mağmum loşluğu temin için yapılmışa benzeyen ve pancurları hiç açılmayan uzun bir pencere dururdu (Güntekin, 1999a: 5).

Yeşil Gece'de Emin Dede İptidaisi barınılamaz bir haldedir. “Mektep barınılamaz bir haldeydi. Bugün damının bir tarafını aktarıyorlar, yarın öbür tarafı akmaya başlıyordu. Duvarlar, merdivenler desteklerle duruyordu.” (Güntekin, 1993b: 63).

Sarıova'da yapılacak yeni mektep binası için plan konusunda bir türlü karar verilemez. Tek karar verilen nokta, binanın hem Türk hem İslam mimarisine uygun olması gerektiğidir.

Belediye meclisi yeni mektebin hakkında bir türlü karar veremiyor, iş uzadıkça uzuyordu. Şahin Efendi'nin beğendiği planlara her taraftan itiraz yağıyordu. Bunlardan hiçbiri İslam ve Türk mimarisine muvafık değildi. Öyle bir şekil bulunmalıydı ki yeni mektep binalarında aranılan şartlarla beraber eski Türk ve İslam mimarisinin de vasıflarına da uygun olsun (Güntekin, 1993b: 78).

Acımak'ta Zehra'nın gittiği Marabet Mektebi soğuk bir yapı olarak nitelendirilir. “Geceleri Marabetlerin çıplak ve soğuk yatakhaneinde büyükannesini arayarak ağlıyordu.” (Güntekin, 2006: 41).

Değirmen romanında Sarıpınar nahiyesine ait mektep binasının, çocuklar için hayati tehlike arz edecek derecede bakımsız olduğundan bahsedilir. “Zaten bakımsız ve viran olan Meşrutiyet Mektebi zelzeleden büsbütün tehlikeli bir vaziyete girmiştir. Ötede, beride bazı yeni çatlaklar belirmiştir. Hulasa vatan çocuklarının hayatı tehlikededir.” (Güntekin, 2004a: 58).

Kavak Yelleri'ndeki yetimler yurdunun bina ihtiyacı viran bir medresenin deliğinin, deşiğinin müftü aracılığıyla tamiriyle giderilmiştir. “Evkaf İdaresinden bir viran medrese kopardı. Sonra, yine vilayetteki alay komutanına yalvararak bütün deliğini, deşiğini tamir ettirdi; tıkanmış kuyusunu yeniden açtırdı.” (Güntekin, 2004b: 112).

Kan Davası romanında Ömer'in Yukarı Sazan'da mektep diye bulduğu yer bir viraneden farksızdır.

Binanın içi yoktur; karagöz göstermeliği gibi bir cepheden ibarettir, çatısı ve duvarları tamamıyla yıkılmıştır; ayakta kalmış birkaç direkle yıkık bir mutfak ocağının iskeleti arasından bir büyük bahçe ve gökyüzü görünüyor. Yapının sağ kanadı bir dereceye kadar sağlam kalmıştır. Bir de su akan taş çeşme vardır (Güntekin, 1997: 5).

4.5.2. Derslikler

Çalkuşu'nda Sörlük mektebinde derslik olarak mütalaahanelerin varlığından söz edilir. Buralar sessiz yerlerdir. “Hiç unutmam, bir kış akşamı mütalaahanede ders çalışıyorduk. Mütalaahanenin sessizliği içinde birdenbire bir hıçkırık duyuldu.” (Güntekin, 1999a: 29).

Sörlük Mektebinde dışarıdan gelen ziyaretçilerle görüşme odası olarak parloir'ler bulunur. “Geçen sene mektebin parloir'inde gördüğüm sarışın kuzen mi?” (Güntekin, 1999a: 44).

Damga romanında İffet, İdadi'de mektep müzesi olduğundan söz eder. “Müdürün odasından küçük bir kapı ile mektep müzesine geçilirdi.” (Güntekin, 2005b: 22).

İffet idadide jimnastikhanelerden varlığından bahseder. “Bahçede seller akıyor, talebe üstü kapalı jimnastikhane birbiri eziyordu.” (Güntekin, 2005: 23).

4.5.3. Araç-Gereçler

Araç gereçlerle karşılaştığımız romanlarda eski eğitim kurumlarında sınırlı sayıda, işlevini yitirmiş, eskimiş araç gereçler vardır. Yeni eğitim kurumlarında ise araç- gereçler daha zengin ve yenidir.

Feride'nin Zeyniler'deki ders aletleri harita, iskelet levhası, bir çiftlik ve yılan resmi. “Ocak bacaları gibi kapkara görünen duvar kaplamalarında tepe aşağı takılmış bir harita ile bir iskelet levhası, bir çiftlik ve bir yılan resmi sarkıyordu. Bunlar da herhalde yeni ders aletleri olacaktı.” (Güntekin, 1999a: 169).

Ayrıca ders araçlarının en önemli kısmını beş altı tane eski mektep sırası oluşturmuştur. Feride, bu sıraların da kullanılmaya gerek görülmeyle sınıfın bir köşesine atıldığını görür: “Büyük fedakârlıklarla meydana gelen levazımdan mühim bir kısmı da beş tane eski biçimli hantal mektep sırasıydı. Fakat tuhafı şu ki, bunları kullanmaya lüzum görmeyerek dershanenin bir köşesine atıvermişlerdi.” (Güntekin, 1999a: 171).

Feride, B... Darülmualimâtındaki sınıflarda havagazı lambası olduğundan bahseder: “Sınıfların birindeki havagazı lambasının iyi yanmadığını görerek içeri girdik.” (Güntekin, 1999a: 243).

Feride, Zeyniler Mektebinde dolap olarak binanın ahır olduğu zamandan kalma bir yemliğin kullanıldığını söyler:

Dershaneinin bahçe tarafındaki duvarın dibinde-ahır zamanından kalma- bir hayvan yemliği vardı ki, kaldırmaya lüzum görmemişler, üstüne bir tahta kapak çakarak bir nevi dolap haline getirmişlerdi. Çocuklar, yemeklerini, kitaplarını, mektebe yakılmak için kırlardan getirdikleri çalı çırpyı buraya saklarlarmış (Güntekin, 1999a: 169).

Damga romanı kahramanı İffet, mahalle mektebine gittiğinde başında elmas başlığı ve göğsünde cüz kesesi vardır. “Başımdaki elmas başlık, göğsümdeki sırma cüz kesesi bana ağır geliyor.” (Güntekin, 2005b: 8).

İffet, bir müddet misafir olarak gittiği mahalle mektebinde sedefli bir rahle kullandıklarından bahseder. “Fakat ümidim boşa çıkmıştı. Bizim mektebe başlamamız bir merasimden, sedefli bir rahlenin başında yaldızlı bir cüzden ‘Elifbe’ okuyup el öpmekten ibaret kalmıştı.” (Güntekin, 2005b: 8).

Yine İffet, sınıfta ders araçları olarak rahlelerin ve mürekkep hokkalarının kullanıldığından bahseder (Güntekin, 2005b: 10).

İffet, mektebin duvarında asma bir saat olduğundan söz eder. “ Duvardaki asma saatte teneffüse yedi dakika kaldığını hesap ettiğim bir sırada...” (Güntekin, 2005b: 20).

Miskinler Tekkesi'nde Süleyman, kalfanın İsmail'i sefertasıyla mektebe götürdüğünden bahseder. “Biraz sonra, Arabın, hiçbir şey olmamış gibi, elinde sefertası ile onu mektebe götürmekte olduğunu görünce beni bir hırs bastı.” (Güntekin, 2005c: 82).

Son Sığınak'ta tiyatro için piyano gerekir. İlçedeki orta mektepte demirbaşa kayıtlı bir piyano olduğundan ve bundan yararlanılabileceğinden bahsedilir. “Vardı bir piyano orta mektepte. Ödünç vermezler mi? Fakat mevzuat... Demirbaşa kayıtlı eşya, resmi mektepten nasıl çıkar?” (Güntekin, 1992a: 179).

SONUÇ

Reşat Nuri Güntekin romanları, kronolojik olarak incelendiğinde eğitim yüceltilen bir değer olarak dikkat çeker. Eğitimcilik ve müfettişlik görevleri dolayısıyla Anadolu'yu yakından tanıyan yazar Anadolu sorunlarını yakından gözlemlemiştir. Romanlarında bu sorunları ele alan yazarın çözüm olarak gördüğü Anadolu'nun eğitilmesi fikri ilk romanından son romanına kadar bilinçli olarak işlenmiştir. Anadolu'nun eğitilmesi fikrini ön planda tutan yazar, romanlarında eğitim neferleri olarak gördüğü öğretmenlere bolca yer vermiş ve *Çalikuşu* kahramanı Feride önderliğinde Anadolu yolunu öğretmenlere açmıştır.

Reşat Nuri, realist bir yazar olmasının verdiği etkiyle romanlarında eleştirel bir tutum sergilemiştir. Bunu ilk romanından son romanına kadar hepsinde görmek mümkündür.

Yazarın romanları kronolojik olarak incelendiğinde kahramanların eğitim durumlarında belirgin bir değişim belirlenmemiştir. Erkek kahramanların kadın kahramanlara oranla eğitim seviyesinin daha yüksek olduğu görülmektedir. Yüksek tahsilli kadın kahramanların az olmasında dönemin şartları, toplumun kadınların eğitimine gereken önemi vermeyişi ve kadınlara yönelik yüksek öğrenim kurumlarının azlığı etkili unsurlardır. Yabancı okullardan yetişen kızların toplum tarafından ciddiye alınmaması alışkanlığını değiştirmeye niyetindeki yazar, romanlarındaki kadın kahramanların çoğunu kolej mezunlarından seçmiştir. Ayrıca eğitilmiş kadın kahramanların çoğunluğunu öğretmenler ve ebeler oluşturmuştur.

Erkek kahramanların genellikle eğitilmiş olduğu, eğitilmiş olmayan erkek kahramanların ise eğitimin önemini vurguladığı tespit edilmiştir. Romanların çoğunda erkek kahramanların önemli kısmının eğitim için yurt dışına çıktığı göze çarpan özelliklerdendir. Yurt dışı eğitimi, eğitimde en üst basamağı oluşturmuştur. Yurt dışına giden kahramanların çoğu mesleğinde uzman olarak ülkelerine dönmüştür.

Yazarın romanlarında çocuk kahramanlar, sıklıkla kullanılmıştır. Kimsesiz çocuklar ve onları evlat edinme düşüncesiyle de karşılaştığımız romanlarda yazar, çocukların eğitilmesi, eğitilerek topluma kazandırılması fikrini benimsemiştir.

Yazarın ilk romanından son romanına doğru eğitim kurum ve yöntemlerinde herhangi bir farklılık görülmemiştir. Yazar, romanlarında geleneksel eğitim kurumları olan mahalle mektebi ve medreselere yer vererek bu kurumlardaki ezbercilik, dayak gibi yöntemleri eleştirmiştir. Yazar tarafından yeniliği tam anlamıyla benimseyemeyerek eskiye ait yöntemleri uygulamaya devam eden modern eğitim kurumlarındaki yanlışlıklar da olumsuz bir tutumla değerlendirilmiştir. Romanlarının çoğunda geleneksel ve modern eğitim kurumlarındaki çatışmaları ele alan yazar eski-yeni karşılaştırması yaparak eğitim kurumlarındaki durumu tüm ayrıntılarıyla değerlendirmiş ve yeniden yana bir tavır sergilemiştir.

Yazarın romanlarında, konak eğitimi de önemli bir yer tutmuştur. Yüksek tabakadan varlıklı ailelerin çocukları ilk eğitimlerini, genelde konaklarında özel hocalardan almıştır

Yazarın romanları kronolojik olarak incelendiğinde öğretmen tiplerinde belirgin bir değişim görülmemiştir. Bu romanlarda, eğitim prensibi olarak “acıma” duygusunu benimseyen, ilme değer veren, işini iyi yapan idarecilere rastlamak mümkün olabildiği gibi modern anlayış adı altında yeniliği tam anlamıyla benimseyememiş, yeniliği şekilden ibaret sayan ve kişisel çıkarlarını üstün tutarak bulunduğu konumun hakkını veremeyen idareci tiplerine de rastlamak mümkündür.

Yazarın romanlarında, erkek öğretmenlerin kadın öğretmenlere oranla daha fazla olduğu görülmektedir. Romanlardaki erkek kahramanlardan bir kısmı da esas meslekleri öğretmenlik olmadığı halde belli bir müddet öğretmenlik yapmışlardır.

Yazarın romanlarında, hem eski hem yeni anlayışı benimsemiş öğretmenleri bir arada görmek mümkündür. Eski anlayışı benimsemiş öğretmenleri, medrese ve mahalle mektebi hocaları oluşturur. Bunlar eğitimde dayacağı ve ezberi esas alan bir sistem uygularken modern anlayıştaki öğretmenler ise eğitimde yeni yöntemleri uygulamaya

çalışmışlardır. Eğitim kurumlarında olduğu gibi öğretmen tiplerinde de modern ve geleneksel anlayışı benimseyen öğretmenler arasındaki çatışmalar gözler önüne serilmiştir.

Yazarın ilk romanından son romanına doğru bakıldığında öğrenci tipleri açısından herhangi bir değişiklik gözlenmemiştir. Maddi durumu iyi olan ve olmayan öğrenciler bir arada eğitim görmüştür. Anadolu'daki mekteplerdeki öğrencilerin maddi imkânsızlıklar içinde olduğu ve bu imkânsızlıkların okul kıyafetlerine de yansıdığı göze çarpan özelliklerdendir.

Reşat Nuri'nin romanları kronolojik olarak incelendiğinde dekor olarak Anadolu'ya ait görüntülerin fazla olduğu dikkat çeker. Okul olarak kullanılabilir binaların azlığı, var olan binaların öğrenci barındırma açısından elverişsizliği belirgindir. Ayrıca modern eğitim kurumlarındaki araç-gereçlerin geleneksel eğitim kurumlarına göre daha fazla olduğu ve işlevselliğini koruduğu belirlenmiştir.

YARARLANILAN KAYNAKLAR

- Akyüz, Yahya (2010), **Türk Eğitim Tarihi**, Ankara: Pegem Akademi.
- Altuğ, Taylan (2005), **Bir Ruh Kimliği: Reşat Nuri Güntekin**, İstanbul: İnkılap Kitabevi.
- Arslanoğlu, İbrahim (1999), **Türk Eğitim Sisteminin Tarihsel Dönüşümü ve Bugünkü Durumu**, Kastamonu Eğitim Dergisi, 5, 63-78.
- Aydın, Yahya (2006), **Reşat Nuri Güntekin'in Çalığı, Acımak, Yeşil Gece, Kan Davası Romanlarında Öğretmen Tipleri ve Toplumun Öğretmen Algılaması**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Aytaç, Kemal (1984), **Osmanlı İmparatorluğunda Okul Kuruluş Sistemi**, Pedagoji Dergisi, 2, 62-63.
- Başaran, İbrahim Ethem (1993), **Türkiye Eğitim Sistemi**, Ankara: Gül Yayınları.
- Baydar, Mustafa (1960), **Edebiyatçılarımız Ne Diyorlar**, İstanbul: Varlık Yayınevi.
- Bilim, Cahit Yalçın (1998), **Türkiye'de Çağdaş Eğitim Tarihi**, Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.
- Binbaşıoğlu, Cavit (1995), **Türkiye'de Eğitim Bilimleri Tarihi**, Ankara: MEB Yayınları.
- Çağatay, Neşet (1997), **Bir Türk Kurumu Olan Ahilik**, Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- Çelik, Hüseyin (2000), **Reşat Nuri Güntekin'in Romanlarında Sosyal Tenkit**, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Çelikkaya, Hasan (1997), **Eğitime Giriş (Pedagojik Formasyon Amaçlı)**, İstanbul: Alfa Yayınları.
- Çetişli, İsmail (2008), **Edebiyat Bilimi ve Sanatı**, Ankara: Akçağ Yayınları.
- Ceyhan, E. (t.y.), **Eğitim Edebiyat İlişkileri**, <http://blog.milliyet.com.tr/egitim---edebiyat---iliskileri/Blog/?BlogNo=293502> (16 Aralık 2011).
- Cihan, Ahmet (2007), **Osmanlı'da Eğitim**, İstanbul: 3F Yayınevi.

- Çepni, Salih (2009), **Araştırma ve Proje Çalışmalarına Giriş**, 4. Baskı, Trabzon: Celepler Matbaacılık.
- Demirtaş, Zülfü (2007), **Osmanlı'da Sıbyan Mektepleri ve İlköğretimin Örgütlenmesi**, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 17(1), 187-183.
- Dewey, John (2007), **Deneyim ve Eğitim**, Ankara: ODTÜ Geliştirme Vakfı Yayıncılık.
- Dulum, Sibel (2006), **Osmanlı Devleti'nde Kadının Statüsü, Eğitimi ve Çalışma Hayatı**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Osmangazi Üniversitesi: Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Duymaz, Recep (2005), "Reşat Nuri Güntekin' in Öğretmenleri-I (Feride)", **Bilim ve Aklın Aydınlığında Eğitim Dergisi**, 60.
- Emil, Birol (1989), **Reşat Nuri Güntekin**, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Erden, Münire (2001), **Öğretmenlik Mesleğine Giriş**, İstanbul: Alkım Yayınları.
- Erdoğan, İrfan (2002), **Yeni Bir Bin yıla Doğru Türk Eğitim Sistemi Sorunlar ve Çözümler**, 1.Baskı, İstanbul: Sistem Yayınları.
- Ergin, Osman (1977), **Türk Maarif Tarihi**, Cilt I- IV, İstanbul: Eser Matbaası.
- Ergün, Mustafa (1990), "Türk Eğitiminin Batılılaşmasını Belirleyen Dinamikler", **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi**, 17, 453-457.
- Ergün, Mustafa (2000), "Medreseden Mektebe Osmanlı Eğitim Sistemindeki Değişme", **Türkiye Osmanlı II (Toplum ve Ekonomi)**, 32, 735-753.
- Göktaş, Yüksel ve diğerleri (t.y.), **Öğretim Teknolojilerinin Türkiye'deki Tarihsel Gelişimi: Osmanlı İmparatorluğu Dönemi**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Orta Doğu Teknik Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Güntekin, Reşat Nuri (1992a), **Gökyüzü**, İstanbul: İnkılap Kitabevi.
- (1992b), **Son Sığınak**, İstanbul: İnkılap Kitabevi.
- (1993a), **Akşam Güneşi**, 18. Baskı, İstanbul: İnkılap Kitabevi.
- (1993b), **Yeşil Gece**, 11. Baskı, İstanbul: İnkılap Kitabevi.
- (1993c), **Ateş Gecesi**, 13. Baskı, İstanbul: İnkılap Kitabevi.
- (1994), **Eski Hastalık**, İstanbul: İnkılap Kitabevi.
- (1997), **Kan Davası**, 15. Baskı, İstanbul: İnkılap Kitabevi.

- (1999a), **Çalikuşu**, 42. Baskı, İstanbul: İnkılap Kitabevi.
- (1999b), **Kızılık Dalları**, İstanbul: İnkılap Kitabevi.
- (2003), **Bir Kadın Düşmanı**, İstanbul: İnkılap Kitabevi.
- (2004a), **Değirmen**, 20. Baskı, İstanbul: İnkılap Kitabevi.
- (2004b), **Kavak Yelleri**, 11. Baskı, İstanbul: İnkılap Kitabevi.
- (2005a), **Harabelerin Çiçeği**, 17. Baskı, İstanbul: İnkılap Kitabevi.
- (2005b), **Damga**, 23. Baskı, İstanbul: İnkılap Kitabevi.
- (2005c), **Miskinler Tekkesi**, 18. Baskı, İstanbul: İnkılap Kitabevi.
- (2006), **Acımak**, 29. Baskı, İstanbul: İnkılap Kitabevi.
- (t.y.a), **Gizli El**, 16. Baskı, İstanbul: İnkılap Kitabevi.
- (t.y.b), **Dudaktan Kalbe**, 25. Baskı, İstanbul: İnkılap Kitabevi.
- (t.y.b), **Yaprak Dökümü**, 30. Baskı, İstanbul: İnkılap Kitabevi.

İlyasoğlu, Evin (1999), **Yirminci Yüzyılda Evrensel Türk Müziği**, İstanbul: Tarih Vakfı Yayınları.

İnam, A. (2003), **Edebiyatını Yitirmiş Edebiyat Edebiyatın Edebi Yalık mı?** <http://www.phil.metu.edu.tr/ahmet-inam/edebiyat.htm> (17 Aralık 2011).

Kaplan, Mehmet (1957), “Öğretmenler ve Memurlar Romancısı”, **İstanbul Mecmuası**.

Kaptan, Saim (1998), **Bilimsel Araştırma ve İstatistik Teknikleri**, 11. Baskı, Ankara: Nobel Yayınları.

Karaalioğlu, Seyit Kemal (1982), **Resimli Türk Edebiyatçıları Sözlüğü**, İstanbul: İnkılap Kitabevi.

Kavcar, Cahit (1999), **Edebiyat ve Eğitim**, Ankara: Engin Yayınevi.

Kaya, Yahya Kemal (1981), **İnsan Yetiştirme Düzenimiz**, Ankara: Erk Basımevi.

Koçer, Hasan Ali (1991), **Türkiye’de Modern Eğitimin Doğuşu ve Gelişimi**, İstanbul: MEB Yayınları.

Kodaman, Bayram (1991), **Abdülhamit Devri Eğitim Sistemi**, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.

- Korkmaz, Ramazan ve diğerkleri (2005), **Yeni Türk Edebiyatı El Kitabı**, Ankara: Grafiker Yayınları.
- Köprülü, Fuad (1999), **Osmanlı Devletinin Kuruluşu**, Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- Kurnaz, Şefika (2006), **Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Kadınların Eğitimi**, <http://www.os-ar.com/modules.php?name=Encyclopedia&op=content&tid=501265&page=1> (18.12.2011)
- Önertoy, Olcay, (1974), **Reşat Nuri Güntekin**, İstanbul: Cem Yayınları.
- Özalp, Nazmi (2000), **Türk Musikisi Tarihi**, İstanbul: MEB Yayınları.
- Sakaoğlu, Necdet (1992), "Medeniyet Değişmeleri Çerçevesinde Türkler Ailede Eğitim", **Sosyo-Kültürel Değişme Sürecinde Türk Ailesi**, I. Cilt, Ankara: T.C. Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Yayınları.
- Sevinç, Necdet (1975), **Ajan Okulları**, İstanbul: İleri Matbaası.
- Sezer, Ayten (1999), **Atatürk Döneminde Yabancı Okullar**, Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- Su, Mükerrrem Kamil ve Mumcu Ahmet (1982), **Türkiye Cumhuriyeti İnkılap Tarihi**, İstanbul: MEB Yayınları.
- Taşkıran, Tezer (1973), **Cumhuriyet'in 50. Yılında Türk Kadın Hakları**, Ankara: Başbakanlık Basımevi.
- Taydaş, Nihat (2000) **Reşat Nuri Güntekin'in Oyun Yazarlığı**, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Tanpınar, Ahmet (1998), **Edebiyat Üzerine Makaleler**, İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Tekeli, İlhan ve İlkin, Selim (1993), **Osmanlı İmparatorluğunda Eğitim ve Bilgi Üretim Sisteminin Oluşumu ve Dönüşümü**, Ankara: TTK Yayınları.
- Tekin, Halil (1979), **Eğitimde Ölçme ve Değerlendirme**, Ankara: Mars Matbaası.
- Topçu, Filiz (2007), **Türk Eğitim Sisteminin Tarihsel Gelişimi ile Yabancı Okulların Bu Sistem Üzerindeki Etkileri**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Beykent Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Uçan, Ali (1997), **Müzik Eğitimi**, 2. Baskı, Ankara: Müzik Ansiklopedisi Yayınları.
- Yalçın, Alemdar ve Aytaş, Gıyasettin (2003), **Çocuk Edebiyatı**, 2. Baskı, Ankara: Akçağ Yayınları.

Yıldırım, Ali ve Şimşek, Hasan (2008), **Nitel Araştırma Yöntemleri**, 7. Baskı, Ankara: Seçkin Yayıncılık.

Yolalıcı, M. Emin (1999), **XIX. Yüzyıl ve Sonrası Osmanlı Devletinde Eğitim ve Öğretim Kurumları**, Cilt 5, Ankara: Yeni Türkiye Yayınları.

Yücebaş, Hilmi (1957), **Bütün Cepheleriyle Reşat Nuri Güntekin**, İstanbul: Yeni Matbaa.

ÖZGEÇMİŞ

Esra HACISALİHOĞLU KAYA, 1984 yılında Trabzon ilinde doğdu. İlköğrenimini Cumhuriyet İlköğretim Okulunda, ortaöğrenimini Trabzon Lisesinde tamamladı. 2001-2005 yılları arasında Karadeniz Teknik Üniversitesi Fatih Eğitim Fakültesi Türkçe Eğitimi Bölümünde öğrenim gördü. 2006 yılı Şubat ayında Trabzon Dernekpazarı Taşçılar Mehmet Akif Ersoy İlköğretim Okuluna atandı. Bu okulun kapanması nedeniyle 2009 yılında Dernekpazarı ilçe merkezindeki Atatürk İlköğretim Okulunda görevlendirildi. Halen bu okulda görevini sürdürmektedir. HACISALİHOĞLU KAYA evli olup orta derecede İngilizce bilmektedir.